

Introductiebundel Defensie 2012

November 2012

Hoofddirectie Algemene Beleidszaken

Inhoudsopgave

Ten geleide	6
1. Grondslagen van de defensie-inspanning	7
1.1 Grondslagen en hoofdtaken	7
1.2 Internationale verdragsverplichtingen	7
1.3 Wettelijke taken	9
1.4 Inzetbaarheidsdoelstellingen	10
2. De beleidsbrief 2011 en de reorganisatie	11
2.1 De financiële situatie en de reorganisatie bij Defensie	11
2.1.1 <i>Algemene financiële situatie</i>	11
2.1.2 <i>De implementatie van de reorganisatie</i>	12
2.1.3 <i>Ingrepen in de organisatie</i>	13
2.2 Hoofdaandachtspunten in de nieuwe organisatie	14
2.2.1 <i>Naar een kleiner bestuur en een slagvaardige organisatie</i>	14
2.2.2 <i>De krijgsmacht op orde</i>	14
2.2.3 <i>SAP/SPEER</i>	15
2.3 De bedrijfsvoering en het beheer op orde	16
2.3.1 <i>Het verbetertraject voor de aanpak van onvolkomenheden</i>	16
2.3.2 <i>Verbetering stuur- en verantwoordingsinformatie</i>	17
2.3.3 <i>Verantwoordingsonderzoek 2012</i>	18
2.3.4 <i>Interdepartementale samenwerking: de compact rijksdienst</i>	19
2.4 Sourcing	20
2.5 Innovatie en intensiveringen	21
3. De Defensieorganisatie	24
3.1 De inrichting van de organisatie	24
3.2 De Bestuursstaf	25
3.3 Commando zeestrijdkrachten	26
3.4 Commando landstrijdkrachten	27
3.5 Commando luchtstrijdkrachten	28
3.6 Commando Koninklijke marechaussee	29
3.7 Defensie Materieel Organisatie	30
3.8 Commando DienstenCentra	30
4. Besturen bij Defensie	33
4.1 Het nieuwe besturingsmodel	33
4.2 De BPB-procedure	34
4.2.1 <i>Vierjaarlijkse cyclus</i>	34
4.2.2 <i>Jaarlijkse cyclus</i>	35

4.3	Overlegstructuren	37
4.3.1	<i>Ministerraad en ministerraad van het Koninkrijk</i>	37
4.3.2	<i>Onderraden en commissies van de ministerraad</i>	37
4.3.3	<i>Beraden binnen Defensie</i>	37
5.	Personeel	39
5.1	Inleiding	39
5.2	Personeelsopbouw	39
5.3	Werving en selectie	40
5.4	Reorganisatie P&O-domein	41
5.5	Sociaal beleidskader en bemiddeling	42
5.6	Arbeidsvoorwaarden	43
5.7	Integriteit	44
5.8	Veteranen	45
5.9	Reservisten	47
5.10	De militaire gezondheidszorg	47
5.11	Wetenschappelijk onderzoek	48
5.12	Veiligheidsmanagement	48
6.	Materieel	49
6.1	Het Defensie Materieel Proces	50
6.2	Belangrijke projecten	50
6.2.1	<i>Project vervanging F-16</i>	51
6.2.2	<i>F-16 projecten in het kader van drie jaar langer doorvliegen</i>	53
6.2.3	<i>NH-90 helikopters</i>	54
6.2.4	<i>Joint Logistiek Ondersteuningsschip</i>	54
6.2.5	<i>Patrouilleschepen</i>	55
6.2.6	<i>Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen</i>	55
6.2.7	<i>Groot pantserwielvoertuig</i>	56
6.2.8	<i>Infanterie Gevechtsvoertuig</i>	56
6.2.9	<i>Helikoptervloot Defensie</i>	56
6.3	Materieellogistiek beleid	57
6.4	Afstoting roerende zaken	59
6.5	Industriebeleid	60
6.6	Exportbevordering	60
7.	Internationale inbedding van de krijgsmacht	62
7.1	Inleiding	62
7.2	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie	62

7.2.1	<i>Algemeen</i>	62
7.2.2	<i>Structuur</i>	63
7.2.3	<i>Partnerschappen</i>	63
7.2.4	<i>Uitbreiding</i>	64
7.2.5	<i>Financiering</i>	64
7.2.6	<i>NATO Response Force</i>	65
7.3	Europese Unie	66
7.3.1	<i>Algemeen</i>	66
7.3.2	<i>Structuur</i>	66
7.3.3	<i>EU-capaciteiten</i>	68
7.3.4	<i>Financiering</i>	69
7.3.5	<i>Partners</i>	69
7.3.6	<i>EU Battlegroups</i>	69
7.3.7	<i>European Gendarmerie Force</i>	70
7.4	Verenigde Naties	70
7.4.1	<i>Algemeen</i>	70
7.4.2	<i>Structuur</i>	70
7.4.3	<i>Financiering</i>	71
7.4.4	<i>Nederland en de VN</i>	72
8.	Internationale samenwerking	73
8.1	Inleiding	73
8.2	Intensivering internationale militaire samenwerking	73
8.2.1	<i>Uitgangspunten</i>	73
8.2.2	<i>Samenwerkingspartners</i>	74
8.2.3	<i>Samenwerkingdoelen</i>	75
8.3	De rol van de Navo en de EU bij de intensivering IMS	76
8.3.1	<i>Het Smart Defence initiatief van de Navo</i>	76
8.3.2	<i>De EU: pooling and sharing</i>	76
8.4	Recente initiatieven met een Nederlandse bijdrage	77
8.4.1	<i>European Air transport Command</i>	77
8.4.2	<i>Air to-air-refueling</i>	78
8.4.3	<i>Benelux samenwerking</i>	78
8.4.4	<i>Nordics</i>	78
9.	Inzet van Nederlandse militairen	79
9.1	Uitzendingen: de spelregels van besluit tot evaluatie	79
9.1.1	<i>Besluitvorming</i>	79
9.1.2	<i>Interne voorbereiding van de besluitvorming</i>	80
9.1.3	<i>Besluitvorming bij speciale militaire operaties</i>	80
9.1.4	<i>Aansturing van operaties</i>	81
9.1.5	<i>Evaluaties</i>	82
9.2	Inzetgebieden	82

9.2.1	<i>Algemeen</i>	82
9.2.2	<i>Afghanistan</i>	83
9.2.3	<i>Piraterijbestrijding</i>	85
9.2.4	<i>Afrika</i>	87
9.2.5	<i>Balkan</i>	89
9.2.6	<i>Midden-Oosten</i>	89
9.2.7	<i>Overig</i>	90
10.	Nationale taken, crisisbeheersing en terrorismebestrijding	91
10.1	Vormen van nationale ondersteuning	91
10.1.1	<i>Nationale taken</i>	91
10.1.2	<i>Besluitvorming bij nationale operaties</i>	92
10.1.3	<i>Terrorismebestrijding</i>	93
10.1.4	<i>Het stelsel van speciale eenheden</i>	93
10.1.5	<i>Strategie Nationale Veiligheid</i>	94
10.1.6	<i>Interdepartementale crisisbeheersing</i>	94
10.1.7	<i>Kustwacht Nederland</i>	94
10.2	Koninkrijkstaken in het Caribisch gebied	95
10.2.1	<i>Taken in het Caribisch gebied</i>	95
10.2.2	<i>Inzet in het Caribisch gebied</i>	96
10.2.3	<i>De Kustwacht in het Caribisch gebied</i>	96
10.3	Frontex	97
11.	Ruimtelijke ordening, milieu en vastgoed	99
11.1	Ruimte	99
11.2	Milieu	102
11.3	Vastgoed	103
12.	De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst	106
12.1	Taken en verantwoordelijkheden	106
12.2	Sturing en verantwoording	107
12.3	Veiligheidsonderzoeken	108
12.4	Samenwerking MIVD-AIVD bij <i>signals intelligence</i> en <i>cyber</i>	108
13.	Overig	110
13.1	Kennisfunctie <i>research & development</i>	110
13.2	Communicatie en voorlichting	110
13.3	Beveiligingsautoriteit	111
13.4	Inspecteur-generaal der krijgsmacht	111
13.5	Audit Dienst Defensie	112
13.6	De Militaire Luchtvaartautoriteit en luchtvaartwetgeving	113
	Bijlage 1: Informatie Tweede Kamer	115

Bijlage 2: Aanhangige wetgeving en verdragen	117
Bijlage 3: De begroting	118
Bijlage 4: Capaciteiten operationele commando's	120
Bijlage 5: Foto's ambtelijke en militaire leiding	127

Ten geleide

Deze introductiebundel heeft tot doel de minister van Defensie te helpen bij de eerste kennismaking met de defensieorganisatie. Daartoe bevat deze bundel een overzicht van de relevante thema's en achtergrondinformatie over de werking van de organisatie.

De bundel begint met de grondslagen van de defensie-inspanning. Daarna wordt ingegaan op de lopende reorganisatie, de belangrijkste defensieonderdelen en het nieuwe besturingsmodel. In twee aparte hoofdstukken wordt vervolgens aandacht besteed aan personeel en materieel. Vervolgens wordt de aandacht verlegd naar de internationale context van Defensie en de bijdragen aan internationale operaties, gevolgd door een overzicht van nationale inzet en activiteiten in het kader van terrorismebestrijding. De laatste hoofdstukken besteden aandacht aan ruimtelijke ordening, milieu en vastgoed en aan enkele andere organisatiedelen zoals de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, de Inspecteur-generaal der Krijgsmacht en de Militaire Luchtvaartautoriteit. Bij de bundel zijn tevens enkele bijlagen gevoegd.

Uit deze bundel zal blijken dat de organisatie in beweging is. Het verandertraject waaraan de organisatie werkt is ingezet met de beleidsbrief *Defensie na de kredietcrisis – een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld* van 8 april 2011. De maatregelen uit deze brief zijn pijnlijk en hebben een grote weerslag op het personeel. Eenheden zijn opgeheven, materieel en locaties worden afgestoten. Ongeveer 12.000 banen verdwijnen. Nieuw, jong personeel dat nodig is om de operationele eenheden maximaal gevuld en inzetbaar te houden is lastig te werven omdat de aantrekkingskracht van Defensie als werkgever onder druk staat als gevolg van de taakstellingen en de dreiging van nieuwe bezuinigingen. Defensie moet met andere woorden alle zeilen bijzetten om het vertrouwen van medewerkers te behouden en voldoende personeel van de juiste kwaliteit in huis te halen.

Ondanks de omvang en de complexiteit van de reorganisatie werkt de organisatie hard om de gestelde doelen te verwezenlijken en een kleinere krijgsmacht in goede conditie neer te zetten, die gereed is voor elke inzet binnen haar mogelijkheden. De komende jaren zullen de herinrichting en de verkleining van de defensieorganisatie hun beslag krijgen.

Op vele vlakken worden momenteel de voorbereidingen getroffen voor de 'omklap' naar de nieuwe organisatie. Als eerstvolgende zichtbare moment zullen de staven omklappen, wat veel veranderingen met zich meebrengt in de aansturing en de taakuitvoering. Dit duurt nog even want bij de reorganisaties treedt een vertraging op van enkele maanden. In deze fase van transitie is het onvermijdelijk dat de huidige ('oude') situatie en de nieuwe situatie in deze bundel door elkaar aan bod komen. Waar dat het geval is, wordt dat onderscheid zoveel mogelijk duidelijk vermeld.

1. Grondslagen van de defensie-inspanning

1.1 Grondslagen en hoofdtaken

De bijdrage van Defensie vloeit voort uit de bepalingen over de krijgsmacht in de Grondwet. Artikel 97 van de Grondwet stelt dat er een krijgsmacht is "ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde." De verwijzing in dit artikel naar de internationale rechtsorde hangt nauw samen met artikel 90, dat bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. Als de inzet van de krijgsmacht ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde aan de orde is, is artikel 100 van toepassing op de informatieverstrekking aan de Staten-Generaal. Artikel 100 stelt dat de regering gehouden is de Staten-Generaal vooraf in te lichten over "de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde." Om tot weloverwogen besluiten te komen, wordt daarbij het zogenaamde Toetsingskader gehanteerd (zie paragraaf 5.1).

In het licht van de bepalingen van de Grondwet en de overige in de wet vastgelegde taken van de krijgsmacht hanteert Defensie sinds de Defensienota 2000 de volgende drie hoofdtaken:

- Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, met inbegrip van het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied;
- Bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit;
- Ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

1.2 Internationale verdragsverplichtingen

De belangrijkste internationale verdragsverplichtingen van Nederland op defensiegebied vloeien voort uit het Handvest van de Verenigde Naties, het Noord-Atlantische Verdrag en het EU-Verdrag van Lissabon.

Verenigde Naties (VN)

De kernbepaling uit het VN-Handvest waaraan Nederland is gebonden, is het verbod op bedreiging met, of het gebruik van geweld, tenzij de VN-Veiligheidsraad vaststelt dat sprake is van een zodanige bedreiging van de vrede, verbreking van de vrede of daad van agressie dat daartegen gewapenderhand moet worden opgetreden. Tevens is op grond van artikel 51 van het VN-Handvest zelfverdediging toegestaan. Nederland heeft de verplichting op zich genomen de besluiten van de Veiligheidsraad te aanvaarden en uit te voeren. Nederland heeft geen verplichting troepen ter beschikking te stellen aan de VN. Bijzondere overeenkomsten van die strekking zijn nooit tot stand gekomen. In het laatste decennium is de VN bij vredesoperaties steeds meer gaan samenwerken met andere internationale of regionale organisaties, waaronder de Navo, de EU en de Afrikaanse Unie (AU).

Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (Nato)

Belangrijk uitgangspunt voor het Nederlandse veiligheidsbeleid is de verplichting tot collectieve verdediging van het Nato-gebied, vastgelegd in artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag. Dit artikel houdt geen verplichting in om in alle gevallen de Nederlandse krijgsmacht in te zetten. Artikel 5 verplicht ieder Nato-lid om in geval van een gewapende aanval op een Nato-lid in Europa of Noord-Amerika terstond, individueel en in samenwerking met de andere partijen op te treden op de wijze die zij nodig oordeelt – met inbegrip van het gebruik van gewapende macht – om de veiligheid van het Noord-Atlantisch gebied te herstellen en te handhaven.

Europese Unie

Het verdrag betreffende de Europese Unie bevat, sinds de amendering daarvan door het Verdrag van Lissabon, een soortgelijke verplichting voor Nederland (artikel 42, lid 7). Deze verplichting gaat echter verder dan die in artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag, omdat partijen zich verplichten om de aangevallen partij alle militaire en andere hulp en bijstand te verlenen die in hun vermogen ligt. Als inzet van de krijgsmacht mogelijk is, is er in dit geval geen keuzemogelijkheid meer. Mede op aandringen van de Nederlandse regering is hieraan de erkenning toegevoegd dat de Nato de basis is voor de collectieve verdediging van haar leden en het instrument voor de uitvoering van deze collectieve verdediging. Ook is de positie erkend van de neutrale lidstaten Ierland, Finland, Oostenrijk en Zweden. Voorts bevat het Verdrag van Lissabon van 2009 een solidariteitsclausule (artikel 222), die van toepassing is bij terrorisme, een natuurramp of een door de mens veroorzaakte ramp. In geval van een dreiging van terrorisme kan de regering van de desbetreffende lidstaat de overige lidstaten om bijstand vragen. De lidstaten besluiten gezamenlijk in welke vorm deze bijstand wordt verleend.

1.3 Wettelijke taken

De taken die de krijgsmacht uitvoert ter ondersteuning van civiele autoriteiten in het Koninkrijk vloeien voor een belangrijk deel voort uit nationale wetgeving. Het gaat dan om structurele activiteiten, militaire bijstand en militaire steunverlening. De belangrijkste vormen daarvan komen aan de orde in hoofdstuk 9.

1.4 Inzetbaarheidsdoelstellingen

De inzetbaarheid van de krijgsmacht wordt primair bepaald door het aantal operationeel gereede eenheden. In de begroting is per operationeel commando in een doelstellingenmatrix vermeld welke en hoeveel eenheden gereed worden gesteld en wat het gewenste voortzettingsvermogen daarvan is. Deze operationele gereedstellingsdoelen zijn in de begroting 2012 als gevolg van de keuzes in de beleidsbrief gedaald ten opzichte van de begroting 2011 en voorgaande jaren. Met de beleidsbrief is een herinrichting van de krijgsmacht aangekondigd met gevolgen voor de samenstelling en toerusting. Als gevolg daarvan is de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht afgenomen. Dit komt tot uitdrukking in de inzetbaarheidsdoelstellingen die een hoger abstractieniveau hebben dan de operationele doelstellingen.

De inzetbaarheidsdoelstellingen geven weer wat de krijgsmacht, binnen de financiële kaders voor de komende jaren, moet kunnen in het licht van de Grondwet en de drie hoofdtaken van Defensie. Zij komen in de plaats van het ambitieniveau zoals dat sinds begin jaren negentig is gehanteerd en vormen een concreter uitgangspunt voor de operationele gereedstelling. Bij de bepaling van de inzetbaarheidsdoelstellingen gaat het in beginsel om het beantwoorden van de vraag welke defensie-inspanning de regering nodig of wenselijk acht. De inzetbaarheidsdoelstellingen hebben zowel een externe als een interne functie. Enerzijds maken ze duidelijk wat de politiek en de burger van Defensie mogen verwachten. Anderzijds bieden ze Defensie houvast doordat ze richting geven aan de aard, de omvang en de inrichting van de krijgsmacht. De inzetbaarheidsdoelstellingen schrijven niet voor welk aantal militairen er gemiddeld op uitzending is. Besluiten over de inzet van militairen worden per definitie van geval tot geval genomen.

De huidige inzetbaarheidsdoelstellingen zijn geformuleerd in het kader van de *beleidsbrief Defensie na de kredietcrisis – een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld* van het kabinet-Rutte I (brief van 8 april 2011, hierna: de beleidsbrief). De maatregelen in de beleidsbrief hebben op tal van terreinen gevolgen voor de inzetbaarheid en de *output* van de krijgsmacht. De omvang en de duur van de bijdragen van de krijgsmacht aan internationale missies zullen aan grotere beperkingen onderhevig zijn. Deze inzetbaarheidsdoelstellingen zijn sindsdien gelijk gebleven en maken deel uit van de begroting van 2012 en de ontwerpbegroting 2013. Met inachtneming van deze beperkingen hanteert Defensie voor deze kabinetsperiode de onderstaande inzetbaarheidsdoelstellingen. De krijgsmacht is inzetbaar voor:

1. de bescherming – en zo nodig verdediging – van het eigen en het bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief de Caribische delen van het Koninkrijk, zo nodig met alle beschikbare middelen;
2. eenmalige bijdragen aan internationale interventieoperaties met:
  - een taakgroep van brigadeomvang, inclusief helikopters;
  - een squadron jachtvliegtuigen;
  - een batterij Patriot-raketverdediging;
  - een maritieme taakgroep, inclusief helikopters.

Een combinatie van deze bijdragen of bijdragen met andere eenheden waarover de krijgsmacht beschikt, zijn eveneens mogelijk;

3. langdurige bijdragen aan stabilisatieoperaties. Het gaat hierbij in het bijzonder om bijdragen:
  - aan maximaal twee operaties te land met bataljonstaakgroepen;
  - aan één operatie in de lucht met jachtvliegtuigen, waarbij als uitgangspunt gemiddeld acht toestellen worden ingezet;
  - met een eenheid bewapende helikopters en een eenheid transporthelikopters;
  - aan maximaal twee operaties op zee met, afhankelijk van de operationele vereisten, een fregat, een ander groot oppervlakteschip of een onderzeeboot.

De krijgsmacht kan hiermee ook langdurig bijdragen aan de bescherming, in het bijzonder tegen piraterij, van aanvoerlijnen die van belang zijn voor de Nederlandse economie, de

handhaving van een embargo of een vliegverbod en de bewaking van de buitengrenzen van de Europese Unie (Frontex). Een combinatie van deze bijdragen of bijdragen met andere eenheden waarover de krijgsmacht beschikt, zijn eveneens mogelijk. Voor de logistieke ondersteuning is de krijgsmacht vooral bij langdurige operaties gedeeltelijk afhankelijk van derden. In het geval van een beroep op de krijgsmacht ten behoeve van een interventieoperatie, kan het nodig zijn bijdragen aan stabilisatieoperaties – tijdelijk – te verminderen of te beëindigen;

4. het optreden als leidinggevende natie (*lead nation*) op het niveau van een brigade of een maritieme taakgroep en, samen met andere landen, op legerkorpsniveau. Ook moeten in de domeinen zee, land en lucht staffunctionarissen kunnen worden geleverd aan internationale operationele staven;
5. de uitvoering van speciale operaties in het buitenland ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, met inbegrip van contraterrore-operaties en operaties ter evacuatie van Nederlandse staatsburgers;
6. deelneming aan politiemissies, waaronder die van de *European Gendarmerie Force (EGF)*, met functionarissen en eenheden van de Koninklijke marechaussee en aan kleinschalige missies met een civiel-militair karakter;
7. het op voortdurende basis beschikbaar stellen van deskundigen uit de staande organisatie ten behoeve van de training en advisering van veiligheidsorganisaties in andere landen;
8. bijdragen binnen de grenzen van het Koninkrijk aan de veiligheid van onze samenleving, onder civiel gezag. Het gaat hierbij in het bijzonder om:
  - de uitvoering van structurele nationale taken, zoals de politietaken van de Koninklijke marechaussee (onder meer het grenstoezicht, de bestrijding van de grensoverschrijdende criminaliteit en de illegale migratie), de aansturing en het beheer van de kustwachten in Nederland en in de Caribische delen van het Koninkrijk, de ruiming van explosieven op het land en te water en de bestrijding van het luchtvaartterrorisme (in het bijzonder met behulp van de *quick reaction alert* taak van jachtvliegtuigen);
  - militaire bijstand bij de handhaving van de openbare orde en veiligheid evenals de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, zoals door middel van de structurele bijdrage aan de bijzondere bijstandseenheden;
  - militaire bijstand bij de bestrijding van branden, rampen, crises of bij ernstige vrees voor het ontstaan daarvan, in overeenstemming met de bestuurlijke en, in het geval van het Calamiteitenhospitaal, wettelijke afspraken;
9. het op verzoek van civiele autoriteiten met beschikbare middelen bijdragen aan internationale noodhulpoperaties.

Besluiten over de inzet van de krijgsmacht worden, met uitzondering van structurele nationale taken, van geval tot geval genomen. Nederlandse bijdragen zullen in de regel afhankelijk van de missie en van de bijdragen van andere landen worden samengesteld. Er is geen onderscheid tussen nationaal of internationaal inzetbare middelen; het gaat om een geheel van eenheden waaruit kan worden geput voor alle doeleinden.

2. De beleidsbrief 2011 en de reorganisatie

2.1 De financiële situatie en de reorganisatie bij Defensie

2.1.1 Algemene financiële situatie

Defensie bevindt zich momenteel midden in de meest omvangrijke en complexe reorganisatie sinds decennia. Er worden forse bezuinigingen doorgevoerd die uitmonden in een aanzienlijk kleinere krijgsmacht, die ook nog eens ingrijpend heringericht wordt. Defensie is op alle fronten in beweging en de organisatie gaat door een dal. Dit laat onverlet dat de organisatie, ondanks de omvang en de complexiteit van de reorganisatie, op koers ligt om de gestelde doelen te verwezenlijken.

De defensiebegroting daalt van 8,3 miljard euro in 2011 naar 7,7 miljard euro in 2015. Defensie heeft het grootste deel van de bezuinigingen in het regeerakkoord (€ 635 miljoen) in hoog tempo moeten realiseren en loopt daarin rijksbreed voorop. Behalve de bezuinigingen waren binnen het budget ombuigingen nodig (ter grootte van circa € 175 miljoen structureel) om de krijgsmacht op orde te brengen. Daarbij kan onder andere worden gedacht aan het wegwerken van de onderbezetting van operationele eenheden, het creëren van voldoende oefenmogelijkheden en het aanvullen van reservedelen en voorraden. Tot slot is circa € 200 miljoen herschikt om ruimte te scheppen voor noodzakelijke intensiveringen, zoals cyber, onbemande waarnemingsvliegtuigen en de verdediging tegen ballistische raketten (zie paragraaf 2.3). Het begrotingsakkoord over 2013 levert voor Defensie nog een aanvullende taakstelling op van € 84 miljoen.

In totaal neemt Defensie dus voor bijna 1 miljard euro aan maatregelen. Dat is ongeveer 14 procent van het beïnvloedbare deel van de defensiebegroting (2011). Het aandeel van de defensie-uitgaven in de rijksbegroting is bescheiden. Het defensieaandeel daarin is gedaald naar 5 procent (was 8,6 procent in 1990). De reële defensie-uitgaven zijn sinds 1990 gedaald met ruim 15 procent. Als aandeel van het Bruto Nationaal Product (BNP) zijn de defensie-uitgaven in twintig jaar tijd gedaald van 2,7 procent in 1990 tot 1,4 procent in 2010.

De komende jaren wordt het leeuwendeel van de opgelegde taakstelling gerealiseerd. Daartoe krijgen ingrijpende efficiencymaatregelen hun beslag, verdwijnt één op de zes banen en nemen operationele capaciteiten af of verdwijnen volledig. Dit is geen sinecure, want volgens onderzoeksbureau McKinsey was de Nederlandse krijgsmacht ook voor de reorganisatie al een van de meest doelmatige ter wereld.

2.1.2. De implementatie van de reorganisatie

Na de publicatie van de beleidsbrief *Defensie na de kredietcrisis – een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld* in april 2011 is de uitvoering van de reorganisatie ter hand genomen. Anders dan in het verleden is er niet voor gekozen daarvoor een aparte centrale projectorganisatie in te stellen, hoewel er wel is voorzien in centrale coördinatie, begeleiding en ondersteuning door een Coördinerend Projectleider. De reorganisatie is in de lijn belegd, wat betekent dat de hoofden van de zeven defensieonderdelen verantwoordelijk zijn voor de reorganisatie in hun organisatiedeel. Op 1 augustus 2011 heeft de secretaris-generaal de hoofden van de defensieonderdelen opgedragen de reorganisatie bij hun eigen defensieonderdeel te starten.

De hoofden van de defensieonderdelen hebben reorganisatieplannen opgesteld met aandacht voor de verschillende deelreorganisaties binnen hun defensieonderdeel. In het reorganisatieplan melden zij hoe de opgedragen taakstelling binnen de begroting wordt gerealiseerd. Deze plannen zijn voor overleg aangeboden aan de verschillende medezeggenschapsorganen en de centrales van overheidspersoneel. De hoofden van de defensieonderdelen voeren hun reorganisaties uit binnen een aantal op politiek niveau vastgestelde kaders, zoals financiële kaders, de invoering van een *numerus fixus*-systeem, de afstoting van operationele onderdelen en wapensystemen, de reductie van de staven en de herbelegging van het vastgoed van Defensie. Een aantal van deze onderwerpen komt verderop in deze bundel uitgebreider aan bod.

Het meest concreet en zichtbaar in de reorganisatie tot nu toe was het stilzetten op 9 mei 2011 van de op te heffen operationele eenheden. Daarbij zijn onder meer de Leopard-2 tanks stilgezet, die voor verkoop gereed worden gemaakt. Vervolgens zijn vanaf 1 januari 2012 de onderhoudsbedrijven van de Defensie Materieel Organisatie (DMO) opgegaan in de reorganisaties van de operationele commando's. Een aankomend belangrijk moment is het bestuurlijk omklappen van de staven van de defensieonderdelen. Naast deze politiek zichtbare veranderingen lopen er bij alle defensieonderdelen kleine en grotere deelreorganisaties die onderling in complexiteit en omvang verschillen. Er worden drie reorganisatievormen onderscheiden, te weten:

- a) reorganisaties die zich geheel afspelen binnen één defensieonderdeel;
- b) reorganisaties waarbij eenheden tussen twee defensieonderdelen worden overgedragen;
- c) reorganisaties waarbij elementen van verschillende defensieonderdelen worden overgedragen aan één defensieonderdeel.

Door de belegging in de lijn en de verschillen in complexiteit tussen deelreorganisatie lopen de reorganisaties niet noodzakelijkerwijs synchroon in de tijd. Vanwege gelijke kansen voor het personeel op een baan in de nieuwe organisatie wordt er echter voor gezorgd dat soortgelijke reorganisaties, zoals die van de staven, zoveel mogelijk gelijk lopen. Elk project is in kaart gebracht en opgenomen in het reorganisatieplan van de verantwoordelijke uitvoerder. Door middel van periodieke rapportages aan de secretaris-generaal, terugkoppeldagen van commandanten en beoordelingen van de Coördinerend Projectleider wordt ervoor gezorgd dat de risico's worden

gereduceerd, dat er eenheid van opvatting bestaat met betrekking tot het te behalen reorganisatieresultaat en dat de resultaten tijdig worden behaald. De reorganisaties zullen gefaseerd tot 1 januari 2016 worden geïmplementeerd. Het merendeel van de te realiseren taakstelling dient voor 2014 plaats te vinden. In 2014 en 2015 ligt het accent op de voltooiing van de personele aspecten die voortvloeien uit de reorganisaties.

2.1.3 Ingrepen in de organisatie

Als gevolg van de bezuinigingsmaatregelen boet de krijgsmacht aan gevechtskracht in en nemen de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen af. In de huidige reorganisatie verdwijnen 12.000 van de 65.000 functies. Operationele eenheden zijn of worden opgeheven. Modern materieel en locaties worden afgestoten of ontmanteld. Er wordt diep gesneden in bestuur en bedrijfsvoering; dertig procent van de stafmedewerkers verdwijnt. In de totale defensieorganisatie komt ongeveer een op de zes functies te vervallen. De opbouw van het personeelsbestand wordt mede met behulp van het *numerus fixus*-instrument gewijzigd. De *numerus fixus* geeft de vastgestelde gewenste personeelsopbouw per defensieonderdeel weer, in termijn van aantallen medewerkers per rang en schaal. Voor dit instrument is gekozen omdat het voor de operationele gereedheid en de betaalbaarheid van de defensieorganisatie noodzakelijk is de personeelsopbouw aan te passen. Binnen de vastgestelde kaders van de *numerus fixus* geven de defensieonderdelen vorm aan hun nieuwe organisatie. Het instrument zal nog worden geëvalueerd.

Defensie heeft geprobeerd de operationele capaciteiten in de bezuiniging zoveel mogelijk te ontzien. Vanwege de omvang van de taakstelling moesten helaas toch eenheden worden stilgezet en materieel worden afgestoten. De eenheden die worden opgeheven zullen als onderdeel van het lopende reorganisatietraject van de defensieonderdelen formeel worden opgeheven. Militair materieel dat wordt afgestoten, wordt voor verkoop gereedgemaakt. In sommige gevallen wordt het materieel aangehouden voor reservedelen. Als gevolg van de economische crisis en het grote aanbod aan gebruikt defensiematerieel zijn de marktomstandigheden voor de verkoop van materieel ongunstig.

De operationele capaciteiten van de krijgsmacht worden op een minder zichtbare manier nog verder beperkt doordat voorgenomen investeringen in de vernieuwing, vervanging en verbetering van materieel noodgedwongen achterwege blijven. Het investeringspercentage is in 2013 gedaald tot circa 15,5 procent en groeit gaandeweg weer naar de norm van 20 procent in 2016 die voor de instandhouding van een moderne krijgsmacht is vereist. Het lagere investeringspercentage gaat ten koste van zowel geplande als in uitvoering zijnde investeringsprojecten. Een groot aantal projecten wordt uitgesteld of gereduceerd en een kleiner aantal zelfs volledig geschrapt.

Bezuinigingen bij Defensie kunnen niet makkelijk weer worden teruggedraaid. Bij Defensie betekenen bezuinigingen kennis- en kapitaalvernietiging die niet makkelijk en snel te herstellen is en grote nieuwe investeringen vraagt. Afgestoten hoogtechnologische capaciteiten kunnen niet binnen een paar jaar weer worden opgebouwd. Het volledig afstoten van een wapensysteem

betekent feitelijk dat Nederland ook in de verdere toekomst niet meer over een dergelijk systeem zal kunnen beschikken vanwege de achterstand die onherroepelijk ontstaat ten opzichte van de technologische en operationele ontwikkelingen. Werkgelegenheidseffecten van bezuinigingen op Defensie beperken zich niet alleen tot Defensie zelf. Het verdwijnen van operationele capaciteiten, kazernes en vliegbases heeft zowel landelijk als regionaal aanzienlijke uitstralingseffecten, vooral bij industrieën, aannemers en toeleveranciers die voor hun omzet (mede) van Defensie afhankelijk zijn. Ook gerelateerde Nederlandse industriecapaciteiten gaan met het volledig afstoten van gecompliceerde wapensystemen mogelijk verloren.

Ondanks alle noodzakelijke maatregelen staat het streven naar een veelzijdig inzetbare krijgsmacht nog steeds overeind. De Nederlandse krijgsmacht moet uiteenlopende, nationale en internationale militaire bijdragen kunnen blijven leveren op zee, te land en in de lucht. De sterke, onderscheidende punten van de krijgsmacht, te weten de hoge kwaliteit van haar personeel en materieel en een moderne en innovatieve uitstraling, moeten zo min mogelijk geweld worden aangedaan en op onderdelen zelfs worden versterkt. Meer met minder doen is de komende jaren echter niet aan de orde. De ingrepen in de operationele capaciteiten maken dat onmogelijk.

2.2 Hoofdaandachtspunten in de nieuwe organisatie

2.2.1 Naar een kleiner bestuur en een slagvaardige organisatie

De Bestuursstaf en de staven bij de andere defensieonderdelen worden in de huidige reorganisatie met 30 procent ingekrompen. Het aantal topfunctionarissen zal de komende jaren afnemen tot 80. Deze vermindering hangt samen met de nadrukkelijke wens de *overhead* waar mogelijk te verkleinen. De verkleining gaat hand in hand met een vereenvoudiging van de bestuurlijke relaties en processen in de gehele organisatie. Op tal van gebieden wordt de regelgeving vereenvoudigd en de bureaucratie verminderd. De maatregelen moeten resulteren in heldere verhoudingen tussen het bestuur, dat de regie op hoofdlijnen voert, en de operationele commandanten die meer ruimte voor de uitvoering krijgen. Ondersteunende en uitvoerende elementen worden zoveel mogelijk versoberd, uit de Bestuursstaf ontvlochten en elders in de organisatie belegd. Doublures worden opgeheven en verantwoordelijkheden geclusterd en herschikt. Rolvastheid is de norm. De nieuwe organisatie moet snel en doeltreffend kunnen inspelen op een veranderlijke omgeving. Dit stelt hoge eisen aan de flexibiliteit en de slagvaardigheid van de organisatie. Defensie gaat in 2013 werken volgens een nieuw besturingsmodel, waarop in hoofdstuk 4 nader wordt ingegaan.

2.2.2 De krijgsmacht op orde

Defensie stelt veel in het werk om de krijgsmacht op orde te krijgen. Het op orde brengen van de krijgsmacht behelst het op het gewenste peil brengen van de vulling van de (operationele) eenheden, het op peil brengen van diverse voorraden (brandstof, kleding en persoonsgebonden uitrusting, munitie en reservedelen), het onderhoud aan materieel, de geoefendheid van de eenheden en het op orde brengen van de financiën. Door uiteenlopende factoren is daarop in de achterliggende jaren ingeteerd, met negatieve gevolgen in de operationele praktijk. Dit is van

wezenlijk belang voor de inzetbaarheid van de krijgsmacht en de motivatie van de defensiemedewerkers. Ten aanzien van de kleding en uitrusting wordt prioriteit gegeven aan artikelen die nodig zijn voor opkomst, de uitvoering van missies en aan pakketten die zijn gerelateerd aan specifieke functies. Daarnaast vullen de systeemlogistieke en ketenlogistieke bedrijven hun voorraden aan. Defensie vult de munitievoorraden aan, opdat er voldoende munitie beschikbaar is voor inzet, inzetvoorbereiding, opleidingen en trainingen. De meest urgente munitiesoorten zullen in 2013 zijn aangevuld. In 2014 zullen alle munitievoorraden op voldoende niveau moeten zijn. Ook de reservedelenvoorraden worden aangevuld. Het gaat dan om die reservedelen waarvan een tekort zou leiden tot verstoringen van het onderhoudsproces. Met uitzondering van de onderdelen met een lange levertijd moeten de voorraden voor reservedelen in 2014 weer op het gewenste peil zijn. Dit is van grote betekenis voor de inzetbaarheid van het materieel en dus van de krijgsmacht. Ook de verbetering van het financieel beheer en het materieel beheer heeft permanente aandacht (zie paragraaf 2.3).

2.2.3 SAP/SPEER

SPEER (*Strategic Process & ERP Enabled Reengineering*) is het meerjarige veranderprogramma dat zorgt voor de defensiebrede integratie en standaardisatie van de financiële en materieellogistieke processen met de daarvoor noodzakelijke integrale ICT-ondersteuning. Als bijbehorende ERP-software (*Enterprise Resource Planning*) maakt Defensie gebruik van SAP, dat internationaal als industriestandaard wordt beschouwd. Met dit programma wordt de bedrijfsvoering gemoderniseerd en kan een groot aantal verouderde informatiesystemen het veld ruimen. Door zijn omvang is programma SPEER een reorganisatie op zichzelf. Het programma loopt sinds 2004. Om met SAP te kunnen werken moeten de bestaande bedrijfsprocessen en gegevens geschikt worden gemaakt voor SAP. Op deze wijze groeit Defensie naar een gestandaardiseerde bedrijfsvoering en informatievoorziening. SAP maakt een einde aan de verzameling van processen, systemen en protocollen die binnen de organisatiedelen van Defensie naast elkaar bestaan en die lastig te onderhouden waren en die niet in staat waren onderling informatie uit te wisselen.

Het programma omvat een fundamenteel herontwerp van de bedrijfsprocessen, de actualisatie, validatie en migratie van bedrijfsgegevens, een instelling van de SAP-software op maat voor de desbetreffende onderdelen, de opleiding van het personeel inbegrepen het bijbehorende kennismanagement, een beheerste migratie van de oude informatievoorzieningssystemen naar de nieuwe, gevolgd door het uitzetten van de oude en verouderde *Legacy*-systemen. Dat komt naar de omvang en de complexiteit neer op een volwaardige reorganisatie. Het resultaat ervan zal zijn dat Defensie beschikt over een gestandaardiseerde bedrijfsvoering en informatievoorziening: alle defensiemedewerkers hanteren identieke bedrijfsprocessen en gebruiken één systeem. In het financiële veld is SAP/FINAD inmiddels ingevoerd. Het materieellogistieke veld volgt en wordt aan SAP/FINAD gekoppeld. Na voltooiing van het programma stopt SPEER. De taken die blijven bestaan – exploitatie en de doorontwikkeling van SAP – gaan over naar bestaande organisatiedelen. Samengevat beoogt Defensie met SAP de volgende doelstellingen te halen:

- Ondersteuning van de defensiebrede bedrijfsvoering en het gezamenlijke operationele optreden van de defensieonderdelen;

- Ondersteuning van de besturing van de dagelijkse bedrijfsvoering;
- Doelmatigheidswinst door herbelegging van processen;
- Doelmatigheidswinst door het uitschakelen van de verouderde Legacy-systemen.

Op Prinsjesdag 2012 is de stand van zaken aan de Tweede Kamer gemeld en is toegezegd dat besluitvorming over de oplossingen in het najaar van 2012 aan de orde is. De voortgang van het programma SPEER wordt sterk beïnvloed door de reorganisaties en daardoor met minimaal een half jaar vertraagd. Daarnaast zal de samenloop van SPEER en de reorganisaties mogelijk gevolgen hebben voor de operationele inzetbaarheid in 2013 en 2014. Zoals het er nu uitziet zal SPEER de werkzaamheden in 2013/2014 stoppen, waarna de lijnorganisatie de reguliere exploitatie en eventuele doorontwikkeling van SAP voor haar rekening neemt. De Algemene Rekenkamer is in de zomer van 2012 begonnen met een verkenning naar de invoering van SAP. Afhankelijk van de bevindingen kan de Rekenkamer besluiten tot een afzonderlijk onderzoek.

2.3 De bedrijfsvoering en het beheer op orde

2.3.1 Het verbetertraject voor de aanpak van onvolkomenheden

In 2007 en 2008 heeft de Algemene Rekenkamer bezwaaronderzoeken uitgevoerd naar de sturing en beheersing van de bedrijfsvoering bij Defensie. De conclusie was dat de structurele beheerproblemen bij Defensie onvoldoende werden geanalyseerd en aangepakt. De problemen bij Defensie waren van zodanige aard dat deze niet op korte termijn konden worden opgelost. Defensie is daarom, in overleg met de Algemene Rekenkamer, destijds een meerjarig verbeterproject *Beter Verbeteren* gestart om het financieel, materieel- en personeelbeheer op orde te krijgen en de onvolkomenheden die door de Algemene Rekenkamer waren geconstateerd, aan te pakken. In 2011 is met een herzien plan van aanpak de aandacht gericht op het vereenvoudigen en standaardiseren van beheerprocessen. De grootste risico's worden aangepakt. Hiermee wordt bewust gekozen om niet alles in één keer op te lossen; een aantal verbeteringen wordt in de tijd gefaseerd.

De inspanningen tot nu toe hebben reeds geresulteerd in een afname van het aantal onvolkomenheden. Doel is het beheer in 2014 op orde te hebben. De oprichting van de Hoofddirectie Bedrijfsvoering in 2013 helpt hierbij, omdat de centrale regierol op het beheer op één plaats wordt belegd. Hiermee kunnen de doelstellingen en maatregelen voor het financieel, materieel- en personeelsbeheer in onderlinge samenhang worden bewaakt, en kan vervolgens in samenhang worden gestuurd op de doeltreffende uitvoering hiervan. Een verdere vereenvoudiging van de bedrijfsvoering, met als doel het primaire proces van Defensie zoveel mogelijk ruimte te bieden, krijgt vorm door het vereenvoudigen en verminderen van de defensiebrede regelgeving. Waar nodig worden in de komende jaren specifieke maatregelen getroffen voor de oplossing van de resterende onvolkomenheden.

Vanaf 2012 wordt de Tweede Kamer twee maal per jaar geïnformeerd over de voortgang van het verbeterplan en de stand van het feitelijk beheer (in het jaarverslag en bij de begrotingsbehandeling).

Tijdens de overgangperiode waarin de reorganisaties hun beslag krijgen, is een tijdelijke verlaging van de kwaliteit van het beheer onvermijdelijk. Vooral in het materieelbeheer zullen de wijzigingen in de defensieorganisatie merkbaar zijn. Met behulp van risicoanalyses wordt getracht de effecten van de terugval zoveel mogelijk te beperken en zo nodig zullen gerichte maatregelen worden genomen.

Financieel beheer

Om het financieel beheer een verdere impuls te geven wordt een financieel administratie- en beheerkantoor (FABK) opgericht voor het financiële deel van het proces van behoeftestelling tot en met betaling en voor het financiële beheer daarvan. Defensie zet hiermee een volgende stap naar een doelmatige en beheerste bedrijfsvoering. De centralisering van de financiële administratie is doelmatig, leidt tot meer kwaliteit en minder kans op fouten en bevordert de eenvormigheid van financiële processen. Daarnaast worden de reeds in gang gezette verbeteringsmaatregelen ten aanzien van de vereenvoudiging van regelgeving en het stroomlijnen van processen voortgezet, waardoor de kwaliteit van brongegevens verbetert en uniformiteit in informatie ontstaat. De verdere implementatie van SAP ondersteunt hierbij. Na de oprichting van het FABK hebben nog verdere procesverbeteringen plaats, waardoor het financieel beheer structureel en over de hele linie op orde raakt.

Materieelbeheer

In 2013 treden de randvoorwaarden in werking voor een goede besturing en beheersing van het materieelbeheer. Deze randvoorwaarden zijn in de voorgaande jaren ontwikkeld en ingericht volgens het meerjarig verbeterplan voor het materieelbeheer. Zo zijn de rollen en taken uit het besturingsmodel belegd in de defensieorganisatie, wordt aandacht besteed aan de juiste rolneming en wordt het Voorschrift Materieelbeheer Defensie doorontwikkeld. In 2013 wordt prioriteit gegeven aan een eenduidige relatie tussen het materieelbeheer en SAP zodat een goede ondersteuning van het feitelijk beheer gegarandeerd is.

Personeelbeheer

Defensie pleegt een grote inspanning om de personeelsdossiers op orde te brengen. De doelstelling is dat alle dossiers eind 2012 gecontroleerd en gecompleteerd zijn op de aanwezigheid van de vier vastgestelde wettelijke documenten (aanstellingsbrief, identiteitsbewijs, eed/belofte en verklaring loonheffing). Midden 2012 waren 34.000 dossiers gecontroleerd.

2.3.2 Verbetering stuur- en verantwoordingsinformatie

De Algemene Rekenkamer heeft op 10 december 2009 het vervolgonderzoek gepubliceerd 'Verantwoordingsinformatie operationele gereedheid Defensie'. Dit rapport concludeert dat de

minister op basis van de informatie uit de managementrapportage niet in staat is de Tweede Kamer juist te informeren over de operationele gereedheid van Defensie, omdat de betrouwbaarheid van de informatievoorziening niet is gewaarborgd. Defensie heeft toegezegd de kwaliteit van de verantwoordingsinformatie te verbeteren. In de stuur- en verantwoordingsinformatie is in dat kader de samenhang tussen de begroting, managementrapportages en het jaarverslag verbeterd. De informatie over de operationele gereedheid is transparanter geworden. Ook is de uniformiteit van het totstandkomingsproces van de gereedheidsinformatie binnen de operationele commando's vergroot. Interne en externe rapportages worden geautomatiseerd, hun opzet is vereenvoudigd en de frequentie is omlaag gegaan. De volgende stap is het uniformeren van de meting van de personele- en materiële gereedheid en geoefendheid tussen de operationele commando's en dit onder te brengen in een basisadministratie gereedstelling. De verdere verbetering van de kwaliteit van de broninformatie is opgenomen in het lopende defensiebrede programma Basisadministraties.

Op dit moment voert de Algemene Rekenkamer de volgende onderzoeken uit:

Rijksbrede onderzoeken

- *Effectiviteitsonderzoek bij de rijksoverheid II*, een update van *Effectiviteitsonderzoek bij de rijksoverheid I* (over periode 2006-2010). Publicatie was voorzien voor september 2012, wordt nu aangeboden aan het nieuwe kabinet.
- *Sociaal Flankerend Beleid*. Publicatiedatum onbekend.

Onderzoek specifiek voor Defensie

- *Verzoekonderzoek Uitstapkosten F-35*. Gepubliceerd op 24 oktober 2012.
- *Monitoring Vervanging F16*. Jaarlijks terugkerend, publicatie voorzien in de loop van 2013.

Verkenningen

Verkenningen zijn interne producten van de Rekenkamer die kunnen leiden tot publicatie.

- *SPEER*. Publicatie voorzien in december 2012.
- *Afstoting Vastgoed Defensie*. Betreft een vervolg op het rijksbrede vastgoedonderzoek uit 2011. Publicatie voorzien op 13 december 2012.

2.3.3 Verantwoordingsonderzoek 2012

De Algemene Rekenkamer heeft de wettelijke taak jaarlijks onderzoek te doen naar het Jaarverslag (verantwoordingsonderzoek). Publicatie is voorzien in mei 2013. Voor het verantwoordingsonderzoek 2012 wordt voor het onderdeel beleid onder andere de verantwoordingsinformatie over operationele gereedheid onderzocht. Voor de bedrijfsvoering worden naast de standaardonderwerpen zoals financieel, materieel en personeelsbeheer en SPEER/ICT, de reorganisatie, grote materieelprojecten en risicomanagement als verkennende onderwerpen onderzocht. Voor de controle op de financiële informatie worden de belangrijkste geldstromen onderzocht: overdrachtsuitgaven, ICT, personeels- en inkoopbeheer en baten-

lastendiensten. Op basis van openbare informatie publiceert de Algemene Rekenkamer elk jaar het EU-trendrapport. Ten behoeve van de begrotingsbehandelingen in november worden de Bijsluiters begroting 2013 gepubliceerd.

2.3.4 Interdepartementale samenwerking: de compact rijksdienst

In 2007 is het rijksbrede programma *Vernieuwing Rijksdienst* gestart, waarin de rijksdienst meer gaat samenwerken op het gebied van bedrijfsvoering. Het doel is een flexibele en doelmatige rijksdienst, door het stroomlijnen van de ondersteunende bedrijfsvoering en het voorkomen van overlap in de uitvoering en het toezicht. De taakstelling die daarmee gepaard ging, bedroeg voor Defensie destijds ongeveer €38 miljoen en 684 vte'n. De opvolger van het programma vanaf eind 2010, *de Compacte Rijksdienst*, betekende een nieuwe taakstelling van €125 miljoen voor Defensie.

Het programma *de Compacte Rijksdienst* bestaat uit 17 projecten waarmee departementen hun taakstelling kunnen realiseren door samenwerking. De afgelopen periode lag de prioriteit voor de rijksbrede bedrijfsvoering vooral op een beter bestuurbare bedrijfsvoering, een betere inrichting van de rijkswerkplek en het oprichten van rijksbrede *shared services*. Een departement dat niet of slechts gedeeltelijk meedoet, dient de taakstelling elders in zijn begroting te vinden.

Het is in het belang van Defensie de bedrijfsvoering waar mogelijk te laten aansluiten op de rijksbrede kaders. Een goede bedrijfsvoering draagt eraan bij de inhoudelijke samenwerking met andere departementen mogelijk te maken, wat relevant is omdat de operationele taken vaak in breder verband worden uitgevoerd (3D-optreden, nationale veiligheidssector). Voor Defensie is het echter wel van groot belang dat de rijksbrede initiatieven de kernactiviteiten van Defensie ondersteunen. De operationele taakuitvoering blijft immers centraal staan. Rijksbrede kaders, bijvoorbeeld op het gebied van aanschaf, kunnen onvoldoende rekening houden met de specifieke kenmerken van defensiematerieel. Ook kunnen afspraken in het kader van de internationale (materieel)samenwerking, zoals Navo-standaarden op het gebied van informatievoorziening, van invloed zijn op het aansluiten door Defensie. Tenslotte kunnen doelmatigheidsmaatregelen ook op gespannen voet staan met de operationele doeltreffendheid. Om spanning te voorkomen is Defensie selectief in de deelneming aan rijksbrede initiatieven. Het uitvoeringsprogramma *Compacte Rijksdienst* geeft Defensie ook ruimte om rekening te houden met het specifieke uitvoeringskarakter (bijvoorbeeld van de operationele commando's). Ook de aparte arbeidsvoorwaardensector van Defensie speelt hierbij een rol. Voorts is het zo dat Defensie al ver is gevorderd met het behalen van doelmatigheidswinst in de bedrijfsvoering, waardoor sommige rijksbrede initiatieven minder relevant zijn. Defensie zal daarom per *business case* bekijken of deelneming meerwaarde oplevert.

Defensie neemt op dit moment deel aan verschillende interdepartementale projecten, waaronder:

- *Inkoop en aanbesteden*: inkoop uitvoeringscentra, categoriemanagement (Defensie koopt dienstvoertuigen, inclusief wagenparkbeheer en energie voor alle departementen), DigiInkoop;
- *Facilitair en Huisvesting*: Defensie wordt één van de belangrijkste verlener van ondersteunende diensten ten behoeve van de internationale functie (mensen die in het buitenland zijn geplaatst);
- regionale concentratielocaties voor kantoren, de samenvoeging van vastgoeddiensten tot één rijksvastgoeddienst (Defensie sluit mogelijk aan in 2015) en een convenant met de politie over het delen van kantoren, schietbanen etc.;
- *Informatievoorziening en ICT*: consolidatie datacenters, exploitatie C2000, exploitatie Haagse ring, deelneming rijks spas (Defensie sluit op termijn aan).

2.4 Sourcing

Het sourcingbeleid van Defensie betreft de vraag of de krijgsmacht een dienst of activiteit zelf uitvoert of deze verkrijgt door samenwerking of uitbesteding. De mogelijkheden lopen daarbij uiteen van samenwerking met of uitbesteding aan het bedrijfsleven, tot en met samenwerking met andere civiele partijen en (mede-)overheden, in zowel nationaal als internationaal verband. Het sourcingvraagstuk raakt de hele organisatie en de uitvoering van vrijwel alle defensietaken.

Sourcing is nadrukkelijk geen doel op zichzelf, maar is erop gericht de uitvoering van de kerntaken van Defensie zo doeltreffend en doelmatig mogelijk te ondersteunen. Om daarbij de goede afwegingen te kunnen maken, hanteert Defensie een ambitieuze sourcingagenda, waarop inmiddels meer dan 25 afzonderlijke projecten staan. Samenwerking bij en uitbesteding van diensten en activiteiten die niet tot de kerntaken van Defensie worden gerekend, moet in het bijzonder bijdragen tot de inzetbaarheid en het innovatieve vermogen van de krijgsmacht, de flexibiliteit en het aanpassingsvermogen van de defensieorganisatie en inzicht in de kosten. De nadruk ligt de komende jaren op sourcingonderzoeken naar marktconforme diensten en activiteiten. Vijf omvangrijke projecten hebben daarbij prioriteit: IV/ICT-dienstverlening, catering, vastgoeddiensten, instandhouding wielvoertuigen tot 7,5 kN en defensiebrede bewakings- en beveiligingssystemen. Deze projecten moeten de komende jaren tot definitieve besluitvorming komen.

Er moet onderscheid worden gemaakt tussen nieuwe behoeften van Defensie en reeds bestaande diensten en activiteiten waarvoor een nieuwe sourcingafweging wordt gemaakt. Met het oog op toekomstige diensten en activiteiten moeten alle voorgenomen investeringen of voorgenomen dienstverleningscontracten met een omvang van meer dan € 25 miljoen aan een sourcingafweging worden onderworpen. Deze afweging maakt deel uit van het Defensie Materieel Proces. Hiermee wordt gewaarborgd dat voor de aanvang van omvangrijke activiteiten of diensten een bewuste keuze wordt gemaakt tussen zelf doen, samenwerking of uitbesteding. Reeds bestaande diensten en activiteiten die worden onderzocht (zoals bovengenoemde vijf) doorlopen een specifiek onderzoeks- en afwegingstraject: het sourcingproces.

In 2009 heeft Defensie een beleidskader voor de overdracht van personeel aan een andere partij vastgesteld. Hierover is destijds geen overleg met de centrales van overheidspersoneel gevoerd. Als gevolg hiervan is op dit ogenblik voor elk aanbestedingstraject overleg nodig om tot afspraken te komen over de overdracht van personeel. Defensie werkt momenteel in overleg met de centrales van overheidspersoneel aan afspraken die op elk aanbestedingstraject van toepassing zijn. Als hierover overeenstemming is zal de Kamer daarover worden geïnformeerd. Tevens is met de Kamer afgesproken dat in oktober/november een voortgangsrapportage wordt gezonden over de sourcingprojecten.

2.5 Innovatie en intensiveringen

Om het hoofd te kunnen bieden aan nieuwe bedreigingen is vernieuwing in het operationele domein noodzakelijk. Er zijn op uiteenlopende terreinen zowel nieuwe middelen als nieuwe operationele concepten noodzakelijk. Defensie heeft circa € 200 miljoen beschikbaar om ruimte te scheppen voor investeringen. Alleen zo kan de Nederlandse krijgsmacht in internationaal verband een rol van betekenis blijven spelen. Hieronder worden de belangrijkste intensiveringen genoemd.

- Een goede informatiepositie is van steeds groter belang. Defensie is in dat verband voornemens om het onbemande luchtsysteem MALE-UAV te verwerven. Zij krijgt daardoor de beschikking over operationeel-strategische grondwaarneming vanuit de lucht.
- In een kleinere krijgsmacht neemt het relatieve belang van interoperabiliteit eerder toe dan af. De krijgsmacht moet daarom beschikken over meer en betere middelen om het genetwerkte militaire optreden mogelijk te maken, de *Network Enabled Capabilities*. Het betreft onder andere het project MAJIC van negen Navo-landen die streven naar meer coördinatie bij de inzet van sensoren en naar een betere verspreiding van sensordata in een operatiegebied.
- Nederland wenst voorts binnen de Navo zijn sterke positie op het gebied van raketverdediging te behouden. Defensie investeert daartoe in de vervanging van het verbindingssysteem COMPATRIOT ten behoeve van de Patriot raketverdedigingscapaciteit. Ook wordt geïnvesteerd in sensorcapaciteit en worden de SMART-L radars aan boord van de luchtverdedigings- en commandofregatten gemodificeerd.
- Ter bescherming van het personeel en het materieel tegen geïmproviseerde explosieven wordt een permanente *Joint Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)* organisatie opgericht. Defensie vervult op dit vlak ook in internationaal verband een voortrekkersrol.
- De kosten van brandstof en energie zijn, zeker in missiegebieden, hoog. Daarnaast vergt het transport van brandstof tijdens missies vaak een aanzienlijke logistieke inspanning die tot verhoogde kwetsbaarheid van militairen leidt. Om deze redenen treft Defensie in 2013 maatregelen om het energieverbruik van de krijgsmacht te reduceren, waarmee kosten worden bespaard en de behoefte aan logistieke ondersteuning afneemt.
- De versterking van de samenwerking bij speciale operaties is van belang. In dat kader wordt de operationele samenwerking tussen de *Special Operations Forces (SOF)* verbeterd. In 2013 wordt begonnen met de ontwikkeling van een gezamenlijke opleidingsmodule.

- De intensivering van de capaciteit voor psychologische operaties draagt eveneens bij aan de effectiviteit van het militaire optreden. Vanaf 2013 zal deze capaciteit deel uitmaken van het CIMIC-bataljon van het CLAS.
- Voor het snel en nauwkeurig verlenen van vuursteun aan grondtroepen is de samenwerking tussen jachtvliegtuigen, gevechtshelikopters, artillerie en mortieren en de voorwaartse waarnemers voor grondgebonden vuursteun en *Forward Air Controllers* onontbeerlijk. De inzet in Afghanistan heeft duidelijk gemaakt dat op dit punt organisatorische aanpassingen en verbeteringen in de uitrusting nodig zijn. Voorwaartse waarnemers en *Forward Air Controllers* zullen worden samengevoegd in zogeheten *Fire Support Teams*, die op compagniesniveau worden ingedeeld. Uitrustingsstukken worden aangevuld en de kwaliteit van apparatuur om doelen te helpen bepalen wordt verbeterd.
- Defensie investeert in satellietcommunicatie. Dankzij het project Militaire Satelliet Communicatie (MILSATCOM) zal de krijgsmacht kunnen beschikken over satellietcapaciteit voor militair gebruik. De eerste twee satellieten zijn gelanceerd. De lancering van de derde satelliet is voorzien voor eind 2013. De *Advanced Extremely High Frequency* (AEHF) satellietcommunicatiecapaciteit komen voor Nederland naar verwachting in 2013 beschikbaar.

Intensivering cyber defence

Het digitale domein is, naast het land, de lucht, de zee en de ruimte, inmiddels het vijfde domein voor militair optreden. Dit domein en de toepassing van digitale middelen als wapen of inlichtingenmiddel zijn sterk in ontwikkeling. Digitale middelen zullen in toenemende mate integraal deel uitmaken van het militaire optreden. Om de inzetbaarheid van de krijgsmacht te waarborgen en haar effectiviteit te verhogen, versterkt Defensie de komende jaren haar digitale weerbaarheid en ontwikkelt zij het vermogen om *cyber operations* uit te voeren. De Nederlandse krijgsmacht wil in het digitale domein de vooraanstaande rol spelen die bij ons land past.

In juni 2012 is de Defensie strategie voor het opereren in het digitale domein aan de Kamer aangeboden. De Defensie *Cyber Strategie* geeft de komende jaren richting, samenhang en focus aan de integrale aanpak voor de ontwikkeling van het militaire vermogen in het digitale domein. Zij is daardoor van wezenlijk belang voor de toekomstige effectiviteit en relevantie van onze krijgsmacht. De strategie omvat zes speerpunten aan de hand waarvan Defensie de komende jaren haar doelstellingen in het digitale domein zal verwezenlijken:

1. de totstandkoming van een integrale aanpak;
2. de versterking van de digitale weerbaarheid van Defensie ("defensief");
3. de ontwikkeling van het militaire vermogen om *cyber operations* uit te voeren ("offensief");
4. de versterking van de inlichtingenpositie in het digitale domein ("inlichtingen");
5. de versterking van de kennispositie en het innovatieve vermogen van Defensie in het digitale domein, met inbegrip van de werving en het behoud van gekwalificeerd personeel ("adaptief en innovatief");
6. de intensivering van de samenwerking in nationaal en internationaal verband ("samenwerking").

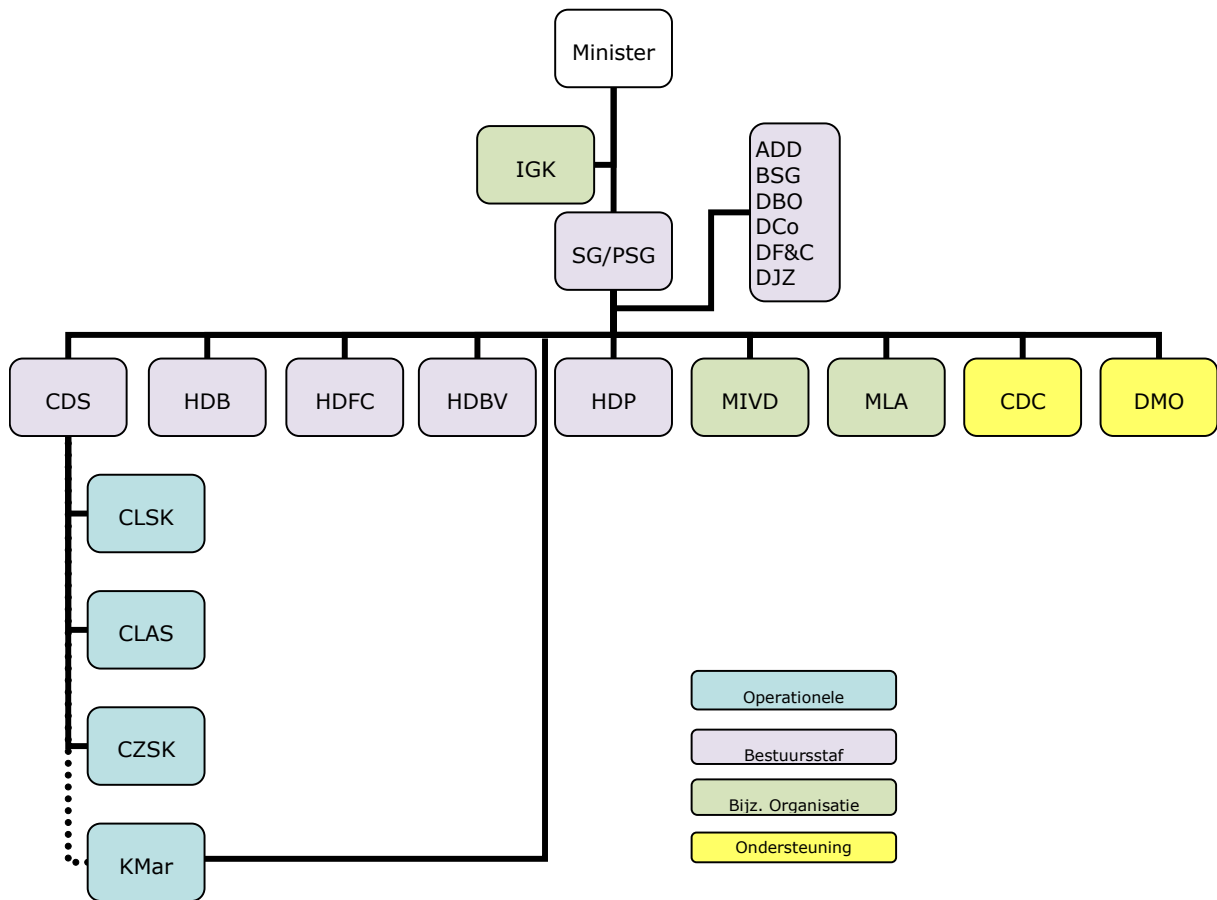

In 2012 is verder een programmamanager *Cyber* aangesteld die verantwoordelijk is voor de coördinatie van alle cyber gerelateerde activiteiten binnen Defensie en is de *Taskforce Cyber* opgericht. Eind 2013 wordt een Defensie *Cyber* Expertise Centrum (DCEC) opgericht, dat intensief zal samenwerken met het Nationaal *Cyber* Security Centrum (NCSC). De oprichting van een Defensie *Cyber* Commando (DCC) is voorzien voor eind 2014. Het DCC is onder meer verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het militaire vermogen om *cyber operations* uit te voeren. De defensieve maatregelen richten zich op het versterken van de bescherming van netwerken en wapen-, sensor- en regelsystemen. Het Defensie *Computer Emergency Response Team* (DefCERT) is mede verantwoordelijk voor de beveiliging van deze netwerken en systemen en zal medio 2013 volledig operationeel zijn om 24 uur per dag, zeven dagen per week de beveiliging van de meest kritieke defensienetwerken te ondersteunen. De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) versterkt in de periode 2012-2015 de *cyber* inlichtingencapaciteit. Die intensivering bestaat in 2013 uit elf extra vte'n en materiële investeringen. Verder intensiveren de MIVD en de AIVD de samenwerking op het gebied van *cyber* en *signals intelligence* (SIGINT) wat moet leiden tot de oprichting van een gezamenlijke SIGINT-cybereenheid (zie ook hoofdstuk 10). Nederland zoekt op dit gebied zowel samenwerking met publieke en private partijen in Nederland als met internationale partners zoals de Navo en met landen als de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen.

3. De Defensieorganisatie

3.1 De inrichting van de organisatie

De reorganisatie bij Defensie heeft eveneens consequenties voor de inrichting van de organisatie. Organisatiedelen en directies verdwijnen of worden overgeheveld naar andere onderdelen. De voltooiing van de reorganisatie laat nog even op zich wachten, maar de contouren van de nieuwe organisatie zijn bekend. De organisatie ziet er in grote lijnen als volgt uit:

De defensieorganisatie is opgebouwd uit zeven defensieonderdelen. De besturende processen komen voor rekening van de Bestuursstaf. Het primaire proces is belegd bij de vier operationele commando's: het Commando zeestrijdkrachten (CZSK), het Commando landstrijdkrachten (CLAS), het Commando luchstrijdkrachten (CLSK) en het Commando Koninklijke marechaussee (KMar). De Defensie Materieel Organisatie (DMO) en het Commando DienstenCentra (CDC) zijn verantwoordelijk voor het leveren van de ondersteuning. Deze defensieonderdelen worden hieronder beschreven.

De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), de Militaire Luchtvaartautoriteit (MLA), de Inspecteur-generaal van de Krijgsmacht (IGK) en het Militair Huis van de Koningin (MH) vallen in

de huidige situatie onder de Bestuursstaf. In de nieuwe organisatie worden zij Bijzondere Organisatie Eenheden (BOE'n) die, anders dan beheersmatig, geen deel meer uitmaken van de Bestuursstaf. De BOE'n volgen een eigen reorganisatietraject met een eigen reorganisatieplan. Deze lopen zoveel mogelijk parallel met het traject van de Bestuursstaf. De werkzaamheden van de BOE'n komen verderop in deze bundel nog nader aan de orde.

In het vervolg van deze bundel wordt zoveel mogelijk de nieuwe benaming gehanteerd, ook al is er op dit moment nog sprake van een overgangssituatie. Waar de oude benaming wordt gebruikt, wordt dit duidelijk toegelicht.

De hele nieuwe defensieorganisatie moet staan op 1 januari 2016.

3.2 De Bestuursstaf

De Bestuursstaf ondersteunt de bewindspersoon bij de besturing van de organisatie en adviseert hem als lid van het kabinet. De Bestuursstaf draagt zorg voor een beheerste uitvoering van het beleidsproces en de bedrijfsvoering van het ministerie van Defensie. Ze stuurt daartoe de operationele commando's aan en stelt de beleidskaders voor de gehele defensieorganisatie vast. De verschillende (hoofd)directies van de Bestuursstaf zijn daarvoor verantwoordelijk.

In de huidige reorganisatie wordt diep gesneden in de staven. De Bestuursstaf wordt als gevolg daarvan met dertig procent gereduceerd en krijgt in totaal 651 functies (vte'n) in de nieuwe situatie (zonder meetelling van de BOE'n, die beheersmatig onder de Bestuursstaf vallen). De reductie heeft consequenties voor de inrichting van de Bestuursstaf en daarmee voor de verschillende directies. Taken worden opnieuw belegd, directies worden opgeheven, organisatie-elementen worden op andere plaatsen ondergebracht, beleid wordt nog maar op één plaats gemaakt, uitvoerende taken worden op afstand van de Bestuursstaf geplaatst. In de nieuwe Bestuursstaf zijn, naast de secretaris-generaal, drie kernspelers te identificeren, die samen het merendeel van de besluitvorming voorbereiden en het hoogste adviesorgaan van de minister vormen. Dit zijn de Hoofddirecteur Beleid (HDB), de Commandant der Strijdkrachten (CDS) en de Hoofddirecteur Financiën en Control (HDFC). De specifieke taken en rollen van deze spelers worden beschreven in hoofdstuk 4 (besturingsmodel). Hieronder volgt eerst een overzicht van de oude en de nieuwe situatie in de Bestuursstaf.

Oud		Nieuw	
Bureau Secretaris-generaal	BSG	Bureau Secretaris-generaal	BSG
Hoofddirectie Algemene Beleidszaken	HDAB	Hoofddirectie Beleid	HDB
Defensiestaf	DS	Defensiestaf	DS
Hoofddirectie Financiën & Control	HDFC	Hoofddirectie Financiën & Control	HDFC
Hoofddirectie Informatievoorziening en Organisatie	HDIO	Hoofddirectie Bedrijfsvoering	HDBV
Hoofddirectie Personeel	HDP	Hoofddirectie Personeel: beleidstaken naar HDB, kaderstelling naar HDBV	HDP
Directie Juridische Zaken	DJZ	Directie Juridische Zaken	DJZ

Directie Communicatie	DCo	Directie Communicatie	DCo
Defensie Materieel Organisatie-Beleid	DMO-B	Opgeheven, beleidstaken naar HDB, overige taken worden verdeeld onder verschillende defensieonderdelen	
Directie Ruimte, Milieu en Vastgoedbeleid	DRMV	Opgeheven: beleidstaken naar HDB, overige taken naar HDBV	HDBV
Beveiligingsautoriteit	BA	Wordt HDBV, beleidstaken naar HDB	HDBV
Directie Personeel & Organisatie Bestuursstaf	DP&O	Komt in de nieuwe Directie Bedrijfsondersteuning Bestuursstaf	DBOBS
Directie Planning en Control	DP&C		DP&C

Naast deze wijzigingen gaan van enkele directies ook nog uitvoerende taken over naar elementen buiten de Bestuursstaf, zoals taken van de Hoofddirectie Personeel naar een nieuw op te richten Dienstencentrum Personeel en Organisatie Defensie (DPOD).

3.3 Commando zeestrijdkrachten (CZSK)

Het CZSK wordt geleid door de Commandant zeestrijdkrachten (C-ZSK) en is gevestigd in Den Helder. De maritieme capaciteiten van het CZSK zijn gestationeerd op de marinebasis te Den Helder en bij marinierskazernes in Doorn, Rotterdam en op Texel. Daarnaast is het CZSK in het Caribische gebied operationeel. De Commandant Zeemacht Caribisch gebied (CZMCARIB) is verantwoordelijk voor de externe verdediging van het Caribisch gebied. Voor de uitvoering hiervan zijn eenheden geplaatst op Curaçao en Aruba en vanaf 2014 op Sint Maarten.

De kern van het CZSK bestaat uit twee hoofdcomponenten: de vloot en het Korps Mariniers. De zee is het verbindende element tussen beide componenten en stelt Nederland in staat zowel de situatie op zee als vanaf zee (op het land) te beïnvloeden. Hiervoor beschikt het CZSK over uiteenlopende typen schepen met boordhelikopters van het Defensie Helikopter Commando (DHC) en (geëmbarkeerde) marinierseenheden. De operationele aansturing van maritiem-expeditionaire operaties gebeurt door maritieme taakgroepstaf (*Netherlands Maritime Force*, NLMARFOR).

De capaciteiten van het CZSK worden ook structureel ingezet, onder ander voor de derde hoofdtaak van Defensie (ondersteuning van civiele autoriteiten). Dit gebeurt bijvoorbeeld voor explosievenopruiming op zee, terreurbestrijding (bij grootschalig geweld en in geval van specifieke objecten) en havenbescherming (vanaf 2011). Het CZSK is tevens belast met het beheer van de kustwachtorganisatie in Nederland. In het Caribisch gebied is CZSK ook verantwoordelijk voor de uitvoering van kustwachttaken. Hiervoor is structureel een grote bovenwater eenheid van het CZSK in het Caribisch gebied met helikopter aanwezig. Zowel het hoofdkwartier van de Kustwacht in Nederland in Den Helder als in het Caribisch gebied, op Curaçao, is samengevoegd met de maritieme hoofdkwartieren ter plaatse. Bureau Hydrografie van het CZSK is verantwoordelijk voor het opnemen en verwerken van hydrografische data tot zeekaarten in het Koninkrijk.

Het CZSK bevindt zich in een overgangsfase die is ingezet na het voltooiën van de Marinestudie 2005. Deze transitie is gericht op het vergroten van de maritiem-expeditionaire capaciteit van de Nederlandse krijgsmacht. De marine kan daardoor beter in kustwateren en in het lagere deel van het geweldsspectrum optreden. In dit licht is besloten vier fregatten door minder complexe patrouilleschepen te vervangen en een maritiem bevoorradingsschip door een *Joint Support Ship* dat voor meerdere taken inzetbaar is waaronder strategisch transport van grondgebonden eenheden.

3.4 Commando landstrijdkrachten (CLAS)

Het CLAS wordt geleid door de Commandant landstrijdkrachten (C-LAS). De staf is gevestigd in Utrecht. De kern van het CLAS wordt gevormd door de volgende eenheden: twee gemechaniseerde brigades, een luchtmobiele brigade, het Korps Commandotroepen (KCT), het Operationeel Ondersteuningscommando Land (OOCL), het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC), het Defensie Bedrijf Grondgebonden Systemen (DBGS) en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD). De CLAS-eenheden worden voor expeditionaire operaties ingezet, maar leveren ook een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse samenleving.

De brigades vertegenwoordigen de slagkracht van het CLAS. Een brigade beschikt over verschillende, elkaar aanvullende eenheden, zoals infanterie-, genie- en logistieke eenheden. Bij inzet kunnen deze eigen eenheden worden aangevuld uit het OOCL en met middelen van andere operationele commando's of met personeel van andere ministeries, zoals van Buitenlandse Zaken. Een brigadehoofdkwartier coördineert de inzet van de eenheden en verzorgt de complexe afstemming van alle specialismen en de combinatie daarvan in tijd, plaats en effect. Het KCT is een *Special Forces* eenheid die in staat is gedurende langere tijd, zelfstandig en onder de meest bedreigende omstandigheden haar opdrachten uit te voeren.

Binnen het OOCL zijn de ondersteunende eenheden van de landmacht samengebracht, zoals vuursteun, genie, logistieke eenheden (bevoorrading en transport) en geneeskundige eenheden met mobiele hospitalen. Het OOCL maakt de inzet van de brigades en andere operationele commando's mogelijk. In voorkomend geval kunnen de eenheden van het OOCL ook zelfstandig worden ingezet, bijvoorbeeld in de vorm van een geniehulpbataljon. Het DGLC beschermt met Patriot Geleide Wapens en Stingerplatformen vanaf de grond Nederlandse vitale objecten, eenheden en gebieden. Het Vuursteuncommando vervult de defensiebrede operationele vuursteunbehoefte. Daarnaast draagt de EODD zorg voor het opsporen en ruimen van explosieven.

Even belangrijk als de internationale inzet zijn de nationale operaties. Het CLAS is inmiddels uitgegroeid tot een structurele veiligheidspartner in Nederland. De inzet varieert van inzet bij calamiteiten en crises tot ondersteuning van civiele autoriteiten, zoals de politie en Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD).

Het CLAS heeft een eigen Opleidings- en Trainings Commando (OTCO). Dit Commando traint militairen van alle operationele commando's op basisvaardigheden. Deze basisvaardigheden worden vervolgens bij de parate eenheden uitgebreid tijdens oefeningen en training. Jaarlijks worden vele duizenden militairen, deels ook van de andere operationele commando's door het OTCO opgeleid. Veel van de opleidingen zijn ook civiel toepasbaar.

Het CLAS werkt nauw samen met de Duitse landstrijdkrachten in het Duits-Nederlandse Legerkorps waarvan het hoofdkwartier in Münster is gevestigd.

3.5 Commando luchtstrijdkrachten (CLSK)

Het CLSK wordt geleid door de Commandant luchtstrijdkrachten (C-LSK). De staf is gevestigd in Breda. Ten behoeve van de taakuitvoering beschikt CLSK over hoogwaardig personeel en multifunctionele wapensystemen die een breed palet aan inzetmogelijkheden bieden aan de politieke en militaire leiding. De F-16 jachtvliegtuigen kunnen voor diverse taken worden ingezet, waaronder het aanvallen van grond- en luchtdoelen, verkennen en beveiliging van luchtruim en het verkennen van gebieden. Met de bewapende helikopters en de transporthelikopters kunnen gronddoelen worden aangevallen, plaatselijke verkenningen worden uitgevoerd en wordt transportcapaciteit geboden. De helikopters worden doorgaans in nauwe samenwerking met grondeenheden ingezet. De transportvliegtuigen worden gebruikt voor transport van mensen en goederen naar inzetgebieden en voor humanitaire hulpverlening. Tevens zijn enkele transportvliegtuigen ingericht om andere vliegtuigen in de lucht bij te tanken. De transportvliegtuigen worden aangestuurd door het *European Air Transport Command* (EATC) in Eindhoven. Het *Air Operations Control Station* verzorgt begeleiding en aansturing van luchtoperaties in het aan Nederland toegewezen luchtruim en biedt capaciteit voor het inrichten van een internationale commandostructuur. De operationele aansturing van de wapensystemen van het CLSK heeft doorgaans plaats via een sterk internationaal ingebedde commandostructuur.

Dagelijks wordt het luchtwapen ingezet in het kader van de bewaking van het Nederlandse luchtruim. Dit gebeurt op verzoek of in opdracht van, en veelal ook onder verantwoordelijkheid van de civiele autoriteiten. Het gaat daarbij onder meer om de zogenaamde *Renegade*-procedure onder leiding van de minister van Justitie met betrekking tot vliegtuigen die ongecontroleerd het Nederlandse luchtruim binnenvliegen, de *Search and Rescue* capaciteit, kustwachttaken, rampenbestrijding zoals bijvoorbeeld inzet van de blushelikopters, ordehandhaving en hulpverlening waaronder patiëntenvervoer vanaf de Waddeneilanden.

3.6 Commando Koninklijke marechaussee (CKMar)

De KMar wordt geleid door de Commandant Koninklijke marechaussee (C-KMar). De staf is gevestigd in Den Haag. De KMar is georganiseerd in vijf districten, die weer zijn onderverdeeld in brigades met een specifieke taak of een specifiek bewakingsgebied in Nederland of in het Caribisch gebied.

De sturing van de KMar kenmerkt zich door een scheiding tussen gezag en beheer. Het beheer berust bij de minister van Defensie, waarbij de secretaris-generaal fungeert als gemandateerd korpsbeheerder. Het gezag berust bij de minister die is belast met het beleidsterrein waaronder de desbetreffende taak van de KMar valt, of berust lokaal bij de burgemeester (openbare orde handhaving) of de officier van justitie (opsporing). Het gezag over de taken van de KMar ligt veelal bij de minister van Veiligheid & Justitie (inclusief het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), de minister van Binnenlandse Zaken en de minister van Immigratie, integratie & Asiel. De minister van Defensie heeft het gezag over de militaire politietaken en de inzet in militaire operaties. De KMar levert in toenemende mate een bijdrage aan internationale politiemissies en, zowel in stabilisatieoperaties als eigenstandig, aan de versterking van plaatselijke veiligheidsorganisaties en goed bestuur.

Voor het gezag en het beheer is een besluitvormingsstructuur op hoog ambtelijk niveau ingericht. Het hoogste orgaan is de Bestuursraad KMar, waarin de secretarissen-generaal van Veiligheid & Justitie en van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties (namens de gezagsdragers), de secretaris-generaal van Defensie (als korpsbeheerder) en de Commandant KMar participeren.

Als defensieonderdeel vervult de KMar op grond van de Politiewet 1993 belangrijke taken binnen het nationale veiligheidsstelsel, zowel in Nederland als in het Caribisch gebied. Zo voert de KMar de grenspolitietaken uit door grensbewaking aan de buitengrenzen van Europa (Frontex) en het uitoefenen van Mobiel Toezicht Veiligheid in de grensregio's. Vanuit deze taak draagt de KMar bij aan het beheersen van vreemdelingenstromen en de bestrijding van grensoverschrijdende (migratie)criminaliteit, zoals identiteit- en documentfraude, mensensmokkel en mensenhandel, drugssmokkel en terrorisme. Ook voert zij veeleisende bewakings- en beveiligingstaken uit, zoals de objectbeveiliging van het Koninklijk Huis, de beveiliging van de burgerluchtvaart en van ambassades in risicogebieden, van de Nederlandse Bank en persoonsbeveiliging en door de uitoefening van politietaken op vitale objecten, zoals de internationale luchthavens.

De militaire structuur, cultuur en rechtspositie zijn een waarborg voor de betrouwbare, snelle en flexibele inzet, ook op hogere geweldsniveaus, van de marechaussee in binnen- en buitenland. Daarnaast ondersteunt de marechaussee de civiele politie wanneer de omstandigheden hierom vragen. Ook vervult de KMar een belangrijke brugfunctie tussen Defensie en de civiele politie en civiele hulpverleners.

3.7 Defensie Materieel Organisatie (DMO)

De DMO draagt zorg voor het defensiematerieel gedurende de gehele levensduur: van het vaststellen van het programma van eisen, via de aankoop en het groot onderhoud tot de afstoting. Hoofdstuk 6 beschrijft een aantal van de grotere materieelprojecten. De klanten van de DMO zijn alle operationele gebruikers van de krijgsmacht. In de reorganisatie verandert er het een en ander bij de DMO. De organisatie wordt gereduceerd en de samenstelling verandert. De belangrijkste wijzigingen van de DMO betreffen de overdracht van de systeemlogistieke bedrijven van de DMO aan de operationele commando's en de oprichting van een Joint Informatievoorzieningcommando (JIVC) binnen de organisatie van de DMO. De directie DMO-Beleid verdwijnt. Deze taken worden overgenomen door de Hoofddirectie Beleid, de Hoofddirectie Bedrijfsvoering, de Defensiestaf en het Financieel Administratie en Beheerkantoor.

De reorganisatie van de DMO is samengesteld uit drie onderdelen:

- a) de inrichting van een lijnorganisatie met twee organisatorische elementen, waaronder:
  - een materieel logistiek organisatiedeel (DMO Matlog), gericht op de levensduur van wapensystemen, het voorzien in projecten en verwerving, de instandhouding (wapensysteemmanagement, assortimentsmanagement en fysieke distributie) en afstoting;
  - het Joint IV Commando (JIVC), gericht op IV/ICT en dienstverlening op het gebied van digitale informatievoorziening, zoals het voorzien in projecten, instandhouding (portfoliomanagement, assortimentsmanagement, servicelevelmanagement e.d.) en de afstoting van IV-diensten en -producten.
- b) de inrichting van stafelementen op het gebied van Financiën & Control, Personeel & Organisatie, Bestuur & Bedrijfsvoering en een kabinet D-DMO.

3.8 Commando DienstenCentra (CDC)

Het CDC verzorgt gemeenschappelijke ondersteunende diensten voor de hele defensieorganisatie. Het is hét *shared service center* voor Defensie. Het ondersteunt wereldwijd de krijgsmacht in al zijn taken met onder andere huisvesting, catering, transport, gezondheidszorg en personele en facilitaire diensten. Het CDC werkt 24/7, 365 dagen per jaar en levert haar producten en diensten volgens afgesproken kwaliteit, levertijd, hoeveelheid en tegen marktconforme prijzen. Op 1 januari 2013 bestaat het CDC uit vier divisies (waaronder twee agentschappen), de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) en de Ondersteuningsgroep & Kabinet. Zij hebben elk hun eigen afdeling die vraag- en aanbodmanagement regelt.

De secretaris-generaal stelt het pakket van door het CDC te leveren diensten vast. Het CDC hanteert een Producten- en Dienstencatalogus (PDC) waarin dit aanbod integraal wordt gepresenteerd. De defensieonderdelen sluiten jaarlijks dienstverleningsovereenkomsten (DVO's) met de divisies, waarin afspraken worden vastgelegd over de te leveren diensten. Zo nodig stelt de CDS daarbij prioriteiten. Afstemming tussen gebruiker (klant) en dienstverlener (leverancier) heeft plaats in de klantenraden en op hoger niveau in een speciale klankbordgroep.

Het CDC bestaat uit de volgende onderdelen:

- De *Divisie Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO)* draagt, binnen de richtlijnen van de directie Militaire Gezondheidszorg, op doelmatige wijze bij aan de inzetbaarheid van militairen. De divisie ondersteunt de zorgverlening die de krijgsmachtdelen leveren bij de inzet van operationele eenheden. De Divisie Defensie Gezondheidszorg Organisatie bestaat uit de volgende bedrijven: Bijzondere Medische Beoordelingen, Centraal Militair Hospitaal, Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden en Gezondheid, Instituut Defensie Geneeskundige Opleidingen, Instituut samenwerking Defensie Relatieziekenhuizen, Militaire Bloedbank, Militaire Geestelijke Gezondheidszorg, Militair Geneeskundig Logistiek Centrum en het Militair Revalidatie Centrum.
- De *Divisie Facilitair en Logistiek (F&L)* regelt facilitaire ondersteuning voor Defensie, van bijvoorbeeld werkplekken, vergaderfaciliteiten, financiële ondersteuning, fotografie en sport tot het museum en tehuis Bronbeek. Divisie Facilitair en Logistiek bestaat uit de volgende bedrijven: Facilitaire bedrijven: Catering, Facilitair Bedrijf Defensie, Internationale Ondersteuning Defensie. Logistieke bedrijven: Transport, Mediacentrum Defensie, Financieel Administratie en Beheerkantoor, Bureau Internationale Militaire Sport, Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek.
- De *Divisie Personeel en Organisatie (DPOD)* is verantwoordelijke voor de defensiebrede uitvoering van P&O-taken. De DPOD ondersteunt als betrokken en professionele partner de defensieonderdelen zodat zij zich kunnen richten op hun hoofdtaak. De DPOD streeft daarbij naar een verbetering van de kwaliteit en samenhang van het P&O-functiegebied. Daartoe vormt de divisie een brug tussen strategie en beleid enerzijds en uitvoering anderzijds. De DPOD levert haar producten en diensten zowel op strategisch niveau (Bestuursstaf), tactisch niveau (defensieonderdelen) als operationeel niveau (leidinggevenden, P&O-functionarissen en werknemers).
- De *Divisie Vastgoed en Beveiliging (V&B)* bestaat uit twee bedrijven: de Dienst Vastgoed Defensie (DVD) en de Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie (DBBO). De Dienst Vastgoed Defensie (DVD) is een van de grotere gebouw- en terreinbeheerders in Nederland. De DVD beheert de defensieterrainen en de gebouwen die daar op staan. De meeste gebouwen zijn kantoorlocaties, logistieke/opslaglocaties en kazernes. Daarnaast beheert de DVD oefen- en schietterreinen, havens en vliegvelden. Dit doet zij vooral in Nederland, maar ook daarbuiten.
- De *Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie (DBBO)* is verantwoordelijk voor de bewaking en beveiliging van de Te Beschermen Belangen (TBBn) binnen Defensie. Het defensieonderdeel geeft aan welke TBBn er zijn. De DBBO draagt zorg dat deze, volgens de vastgelegde normen adequaat worden beveiligd. Bij deze activiteit gaat het om het primaire proces van beveiligen, met onder meer reguliere fysieke beveiligingstaken. Daarnaast verzorgt de DBBO de toegangscontrole. Andere belangrijke taken zijn de toegangscontroles en het adviseren over de optimale toepassing van organisatorische, bouwkundige en elektronische maatregelen.
- De werkzaamheden van *Ondersteuningsgroep & Kabinet (OG&K)* bestaan voornamelijk uit coördinatie, planning en control. Zij houdt in de gaten of de personele, materiële en financiële middelen goed op elkaar zijn afgestemd, maar ook of de taken en verantwoordelijkheden,

regels en richtlijnen duidelijk zijn. Omdat OG&K alle divisies en de NLDA ondersteunt en de CDC-raad, kan zij snel problemen of knelpunten signaleren en behandelen.

- De hoofdtaak van de *Nederlandse Defensie Academie* is het opleiden van officieren. De NLDA verzorgt voor Defensie de initiële officiersopleidingen, het hoger loopbaanonderwijs en daarnaast de begeleiding op het gebied van leiderschapsontwikkeling en taalvaardigheid voor al het militair- als burgerpersoneel. Bovendien verricht de NLDA wetenschappelijk onderzoek voor Defensie en de samenleving. Het onderzoek concentreert zich op specifieke niches en draagt waar mogelijk bij aan het effectief en efficiënt uitvoeren van militaire operaties. Het afgelopen academisch jaar behaalde de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) van de NLDA een bijzonder resultaat: de erkenning van drie bacheloropleidingen als wetenschappelijke opleidingen met een civiel erkende bachelorgraad. Het betreft de bacheloropleidingen: Krijgswetenschappen, Militaire Bedrijfswetenschappen en Militaire Systemen en Technologie. Daarnaast is de *Master Military Strategic Studies* in een vergevorderd stadium van ontwikkeling. De opleiding zal vanaf januari 2013 worden verzorgd, onder voorbehoud dat de wetenschappelijke visitatie (eind oktober 2012) positief verloopt. Uitgangspunt voor de master is dat officieren en burgerpersoneel vanaf de eigen werkplek het onderwijs modulair zullen volgen. Doordat de master Engelstalig wordt aangeboden, kunnen ook officieren van zusterinstituten deelnemen. Verder is op 6 juli 2012 de HBO-master *Executive Master of Security and Defence* van het Instituut Defensie Leergangen opnieuw geaccrediteerd. Tot slot heeft de NLDA in de voortdurend krimpende organisatie de ambitie om op het gebied van kennis, onderzoek, opleiding en training een grotere rol te spelen ter ondersteuning van de krijgsmacht.

4. Besturen bij Defensie

4.1 Het nieuwe besturingsmodel

Als uitvloeisel van de reorganisatie wordt bij Defensie een nieuw besturingsmodel geïntroduceerd, dat gepaard gaat met een verandering van werkwijze en instelling. De directies binnen de Bestuursstaf moeten daarin op een andere manier om met elkaar en met uitvoerende en ondersteunende eenheden omgaan. De Bestuursstaf werkt de hoofdlijnen uit (het 'wat') en laat meer over aan de uitvoerende en ondersteunende defensieonderdelen (het 'hoe'). Rolvastheid, elkaar aanspreken en aanspreekbaar zijn, zijn belangrijke uitgangspunten. 'Je gaat erover of niet' is een belangrijk principe.

De Bestuursstaf wordt ingericht volgens het BACK-principe. In het kort: één Beleid, centrale Allocatie van middelen, minder, maar scherpere Control en centrale Kaderstelling voor een samenhangende bedrijfsvoering. Het begint met geïntegreerd, richtinggevend beleid van de Hoofddirecteur Beleid (HDB). Waar in de huidige situatie op verschillende plaatsen beleid wordt gemaakt, wordt dit in de nieuwe organisatie nog maar op één plaats gedaan. Daarbij worden duidelijke prioriteiten gesteld op basis van de richtlijnen van de minister. Basisdocumenten zijn de beleidsvisie, die voortkomt uit het regeerakkoord, en daarvan afgeleide documenten zoals de beleidsagenda bij de begroting. Het beleid moet door een sterk verkleinde defensieorganisatie worden uitgevoerd. Focus en prioritering zijn dan ook kernwoorden bij de beleidsontwikkeling.

Op basis van het vastgestelde beleid formuleert de Commandant der Strijdkrachten (CDS) de plannen (Defensieplan) en geeft daarna namens de minister een duidelijke opdracht aan de defensieonderdelen (AGCDS). Hij alloceert daarvoor jaarlijks de benodigde middelen (financieel, personeel, materieel, vastgoed en informatievoorziening), waarbij er een evenwicht is tussen doelstellingen, activiteiten en middelen. De Commandant der Strijdkrachten (CDS) is voorts lijnverantwoordelijke voor de operationele commando's en integraal verantwoordelijk voor de inzet van eenheden (*corporate operator*). Voor zover het de gereedstelling betreft kan de CDS ook het CDC en de DMO aansturen. De CDS is ook de hoogste militaire adviseur van de minister.

Bij wijzigingen van artikelen in de begroting gebeurt dat na validatie door de Hoofddirecteur Financiën en Control (HDFC). Een evenwicht tussen doelstellingen, activiteiten en middelen staat hierbij centraal. Doordat er één jaarlijks hoofdallocatiemoment is (met mogelijkheid tot aanpassing bij de suppletoire begrotingen) wordt rust in de uitvoering gecreëerd.

De HDFC ziet vervolgens toe op de realisatie van de begroting, niet alleen in budgettaire zin maar ook of de besteding conform doelstellingen en activiteiten plaatsvindt. De HDFC toetst daartoe de plannen van de CDS aan de begrotingskaders en verwerkt ze na besluitvorming in de begroting. De Hoofddirecteur Bedrijfsvoering (HDBV) zorgt voor één samenhangende, defensiebrede bedrijfsvoering met heldere Kaders voor de inrichting van de organisatie en processen op het

gebied van personeel & organisatie, materieel, informatievoorziening, documentaire informatie, besturing, ruimtelijke ordening, milieu, vastgoed, facilitaire zaken, beveiliging en veiligheidsmanagement. Ook ziet de HDBV toe op de naleving hiervan.

Specifieke verantwoordelijkheden op het gebied van personeel, communicatie en juridische zaken zijn binnen de Bestuursstaf bij afzonderlijke directeuren belegd (HDP, DCo en DJZ). De bedrijfsvoering van de Bestuursstaf is een verantwoordelijkheid van de directeur Bedrijfsondersteuning Bestuursstaf en de controltaak van de Bestuursstaf is belegd bij de directeur Financiën & Control Bestuursstaf.

4.2 De BPB-procedure

De besluiten over de doelen, middelen en activiteiten worden genomen in de zogenaamde beleids-, plannings- en begrotingsprocedure (BPB-procedure), die uitvoering geeft aan het strategische management bij Defensie. Via deze procedure wordt de visie van het kabinet en de daarvoor toegewezen middelen (het defensiebudget) uitgewerkt in concrete producten om de gestelde doelen te bereiken. De procedure geeft daarmee antwoord op de drie 'W-vragen': Wat wil Defensie bereiken? Wat gaat zij daarvoor doen? Wat mag dat kosten? De BPB-procedure stelt de politieke en de ambtelijke top tevens in staat hierop tussentijds te sturen en verantwoording af te leggen.

De BPB-procedure kent twee met elkaar verbonden cycli: een vierjaarlijkse cyclus, beginnend met het aantreden van een nieuw kabinet, en een jaarlijkse cyclus. In de vierjaarlijkse cyclus worden de korte en lange termijn doelen van Defensie vastgesteld en middelen toegewezen. Deze cyclus heeft daardoor een strategisch karakter. Defensie geeft aan deze cyclus invulling door aan het begin van een kabinetsperiode een beleidsvisie en een plan op te stellen. In de jaarlijkse cyclus staan de verwezenlijking van de in de beleidsvisie gestelde doelen, de actualisering van het plan en de totstandkoming van de begroting centraal. Het plan wordt door HDFC getoetst op financiële aspecten.

4.2.1 Vierjaarlijkse cyclus

De beleidsvisie vormt het beginpunt van de vierjaarlijkse cyclus en is gedurende een kabinetsperiode het op defensiegebied leidende strategische document. Zij wordt in het kabinet behandeld en vervolgens met de Tweede Kamer besproken. De visie formuleert het defensiebeleid als onderdeel van het brede kabinetsbeleid. Zij schetst een langetermijnperspectief voor de krijgsmacht en maakt tevens duidelijk hoe daar de komende jaren uitvoering aan wordt gegeven. In de visie worden, uitgaande van de in het regeerakkoord vastgestelde beleidsmatige en financiële kaders, het ambitieniveau voor de krijgsmacht en de samenstelling en de toerusting van de krijgsmacht op hoofdlijnen bepaald. De visie moet het evenwicht structureel waarborgen tussen enerzijds de ambities en opgedragen taken en anderzijds de beschikbare middelen. De visie bevat de speerpunten van het defensiebeleid voor de komende vier jaar.

In samenhang met de beleidvisie 2011 is een strategie-, kennis- en innovatieagenda (SKIA) opgesteld, waarin het defensiebeleid op deze gebieden is uitgewerkt. Het strategiedeel van de agenda heeft tot doel bij te dragen aan de strategische beleidsontwikkeling en het omgevingsbewustzijn binnen de organisatie te bevorderen. Daartoe identificeert dit deel van de SKIA onderwerpen voor beleidsontwikkeling door middel van verkenningen en beleidsstudies. Ook voorziet de strategieagenda in een mechanisme voor het permanent monitoren van trends, toekomstscenario's en mogelijke strategische schokken voor de toetsing van beleid en in activiteiten ter bevordering van het strategische discours. De kennisagenda stelt vervolgens prioriteiten voor de kennisontwikkeling ten behoeve van Defensie. De innovatieagenda, tot slot, behelst onder meer activiteiten op het vlak van (technologische) ontwikkeling, de uitvoering van de Defensie Industrie Strategie en de invoering van *Concept Development & Experimentation* (CD&E) als instrument om vernieuwing binnen de defensieorganisatie te ondersteunen.

De visie komt tot stand onder verantwoordelijkheid van de HDB. Op grond van de visie wordt, onder de verantwoordelijkheid van de CDS, het eveneens vierjaarlijkse defensieplan opgesteld. Het defensieplan is een intern document waarin de maatregelen die nodig zijn om de visie te realiseren concreet zijn uitgewerkt en waarin de gewenste omvang, kwaliteit en toerusting van de krijgsmacht voor planningsdoeleinden staan beschreven. De CDS is hierbij belast met het sturen, prioriteiten stellen en bewaken van de defensieplanning inbegrepen behoeftstellingen. Het hanteert een horizon van tien jaar, maar kan ook onderwerpen betreffen die voorbij deze tijdspanne liggen. Het defensieplan moet voldoende richtinggevend zijn als start van de begrotingsvoorbereiding.

4.2.2 Jaarlijkse cyclus

De uitkomst van de vierjarige cyclus (visie en Defensieplan) is richtinggevend voor de jaarcyclus. De jaarcyclus staat in het teken van het opstellen, uitvoeren en verantwoorden van de begroting. Dat zijn immers wettelijk vereiste activiteiten. De jaarcyclus sluit daarom aan op het rijksbrede begrotingsproces. De Beleidvisie, het Defensieplan en de financiële stand van zaken vormen de kaders voor de jaarcyclus. Centraal in de jaarcyclus staat de BPB-nota, die in februari voorafgaand aan het uitvoeringsjaar wordt vastgesteld. Op grond hiervan wordt de begroting opgesteld.

De jaarlijkse BPB-cyclus kent verschillende producten en mijlpalen, waarvan de zichtbaarste:

BPB-nota

Met de BPB-nota zorgen de HDB, de CDS en de HDFC voor sturing aan de 'voorkant' van de BPB-procedure. Het is het centrale allocatiemoment in de voorbereiding van de begroting. De BPB-nota bevat voorstellen voor de actualisering van beleid, doelstellingen, activiteiten en middelen en de daaruit voortvloeiende opdrachten en kaders aan de zeven defensieonderdelen. De minister wordt hierbij tijdig betrokken.

Ontwerpbegroting

De (meerjarige) consequenties van de BPB-nota worden verwerkt in een beleidsbrief aan het ministerie van Financiën. Op basis van een totaalbeeld stelt de ministerraad het begrotingstotaal per ministerie vast, dat de basis vormt voor de begroting. De begroting brengt tot uitdrukking welke doelen Defensie wil bereiken, welke prestaties zij daarvoor gaat leveren en welke middelen daarvoor nodig zijn. De HDFC is verantwoordelijk voor het opstellen van de begroting. De HDB schrijft de beleidsagenda.

Jaarverslag

De minister van Defensie legt jaarlijks verantwoording af aan de Tweede Kamer over de realisatie van de begroting. Dat gebeurt in het externe jaarverslag dat in het jaar na realisatie van de begroting op de derde woensdag in mei aan de Tweede Kamer wordt aangeboden. In het jaarverslag wordt onderscheid gemaakt tussen financiële en niet-financiële informatie. Het jaarverslag wordt opgesteld door de HDFC, die verantwoordelijk is voor de kwaliteit en de inhoud. De financiële en niet-financiële informatie valt onder de reikwijdte van de door de Audit Dienst Defensie afgegeven accountantsverklaring. De HDB schrijft het beleidsverslag. De HDFC is verantwoordelijk voor de informatievoorziening aan de politieke leiding op het punt van begrotingsbeleid en -realisatie.

Suppletoire begrotingen

Twee keer per jaar is er gelegenheid tot de herziening van de allocatie van middelen via de suppletoire begrotingen. Wat de besluitvorming betreft ligt het zwaartepunt bij de 1e suppletoire begroting, aangezien de wijzigingen in de 2e suppletoire begroting in beginsel beleidsarm zijn. Na behandeling in het BPB-comité stelt de minister de suppletoire begrotingen vast.

Managementrapportages

Gedurende het uitvoeringsjaar informeren de defensieonderdelen de ambtelijke en politieke top over de realisatie van de belangrijkste doelstellingen (waaronder die uit de begroting), de defensiebrede risico's en de budgetrealisatie. Op basis van de rapportages van de defensieonderdelen en de appreciatie van de CDS stelt HDFC drie keer per jaar een defensiebrede managementrapportage samen ten behoeve van de ambtelijke top en de minister. Die worden hiermee ingelicht over de stand van zaken met betrekking tot de (verwachte) realisatie van de doelstellingen uit de begroting. De rapportage bestrijkt de hele bedrijfsvoering en bestaat uit de hoofdstukken operatiën, ondersteuning, personeel, financiën en verbeteren bedrijfsvoering. Het betreft een intern document dat extern alleen aan de Algemene Rekenkamer ter beschikking wordt gesteld.

4.3 Overlegstructuren

4.3.1 Ministerraad en ministerraad van het Koninkrijk

De ministerraad vergadert in de regel wekelijks op vrijdag. In augustus zijn er meer vergaderingen per week voor besluitvorming over de begroting (begrotingsraden). De ministerraad van het Koninkrijk bestaat uit de leden van de ministerraad alsmede de Gevolmachtigde Ministers van Curaçao, St. Maarten en Aruba. De ministerraad van het Koninkrijk vergaderde aanvankelijk eenmaal per maand op vrijdag voorafgaand aan de ministerraad. Gelet op de situatie op Curaçao besloot het vorige kabinet tot een tweewekelijkse cyclus voor de rijksministerraad.

De HDB bereidt in samenwerking met andere directies ten behoeve van de bewindspersoon de geannoteerde agenda van de ministerraad voor. Deze is op donderdagmiddag beschikbaar. Indien de minister dat wenst kan nog een voorbespreking worden gehouden waarin de voor Defensie belangrijke agendapunten worden toegelicht. Na afloop van de ministerraad wordt een nabespreking gehouden met de HDB. In voorkomende gevallen wordt *ad hoc* overleg gevoerd met andere bewindspersonen. Dit kan in de marge van de ministerraad of tijdens een daarvoor georganiseerde bijeenkomst.

4.3.2 Onderraden en commissies van de ministerraad

Onderraden van de ministerraad zijn bedoeld om de wekelijkse ministerraad te ontlasten en komen in de regel een keer in de drie of vier weken op dinsdag bijeen. Besluitvorming in de onderraden wordt formeel bekrachtigd door goedkeuring van de conclusies van de onderraden door de ministerraad.

De minister van Defensie heeft zitting in de volgende onderraden:

- Raad voor Internationale Betrekkingen (RIB)
- Raad voor de Veiligheid (RV)
- Raad voor de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten (RIV)

Als onderraad van de ministerraad voor het Koninkrijk:

- Raad voor Koninkrijksrelaties (RKR)

De andere onderraden worden gevolgd op relevantie voor Defensie. Indien het defensiebelang daartoe noopt, kan de minister van Defensie die onderraden ook bijwonen met dezelfde rechten als de vaste leden.

4.3.3 Beraden binnen Defensie

De minister van Defensie participeert in een aantal interne beraden, waarvan het secretariaat bij het Bureau secretaris-generaal berust. Deze beraden worden gebruikt om de besluitvorming en de besluitvormers bij Defensie te ondersteunen. Voorts is het van belang dat de top van Defensie binding houdt met de defensieonderdelen.

Het **Ochtendberaad** komt iedere ochtend bijeen. Dit is een informeel overleg zonder secretariaat, waarin de minister de actualiteit doorneemt met de secretaris-generaal, de CDS, de HDB en de plaatsvervangend DCo, tevens woordvoerder van de minister.

Het **Stafoverleg** komt elke dinsdag bijeen onder leiding van de minister. Tijdens dit beraad worden algemene politieke ontwikkelingen en overige voor Defensie belangrijke onderwerpen besproken. Ook worden hier alle BPB-producten, inclusief de managementrapportage behandeld. Naast de minister zijn hierbij aanwezig de secretaris-generaal, de CDS, de HDB, de HDFC en de DCo. Indien noodzakelijk kunnen op ad-hoc basis ook anderen worden uitgenodigd.

Het **Politiek Beraad** (PB) komt eenmaal per maand bijeen onder leiding van de minister. Dit beraad is gericht op de thematische verkenning van vernieuwingen en uitvoeringsvraagstukken. Naast de leden van het stafoverleg nemen ook de plaatsvervangend secretaris-generaal en alle beleidsverantwoordelijken van de bestuursstaf deel aan dit beraad, evenals de operationele commandanten, de directeur DMO en de commandant CDC.

De **Kleine staf** bespreekt voordrachten van belangrijke benoemingen en onderwerpen die een bijzondere vertrouwelijkheid vereisen. Naast de bewindslieden nemen de secretaris-generaal en de CDS hieraan deel.

De minister wordt, indien noodzakelijk, door verslagen op de hoogte gesteld van besprekingen in andere, ambtelijke overlegstructuren. De belangrijkste twee zijn het Comité-Beleid, Plan & Begroting (C-BPB) en het Departementaal Beraad (DB). Het C-BPB is het hoogste ambtelijke overlegorgaan dat wekelijks vergadert onder leiding van de secretaris-generaal ter voorbereiding van de besluitvorming. De vaste leden zijn de CDS, de HDB en de HDFC. Afhankelijk van de agenda worden andere verantwoordelijken uitgenodigd. In het DB worden de commandanten van de uitvoerende eenheden geconsulteerd, zowel naar aanleiding van genomen besluiten als over onderwerpen waarover besluitvorming aanstaande is. Het DB komt twee keer per maand op maandagmiddag bijeen onder leiding van de secretaris-generaal.

5. Personeel

5.1 Inleiding

Defensie is een van de grootste werkgevers van Nederland. Defensie streeft naar een evenwichtige personeelsopbouw die noodzakelijk is voor een moderne, flexibele, snel inzetbare en professionele krijgsmacht. De beschikbaarheid van voldoende, goed gekwalificeerd en gemotiveerd personeel is essentieel voor een goede operationele taakuitvoering. Met de uitvoering van de beleidsbrief van 2011 wordt de defensieorganisatie verkleind met 12.000 functies. De staven worden met 30 procent gereduceerd en het aantal topfunctionarissen wordt verkleind tot 80. In de loop van 2013 heeft een groot deel van de medewerkers duidelijkheid over zijn functie. Sommige reorganisaties lopen op dat moment nog, zodat op individueel niveau voor een aantal mensen pas later in 2013 en in 2014 duidelijk wordt of zij bij Defensie kunnen blijven.

5.2 Personeelsopbouw

Met de beleidsbrief van 2011 zijn de kaders gegeven voor de opbouw van het personeelsbestand. Defensie streeft naar een evenwichtige opbouw van het personeelsbestand waarbij de nadruk ligt op de functies in de lagere rangen (60 procent). Deze piramidale opbouw is wenselijk met het oog op de operationele taakstelling van Defensie, waarbij de nadruk ligt op fysiek en mentaal belastende uitzendingen, maar ook vanwege een verantwoorde besteding van personeelskosten.

De verdeling, de numerus fixus, is per defensieonderdeel vastgesteld en wordt periodiek geëvalueerd. Met de numerus fixus beoogt Defensie tevens een verjonging van het personeelsbestand te bereiken.

De door- en uitstroom van militair personeel bij Defensie wordt mogelijk gemaakt door het Flexibel Personeelssysteem (FPS). Defensie bepaalt tussen het 28^e en 36^e levensjaar van de militair of deze zijn loopbaan bij Defensie kan voortzetten of dat hij moet uitstromen naar de arbeidsmarkt. Bij dit selectiemoment wordt een afweging gemaakt tussen de wens en de geschiktheid van de militair en de organisatiebehoefte in relatie tot de gewenste personeelsopbouw en samenstelling. FPS kent de volgende fasering van de loopbaan van de militair:

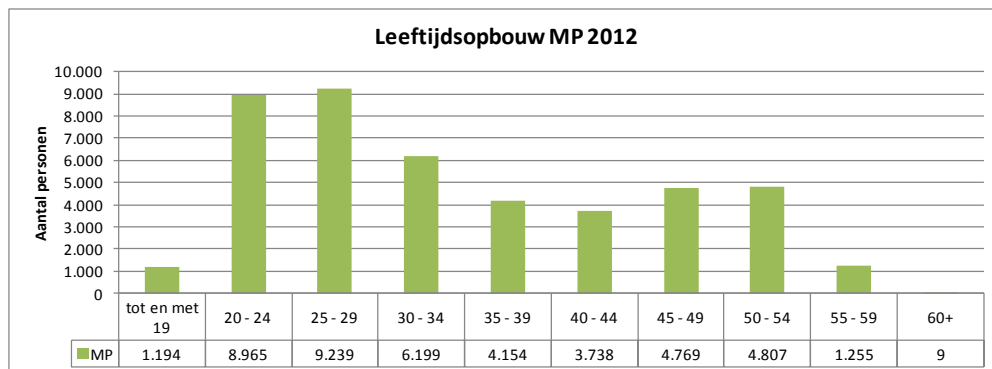
- Fase 1: het begin van de loopbaan tot en met de duur van de dienverplichting;
- Fase 2: de periode na afloop van de dienverplichting tot en met het besluit over het al dan niet doorstromen naar hogere functieniveaus. Indien de militair zijn loopbaan niet bij Defensie kan of wil voortzetten heeft in deze fase begeleiding en bemiddeling plaats met het oog op het vinden van werk buiten Defensie;
- Fase 3: de periode na het besluit dat de militair de loopbaan voortzet bij Defensie.

Het doel van FPS is tweeledig. Ten eerste een voortdurende talentontwikkeling van het personeel. Permanent investeren in opleidingen is belangrijk, zowel met het oog op het behoud en de

doorstromen, als met het oog op arbeidsmarktkwalificatie van de militair die zijn loopbaan buiten Defensie voortzet. Ten tweede is FPS gericht op het realiseren en handhaven van een evenwichtige opbouw van het personeelsbestand.

Leeftijdopbouw militair personeel

De actuele leeftijdopbouw van het militaire personeelsbestand van de defensieorganisatie wijkt af van de gewenste opbouw.

Grafiek: Leeftijdopbouw militair personeelsbestand per medio 2012 (1 juli 2012).

Om de gewenste leeftijdopbouw te bereiken zal het aandeel militairen in de lagere rangen moeten toenemen. Dit jaar zijn er nog geen vorderingen gemaakt met de gewenste verjonging van het personeelsbestand. De verjonging is de resultante van twee factoren: voldoende instroom van jong personeel aan de onderkant van de organisatie en de uitstroom van ouder personeel in de bovenbouw. De instroom blijft momenteel achter. De komende jaren komt de nadruk nog meer te liggen op het aantrekken van nieuw, jong personeel om de operationele eenheden maximaal gevuld en inzetbaar te houden. Ook vanuit het oogpunt van de continuïteit van werkzaamheden en een gezondere leeftijdopbouw is de aanwas van jong personeel onontbeerlijk. De uitstroom voltrekt zich weliswaar kwantitatief volgens plan, maar de reorganisaties die voor de uitstroom in de bovenbouw gaan zorgen, krijgen pas vanaf 2013 hun beslag. De effecten op de uitstroom zullen daardoor pas vanaf 2014 zichtbaar worden. De combinatie van beide factoren leidt ertoe dat de verjonging vooral in 2014 en 2015 optreedt.

Vulling

De vulling van de defensieorganisatie staat onder druk. Vooral de vulling en het behoud van technisch en geneeskundig personeel blijft, gezien de arbeidsmarkt, ook voor Defensie de komende periode een uitdaging. Naar verwachting zal door de reorganisaties het aantal functies in schaarstecategorieën afnemen, wat de vulling van de resterende functies kan verbeteren.

5.3 Werving en selectie

Hoewel de organisatie de komende jaren kleiner wordt, heeft Defensie ieder jaar zo'n 4.000 jonge en goed opgeleide militairen nodig. Mede als gevolg van de taakstellingen staat de aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever onder druk. Alles wordt in het werk gesteld om het

vertrouwen van medewerkers te behouden en voldoende personeel van de juiste kwaliteit in huis te halen. In april van dit jaar is een nieuwe arbeidsmarktcampagne ontwikkeld. Het aantal belangstellenden is hierna gestegen. Tussen het aantal belangstellenden dat interesse toont voor een baan bij Defensie en het aantal dat metterdaad solliciteert en bij Defensie wordt aangesteld, zitten nog grote verschillen. Het gehele instroomproces wordt daarom onder de loep genomen.

Samenwerking met Regionale Opleidingscentra

De Regionale Opleidingscentra (ROC'a) zijn een essentiële partner voor Defensie in de werving, keuring & selectie en opleiding van nieuwe militairen. Een landelijke ROC-opleiding Veiligheid en Vakmanschap (VeVa) met verschillende uitstroomrichtingen tot op niveau 4, het hoogste niveau van het middelbare beroepsonderwijs vormt hiervoor een belangrijke basis. Defensie ondersteunt de opleidingen door militaire instructeurs op de ROC'a onderdelen van de opleiding te laten verzorgen en door leerlingen de vereiste beroepspraktijkvorming (BPV) aan te bieden.

Certificering

De meeste nieuwe militairen bij Defensie stromen in via de VeVa-opleiding bij de ROC'a en beschikken daarmee over een civiele opleiding met startkwalificaties. Voor de officieren is de opleiding bij de Nederlandse Defensieacademie (NLDA) geaccrediteerd en krijgen de studenten wetenschappelijke bachelordiploma's. Voor de zittende militairen geldt dat zij gedurende hun loopbaan tijdens opleidingen en functievervulling veel kennis, deskundigheid en ervaring opdoen die kan worden opgenomen in een ervaringscertificaat (EVC). Binnenkort wordt een convenant gesloten met een landelijk netwerk van ROC'a die de individuele EVC's en de civiele herkenbare bijscholing voor hun rekening zullen nemen. Met dit consortium zal ook het generiek waarderen van kennis, kunde en ervaring de komende jaren ter hand worden genomen.

Techniekpremie

De behoefte aan technici is hoog, maar de opleidingsrichting Techniek is moeilijk te vullen. Om die reden is er onlangs een techniekpremie voor VeVa in het leven geroepen. Leerlingen VeVa-techniek die vanuit de vakrichtingen ICT, Bouw, Bedrijfsautotechniek en Mechatronica Defensie instromen maken vanaf 1 januari 2013 aanspraak op een jaarlijkse premie van € 2.500 bruto voor de duur van de dienverplichting.

5.4 Reorganisatie P&O-domein

Als gevolg van de bezuinigingen wordt ook het P&O-domein gereorganiseerd. Uitvoerende P&O-taken worden samengevoegd in een nieuwe Divisie Personeel & Organisatie Defensie (DPOD) bij het Commando DienstenCentra. Hiermee verdwijnen 736 vte'n van de huidige 3.115 vte'n. De DPOD heeft als doel de defensieonderdelen te ondersteunen bij hun P&O-taken. Zij kunnen zich dan meer richten op hun hoofdtaak: het voorbereiden van eenheden op inzet. De DPOD richt zich op vier pijlers: het bedienen van de 'klant', het bundelen van kennis, het verder professionaliseren van het P&O-veld en een verbetering van de afstemming tussen beleid en de uitvoering.

Capaciteit voor operationele personeelsondersteuning, P&O-advies en loopbaanbegeleiding ter ondersteuning van commandanten blijft ook bij de defensieonderdelen P&O-capaciteit aanwezig. Ook behouden defensieonderdelen capaciteit voor de aspecten die te maken hebben met functietoewijzing en bestandsbeheer en blijven zij beschikken over enige stafcapaciteit.

De oprichting van de DPOD kent twee stappen. De eerste stap moet op 1 januari 2013 zijn voltooid. Het behelst de elementen die verantwoordelijk zijn voor het bestuur, de ondersteuning en het uitvoeren van het programma en de regie daarover. Daarnaast wordt een aantal nieuwe uitvoeringsbedrijven ingericht. Een deel van de huidige dienstencentra gaan nu nog niet op in de nieuwe uitvoeringsbedrijven, maar gaan op 1 januari 2013 één op één over naar de DPOD. Zij maken deel uit van de tweede stap die tot 1 juli 2014 wordt gezet, waarin de DPOD wordt doorontwikkeld. Uiteindelijk zal de DPOD-organisatie 1.141 vte'n omvatten.

5.5 Sociaal beleidskader en bemiddeling

Het streven is iedereen tijdens de reorganisatie een gelijke behandeling en gelijke kansen te geven. Om dat te bereiken is met de centrales van overheidspersoneel voor de periode 1 januari 2012 tot 1 januari 2016 ter begeleiding van reorganisaties een aangepast Sociaal beleidskader Defensie 2012-2016 (SBK 2012) overeengekomen. In het SBK 2012 zijn de afspraken neergelegd over voorzieningen en instrumenten om de personele gevolgen van reorganisaties op te vangen. Nog meer dan in het verleden staat hierbij het uitgangspunt 'van werk naar werk' voorop.

Vrijwillige uitstroom

Aan de eerste groepen personeel waarvoor overtolligheid dreigt, de 'knelpuntcategorieën', is de mogelijkheid geboden gefaciliteerd vrijwillig te vetrekken. De faciliteiten bestaan uit een financiële voorziening en begeleiding naar ander werk. Met het instrument van knelpuntcategorieën wordt de vrijwillige uitstroom van defensiemedewerkers gestimuleerd. Door deze vrijwillige uitstroom wordt de potentiële overtolligheid binnen die categorieën naar verwachting gereduceerd en worden gedwongen ontslagen beperkt. Totnogtoe hebben ongeveer 200 medewerkers van dit instrument gebruik gemaakt.

Begeleiding en bemiddeling

Voor medewerkers die overtollig worden omdat hun functie vervalt, geldt dat zij herplaatsingskandidaat worden. Zij zullen een intensief herplaatsingstraject volgen waarbij eerst intern Defensie en vervolgens extern Defensie wordt gezocht naar een passende functie. Daarbij zal een breed palet aan instrumenten worden ingezet ter ondersteuning van de begeleiding van werk naar werk. De begeleiding en bemiddeling naar werk buiten Defensie gebeurt door een Begeleidings- en Bemiddelingsorganisatie (BBO). De BBO is per 1 maart 2012 van start gegaan en bestaat uit een centrale organisatie in Utrecht en een decentrale vertegenwoordiging in zeven regio's. De BBO wordt ondersteund door de externe partner USG Restart.

Ter bevordering van de mobiliteit is daarnaast een aanzienlijk netwerk van partijen gevormd in de driehoek Defensie, Werkgevers en Onderwijs. Verder zijn concrete afspraken gemaakt met andere overheidssectoren, zoals bijvoorbeeld de politie, en met civiele sectoren zoals de sectoren transport en logistiek, bouw, metaal, beveiliging, waardetransport en installatietechniek.

5.6 Arbeidsvoorwaardenoverleg

Bij de totstandkoming van arbeidsvoorwaarden hebben de centrales van overheidspersoneel een belangrijke rol. Anders dan in de marktsector is het bij de overheid (en dus ook bij Defensie) niet mogelijk een akkoord over arbeidsvoorwaarden te bereiken met één werknemersorganisatie. Voor de overheid geldt het zogenaamde 'overeenstemmingsvereiste'. Dit houdt in dat veranderingen in de arbeidsvoorwaarden alleen kunnen worden doorgevoerd als daarover overeenstemming wordt bereikt met een meerderheid van de organisaties voor overheidspersoneel. Elke centrale brengt daarbij één stem uit. Om een akkoord te bereiken moeten drie van de vier centrales instemmen. Het arbeidsvoorwaardenoverleg voor Defensie wordt afzonderlijk van de Rijksoverleggen gevoerd.

Het arbeidsvoorwaardenakkoord van Defensie loopt op 1 maart 2013 af. Op dit moment wordt over nieuwe arbeidsvoorwaarden nog geen overleg gevoerd met de centrales van overheidspersoneel. Bij Defensie lopen de voorbereidingen daarop via het Defensie Arbeidsvoorwaardenproces (DAP). Gelet op het vertrouwelijk karakter van dit proces wordt de minister hierover separaat geïnformeerd door de Hoofddirecteur Personeel.

Normalisering rechtspositie

In de Tweede Kamer is het initiatief wetsvoorstel ingediend 'Wet normalisering rechtspositie ambtenaren'. Het 'normaliseringsproces' houdt in dat het publiekrechtelijke en eenzijdige karakter van de ambtelijke aanstelling en de eenzijdige vaststelling van arbeidsvoorwaarden worden vervangen door de tweezijdige arbeidsovereenkomst, waarop in de meeste gevallen een collectieve arbeidsovereenkomst en ontslagrecht conform BW van toepassing zijn. Het wetsvoorstel strekt zich niet uit tot alle ambtenaren. Militairen worden ervan uitgesloten. Met het wetsvoorstel zouden er binnen Defensie twee rechtsposities worden gecreëerd. Militair defensiepersoneel behoudt de publiekrechtelijke rechtspositie, terwijl burgerlijk defensiepersoneel een private rechtspositie krijgt. Er is een amendement ingediend dat regelt dat het burgerpersoneel van Defensie ook onder de uitzonderingen van deze wet vallen. De verdere behandeling van het initiatiefwetsvoorstel is nog niet geagendeerd.

Pensioenstelsel en AOW-leeftijd

Belangrijke dossiers als pensioenen en langer werken zijn volop in beweging. Defensie zal op deze ontwikkelingen moeten inspelen. Het kabinet Rutte-I heeft met het Lenteakkoord en vervolgens met het deelakkoord de AOW-leeftijd verhoogd en fiscale grenzen gesteld voor aanvullende pensioenen. De aanpassing van de pensioenleeftijd voor aanvullende pensioenen is aan sociale partners. Andere afspraken die moeten worden gemaakt tussen het kabinet en sociale partners zijn gericht op de toekomst van het pensioenstelsel. Financiële tegenvallers als gevolg van een verder

stijgende levensverwachting en tegenvallend rendement kunnen zonder ingrijpen onmogelijk worden opgevangen door hogere premiebijdragen.

Over de pensioenen voor overheidspersoneel wordt bovensectoraal in de zogenaamde Pensioenkamer overlegd met de vier centrales van overheidspersoneel en de veertien overheidswerkgevers, verenigd in het Verbond Sectorwerkgevers Overheid (VSO). Burgerpersoneel bij Defensie sluit automatisch aan bij het in de Pensioenkamer te sluiten contract. Afspraken in de Pensioenkamer gelden ook voor militair personeel, maar door de afwijkende regeling die nu nog voor militairen geldt (zowel inhoudelijk als ten aanzien van de financiering) zal de doorvertaling naar Defensie steeds apart onderwerp van overleg zijn. Het adagium hierbij is 'volgen tenzij'.

Functie Gebouw Defensie (FGD)

Ten behoeve van een toekomstgericht en modern P&O-beleid wordt een defensiebreed functiegebouw ontwikkeld. Het FGD zorgt voor meer duidelijkheid over verschillende soorten functies en voor een vermindering van de beheerslast door het gebruik van minder functieprofielen. Ook wordt gewerkt aan loopbaanperspectieven, loopbaanpaden en competentiegerichte ontwikkeling van medewerkers. Deze initiatieven worden beter gekoppeld aan loopbaanpaden binnen de rijkdienst, waardoor overeenkomsten inzichtelijk worden en mensen makkelijker kunnen overstappen naar een ander ministerie. Om alles in goede banen te leiden, zal de Bestuursstaf dienen als pilot. Daarna worden de veranderingen pas doorgevoerd bij andere defensieonderdelen.

Harmonisatie defensiebreed

Harmonisatie is een van de belangrijke thema's van het personeelsbeleid. Het gaat hierbij om harmonisatie van rangen, van beloningsniveaus en van verlof. Harmonisatie is onder meer nodig om:

- verdergaande samenwerking tussen de krijgsmachtdelen mogelijk te maken;
- militairen eenvoudiger van krijgsmachtdeel te laten 'wisselen';
- verdere uniformering en hogere efficiëntie van het personeelsbeheer te realiseren.

De harmonisatie is een complex proces. Niet alleen moeten de belangen van de verschillende krijgsmachtdelen en van individuele medewerkers in ogenschouw worden genomen, ook is overeenstemming met de centrales van overheidspersoneel vereist.

5.7 Integriteit

In 2006 heeft de *Commissie Onderzoek Ongewenst gedrag binnen de Krijgsmacht* (de commissie-Staal) ongewenst gedrag bij de vier krijgsmachtonderdelen en de Bestuursstaf onderzocht. Aanleiding waren meldingen van incidenten aan boord van Hr.Ms. Tjerk Hiddes. Om uitvoering te geven aan de aanbevelingen van de commissie-Staal zijn in totaal 32 maatregelen doorgevoerd die zijn gericht zijn op het bevorderen van gewenst gedrag.

In 2011 heeft de *Commissie Integriteitszorg Defensie*, onder leiding van de luitenant-generaal b.d. De Veer, onderzoek gedaan naar het functioneren van het stelsel van integriteitszorg bij Defensie. De commissie De Veer constateerde dat Defensie over de elementen beschikt voor een toereikend integriteitssysteem, maar dat deze elementen een onvoldoende samenhangend geheel vormen. Verder was de commissie van oordeel dat het bestaande instrumentarium bij Defensie moet worden gemoderniseerd en vereenvoudigd. Ook aan deze aanbevelingen is uitvoering gegeven, onder andere door de uitvoering van het integriteitsbeleid vast te leggen in een heldere regeling.

De Centrale Organisatie Integriteit Defensie

Naar aanleiding van het onderzoek van de commissie-Staal is de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID) opgericht. De COID bestaat uit een georganiseerd vangnet van onafhankelijke professionals dat tot taak heeft de integriteitszorg binnen Defensie te coördineren. Hiertoe biedt zij diensten en producten aan om zowel preventief als achteraf maatregelen te nemen en de integriteit binnen de organisatie te vergroten. Conform de aanbeveling van de commissie-De Veer is de rol van toezichthouder niet bij de COID belegd maar bij de Hoofddirectie Personeel.

5.8 Veteranen

De verantwoordelijkheid die Defensie voor militairen draagt houdt niet op als zij de actieve dienst verlaten. Het veteranenbeleid kent drie aandachtsgebieden: maatschappelijke erkenning, communicatie en zorg. Defensie heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in het veteranenbeleid. Er zijn ongeveer 111.000 veteranen. Jaarlijks ontvangt de Tweede Kamer een nota over de voortgang van de uitvoering van het veteranenbeleid.

Veteranenwet

Eind vorig jaar is de initiatiefwet van de PvdA, de SP, GroenLinks en D66 tot vaststelling van regels omtrent de bijzondere zorgplicht voor veteranen (Veteranenwet) aangenomen. Met de inwerkingtreding van deze wet worden actief dienende militairen met uitzendervaring en militairen die worden ingezet tegen terroristische acties ook als veteraan aangemerkt. Op dit moment wordt gewerkt aan het onderliggende Veteranenbesluit dat toetsbare normen voor de uitvoering van de Veteranenwet moet geven. Verder kan met dit besluit de zorg voor, tijdens en na de inzet worden ingericht en uitgevoerd. Een ander gevolg van de invoering van de Veteranenwet is het aanstellen van een Veteranenombudsman bij de Nationale Ombudsman.

Ereschuld invalide veteranen

Defensie heeft met de centrales van overheidspersoneel een regeling gesloten voor veteranen die voor 1 juli 2007 gewond zijn geraakt tijdens een uitzending. De regeling is gesloten ter inlossing van de zogenaamde ereschuld. De regeling geldt voor circa 1.800 veteranen. Afhankelijk van de mate van invaliditeit ontvangen zij een uitkering van maximaal € 125.000. In oktober is het grootste deel van de uitkeringen uitbetaald. In december volgt nog een klein aantal restbetalingen. Voor de oorlogsslachtoffers waarvoor geldt dat zij een hoger arbeidsongeschiktheidspercentage hebben dan hun invaliditeitspercentage, worden de rechten in 2013 vastgesteld en uitbetaald.

Volledige schadevergoeding

Voor militairen die na 1 juli 2007 gewond zijn geraakt is met de centrales van overheidspersoneel afgesproken dat zij een volledige schadevergoeding zullen ontvangen. Met de centrales moet nog overleg worden gevoerd over de invulling van deze nieuwe rechtspositionele schadevergoedingsregeling.

De nieuwe regeling zorgt ervoor dat militairen niet langer hun werkgever via de civiele regels van het Burgerlijk Wetboek aansprakelijk moeten stellen, maar dat de schadevergoedingsregeling in de rechtspositionele regeling van Defensie wordt opgenomen. De waarde van het militaire invaliditeitspensioen wordt vergeleken met de waarde civiel rechtelijke schade. Is de civiele schade hoger dan ontvangt de militair een aanvullende schadevergoeding.

Maatschappelijke erkenning en waardering

Op 29 juni 2005 is voor her eerst de nationale Nederlandse Veteranendag gehouden. De Veteranendag is daarna ieder jaar succesvol herhaald. Naast de Nederlandse Veteranendag worden door gemeenten ook steeds meer regionale veteranendagen georganiseerd. Andere belangrijke onderwerpen op het gebied van de erkenning van en de waardering voor veteranen betreffen het decoratiestelsel, het verrichten van historisch onderzoek en de ondersteuning van projecten die de inzet van militairen en veteranen onder de aandacht brengen. In het onderwijsproject 'Verhalen van veteranen' vertellen veteranen hun verhaal voor de klas.

Zorg

De zorg voor veteranen richt zich enerzijds op de verzekering van werk en inkomen en anderzijds op maatschappelijke ondersteuning en geestelijke gezondheidszorg. Op het gebied van werk en inkomen heeft Defensie het zorgloket voor militair oorlogs- en dienstslichtoffers (MOD) opgericht. Bij dit loket kunnen zij terecht voor uitkeringen en voorzieningen in verband met invaliditeit en voor individuele begeleiding. Op het gebied van maatschappelijke ondersteuning en geestelijke gezondheidszorg werkt Defensie samen met civiele zorginstellingen in het zogenaamde Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV).

Uitvoering van het veteranenbeleid

Bij de uitvoering van het beleid voor erkenning en waardering speelt de Stichting het Veteraneninstituut een belangrijke rol. Het Veteraneninstituut richt zich op de erkenning van en de waardering voor veteranen en op de directe dienstverlening aan veteranen en hun thuisfront. Tevens vervult het de loketfunctie naar de zorg. De Stichting Veteranen Platform vormt als overkoepelend samenwerkingsverband van de Nederlandse veteranenorganisaties het klankbord van veteranen.

Het Landelijk Zorgsysteem Veteranen

Het Landelijk Zorgsysteem Veteranen (LZV) is een civiel-militair netwerk waarin Defensie (Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk, Diensten Geestelijke Verzorging en MGGZ) samenwerkt met civiele GGZ-instellingen. Het LZV biedt geestelijke gezondheidszorg aan

veteranen en hun partners en/of gezinsleden. Binnen het LZV hebben de aangesloten instellingen afspraken gemaakt over de meest geëigende behandeling van patiënten. Daartoe zijn onder andere diagnostiek- en behandelprotocollen ontwikkeld. Daarnaast staat het LZV open voor vragen van medewerkers van civiele (GGZ-)zorg- en hulpverleningsinstellingen en huisartsen.

5.9 Reservisten

Het bestand reservisten omvat 6.000 arbeidsplaatsen. Het grootste deel van deze arbeidsplaatsen wordt gevuld met Reservisten Militaire Taken (RMT). Hun primaire taak bestaat uit steunverlening en militaire bijstand op nationaal grondgebied en uit ceremoniële taken. Daarnaast beschikt Defensie over Reservisten Specifieke Deskundigheid (RSD). Zij worden primair opgeleid om te worden uitgezonden op grond van hun specifieke (civiele) deskundigheid. Ook in de nieuwe krijgsmacht vervullen reservisten een belangrijke rol. Dat kan zijn als zogenaamde 'backfill' in Nederland voor militairen die uitgezonden zijn, of als 'frontfill' waarbij uitgezonden eenheden van hun (civiele) specialistische kennis gebruikmaken. Ook burgermedewerkers kunnen als reservist worden ingezet.

5.10 De militaire gezondheidszorg

De organisatie van de Militaire Gezondheidszorg

Defensie beschikt over een eigen gezondheidszorgorganisatie. Daardoor is Defensie in staat het grootste deel van de gezondheidszorg voor haar militair personeel zowel regulier als tijdens inzet in eigen beheer aan te bieden. Het militair personeel is op grond van de Militaire Ambtenarenwet verplicht om gebruik te maken van deze zorg. De eerstelijnsgezondheidszorg wordt verricht in multidisciplinaire gezondheidscentra waarin huisartsenzorg, tandheelkundige zorg en fysiotherapie wordt aangeboden. In de avonden en weekenden wordt gebruik gemaakt van de civiele gezondheidszorg. De tweedelijns (poli-)klinische zorg wordt aangeboden in het Centraal Militair Hospitaal (CMH) te Utrecht, waar de meeste grote specialismen en functionaliteiten aanwezig zijn. Voor de overige specialismen wordt gebruik gemaakt van het naastgelegen Universitair Medisch Centrum Utrecht (UMCU). Voor de levering van chirurgische teams voor uitzendingen wordt samengewerkt met diverse relatieziekenhuizen. Voorts beschikt Defensie over een gespecialiseerd revalidatiecentrum in Doorn (Militair Revalidatie Centrum Aardenburg). De operationele commando's zijn verantwoordelijk voor de gereedstelling van operationele gezondheidszorgelementen als hulpposten en hospitalen te velde.

Daarnaast is er de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ) die werkt langs drie zorglijnen: de reguliere GGZ, de zorg rondom en tijdens oefeningen en uitzendingen en de zorg voor veteranen (onder meer het Landelijk Zorgsysteem Veteranenzorg). De geestelijke gezondheidszorg rondom en tijdens uitzendingen is erop gericht psychische problemen, zoals PTSS, vroegtijdig te onderkennen en te voorkomen.

De Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG) is een onafhankelijk, rechtstreeks onder de minister van Defensie functionerend intern toezichtorgaan dat in nauw overleg met externe toezichthouders op de algemene gezondheidszorg (Inspectie voor de Gezondheidszorg), stralingshygiëne (VROM-inspectie en Arbeidsinspectie) en voedselveiligheid (Voedsel en Waren Autoriteit) de kwaliteit van de militaire gezondheidszorg toetst op basis van vaak specifieke, op operationele inzet gerichte regelgeving. In ieder geval elk kwartaal, maar indien nodig vaker, wordt overlegd met de Inspectie voor de Gezondheidszorg. Jaarlijks wordt met een jaarverslag verantwoording afgelegd over de verrichte toezichtactiviteiten, de opgedane bevindingen en de genomen acties.

5.11 Wetenschappelijk onderzoek

Op dit moment loopt een aantal wetenschappelijke onderzoeken naar factoren die mogelijk van belang zijn bij de ontwikkeling van het post-traumatisch stresssyndroom (PTSS) na uitzendingen.

In september 2007 hebben het ministerie van Defensie en de Stichting Centrum '45 een intentieverklaring getekend voor de instelling van een speciale leerstoel voor Psychotraumatologie. De bedoeling is dat deze hoogleraar, als buitengewoon hoogleraar, aan het werk gaat aan de Universiteit Leiden. Besprekingen met de Universiteit Leiden hierover zijn in een laatste fase. De Kamer toont geregeld belangstelling voor het wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van uitzendingen. Ditzelfde geldt ook voor onderzoek naar de gezondheidseffecten van toxische en carcinogene stoffen, en niet-ioniserende straling.

De in 2007 opgerichte Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO) houdt zich naast de toezicht op de kwaliteit van het Landelijk Zorgsysteem Veteranen (zie 5.8) bezig met de richting van het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van aandoeningen die verband houden met uitzendingen en met de bevordering van de convergentie tussen onderzoeken.

5.12 Veiligheidsmanagement

Naar aanleiding van diverse ernstige ongevallen en aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid is in 2007 besloten tot invoering van een veiligheidsmanagementsysteem bij Defensie (VMS-Def). Het doel daarvan is een hoger niveau van (bedrijfs)veiligheid te bereiken om persoonlijk letsel en schade aan middelen, infrastructuur en de omgeving te verminderen. De commandanten van de defensieonderdelen zijn verantwoordelijk voor de belegging en uitwerking van veiligheidsmanagement en voor het identificeren van veiligheidsrisico's. Waar nodig wordt voor de beheersing van die risico's geëscaleerd. De opgelegde reducties en veranderingen maken het noodzakelijk scherp te zijn op de kwaliteit van met name de risicovolle processen, het waarborgen van de noodzakelijke beheersing (door deskundigheid, capaciteit en bedrijfsvoering) en het bewaken daarvan (toezicht, audits). Een voldoende sterke veiligheidsorganisatie is noodzakelijk om commandanten te informeren over het (kunnen) voldoen aan wet- en regelgeving. Om die reden is door de secretaris-generaal opdracht gegeven tot een analyse van de zee- en luchtketen. Daaruit blijkt dat diverse zwakke plekken in de organisatie ontstaan. Na de reorganisatie wordt de Hoofddirectie Bedrijfsvoering belast met de kaderstelling ten aanzien van veiligheidsmanagement.

6. Materieel

6.1 Het Defensie Materieelproces

Investerings in materieel met een financiële omvang groter dan € 5 miljoen verlopen volgens het Defensie Materieel Proces (DMP). Het DMP wordt gebruikt voor de politiek-bestuurlijke sturing en beheersing van grote investeringsprojecten. Dit proces dient in de eerste plaats om de bewindspersoon te voorzien van tijdige, volledige en juiste informatie op belangrijke momenten in de besluitvorming over vaak complexe projecten. Op de tweede plaats wordt vervolgens op grond van het DMP de Tweede Kamer voorzien van informatie over deze projecten. Over projecten met een omvang groter dan € 25 miljoen wordt de Kamer met aparte brieven geïnformeerd. Naast de financiële omvang kunnen er ook andere redenen zijn de Kamer te informeren over materieelprojecten, bijvoorbeeld politieke gevoeligheid. Kamerbrieven over omvangrijke of politiek gevoelige projecten worden meestal behandeld in de ministerraad.

De besluitvorming volgens het huidige DMP verloopt in fasen (A t/m D) met de bijbehorende documenten:

- de behoeftestelling (A-document);
- de voorstudie (B-document);
- de studie (C-document);
- de verwervingsvoorbereiding (D-document).

Na de verwervingsvoorbereidingsfase wordt het contract met de leverancier getekend. Daarna volgt de realisatiefase waarin het materieel wordt geproduceerd en geleverd. Als al het aangeschafte materieel is geleverd en in gebruik genomen, is het project voltooid. Bij projecten met een omvang van meer dan € 250 miljoen wordt achteraf een evaluatie (DMP-fase E) uitgevoerd. Hierover wordt de Tweede Kamer met een aparte brief geïnformeerd. Een tweede evaluatie wordt uitgevoerd door de gebruikers van het (wapen)systeem, in de praktijk het operationele commando. Hierover wordt de Kamer geïnformeerd in het departementaal jaarverslag.

Sinds de ingebruikneming is het DMP meermaals aangepast, onder meer als gevolg van de periodieke evaluaties. Momenteel wordt het DMP opnieuw geëvalueerd. Aandachtspunten betreft het al dan niet combineren van de DMP-fasen en het informeren van de Kamer over vertrouwelijke informatie, tussentijdse financiële overschrijdingen en verwachte prijsontwikkelingen. Tegelijkertijd vindt een extern onderzoek plaats naar de kernprocessen van onder meer verwerving, waaronder ook het DMP. Vanwege de onderlinge samenhang worden de resultaten daarvan gecombineerd aangeboden aan de Kamer, zodat een integrale beoordeling mogelijk is. Ook de resultaten van het onderzoek van de Audit Dienst Defensie naar de sturing en beheersing van materieelprojecten zal deel uitmaken van dit pakket. Het geheel zal voor het eind van het jaar worden voltooid en kort daarna aan de Kamer worden aangeboden.

6.2 Belangrijke projecten

6.2.1 Project Vervanging F-16

Algemeen

Het project Vervanging F-16 heeft tot doel tijdig te voorzien in de vervanging van de F-16 jachtvliegtuigen van de Nederlandse krijgsmacht. De F-16 raakt operationeel verouderd waardoor de inzet van het toestel steeds meer risico's met zich meebrengt. Dit komt doordat, steeds meer dan nu reeds het geval is, mogelijke tegenstanders zullen beschikken over geavanceerde luchtafweersystemen en gevechtsvliegtuigen. Daarnaast raken de Nederlandse F-16's de komende jaren technisch en economisch verouderd waardoor het onderhoud van het toestel steeds duurder en complexer wordt.

Sinds 1999 valt het project Vervanging F-16 onder de Regeling Grote Projecten van de Tweede Kamer. In dat kader ontvangt de Kamer jaarlijks een rapportage van het project van de ministers van Defensie en van Economische Zaken. De laatste jaarrapportage is in juni 2012 aan de Kamer aangeboden. Daarnaast brengt de Algemene Rekenkamer jaarlijks een Monitoringrapport uit over het project.

Partner in F-35 ontwikkeling

Nederland is sinds 2002 partner in de ontwikkeling van de F-35, samen met acht andere landen (Australië, Canada, Denemarken, Italië, Noorwegen, Turkije, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten). Nederland heeft daartoe in 2002 het MoU van de ontwikkelingsfase (*System Development and Demonstration, SDD*) getekend voor een eenmalige financiële bijdrage van \$ 800 miljoen. Dit bedrag is inmiddels vrijwel geheel betaald. Door het partnerschap heeft de Nederlandse industrie een goede uitgangspositie verworven bij het behalen van opdrachten bij de productie en de instandhouding van de F-35. Verder hoeft Nederland bij aanschaf van de F-35 geen verdere ontwikkelingskosten te betalen en krijgt ons land royalty's bij de verkoop van de F-35 aan niet-partnerlanden zoals Israël en Japan, die reeds tot aanschaf hebben besloten.

Van de partnerlanden hebben inmiddels Australië, Italië, Noorwegen, Turkije, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten besloten dat zij de F-35 in grotere aantallen (ten minste enkele tientallen) zullen aanschaffen. De Verenigde Staten denken voor de eigen strijdkrachten aan ruim 2.400 toestellen. Canada heeft in beginsel besloten tot de aanschaf van de F-35 maar dit besluit wordt nog nader bezien. Denemarken zal naar verwachting in 2014 een besluit nemen over een aanschaf. Nederland heeft wel twee F-35 testtoestellen aangeschaft maar nog niet besloten welk toestel de F-16 uiteindelijk gaat vervangen.

Amerikaanse herstructurering F-35 programma

Sinds 2002 heeft het F-35 programma te maken gehad met vertragingen en kostenstijgingen. Een van de problemen staat bekend als *concurrency*: al tijdens de ontwikkeling worden er veel toestellen geproduceerd, maar deze toestellen moeten weer worden aangepast op grond van de testresultaten. In de afgelopen jaren hebben de Verenigde Staten het F-35 programma herijkt. Daarbij is meer geld uitgetrokken voor de ontwikkeling en wordt het aantal toestellen verminderd dat in de eerstkomende jaren wordt geproduceerd; wel blijft het totale aantal door de Verenigde Staten te verwerven toestellen gelijk. Het F-35 programma zit daarmee volgens Nederland op het goede spoor. Wel is het zo dat een belangrijk deel van het testprogramma nog moet worden uitgevoerd. In het bijzonder bij de softwareontwikkeling moet veel werk worden verzet.

Operationele testfase en testtoestellen

Het einde van de ontwikkelingsfase (SDD) wordt gevormd door de Initiële Operationele Test- en Evaluatiefase (IOT&E). In deze operationele testfase wordt de inzet van het inmiddels ontwikkelde toestel onder operationele omstandigheden beproefd. De Verenigde Staten voeren deze operationele testfase uit samen met Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Om mee te doen moest Nederland twee testtoestellen aanschaffen. Deze zijn besteld in respectievelijk 2009 en 2011. Het eerst testtoestel is vrijwel gereed en zal in november 2012 worden overgedragen, het tweede toestel volgt in de zomer van 2013. De begin- en einddata van de operationele testfase en de voorbereiding hierop zijn nog niet formeel vastgelegd.

Nederlandse industrie

De orderportefeuille met F-35 contracten voor de Nederlandse luchtvaartindustrie bedraagt ultimo 2011 \$ 972 miljoen (lopende prijzen). Dit is iets lager dan het bedrag van \$1.006 miljoen ultimo 2010, als gevolg van de Amerikaanse besluiten om de ontwikkeling van een tweede motor voor de F-35 te schrappen en de productie van een aantal toestellen uit te stellen. De komende jaren zullen in het F-35 programma belangrijke beslissingen worden genomen over de inrichting van de instandhouding van de F-35 in Europa. Nederland heeft hiervoor ambities op het gebied van onder meer motorenonderhoud en logistiek, als onderdeel van het Nederlandse innovatieprogramma *Maintenance Valley*.

In 2002, bij het besluit om deel te nemen aan de SDD-fase, hebben de Staat en de Nederlandse luchtvaartindustrie afgesproken dat de overheidsbijdrage van \$ 800 miljoen door de Staat zou worden terugverdiend waarbij de luchtvaartindustrie een eventueel tekort zou aanvullen. De berekening van dit tekort staat bekend als de *business case*. De Staat en de Nederlandse luchtvaartindustrie hebben begin 2010 overeenstemming bereikt over de nadere uitwerking van de *business case*. Gemiddeld wordt 3 procent van de F-35 gerelateerde productieomzet aan de Staat afgedragen. Het ministerie van Economische Zaken is beleidsverantwoordelijk voor de inschakeling van het Nederlandse bedrijfsleven in het F-35 programma.

Gevolgen regeerakkoord 2010 en de beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis'

In het regeerakkoord van 2010 was afgesproken door te gaan met de operationele testfase van de F-35. Tevens was afgesproken tot 2015 geen besluit te nemen over de vervanging van de F-16. Dit betekende dat er drie jaar langer moest worden doorgevlogen met dit toestel. Om dit mogelijk te maken wordt een bedrag van in totaal € 300 miljoen geïnvesteerd in drie projecten. Deze projecten worden elders in dit document beschreven.

Met de beleidsbrief *Defensie na de kredietcrisis* van 8 april 2011 is besloten voor het project Vervanging F-16 een bedrag van € 4,5 miljard te reserveren in de investeringsplannen van Defensie. Dit bedrag, dat sindsdien niet is aangepast aan factoren als inflatie, toestelprijzen of valutakoersen, is niet voldoende voor het planningsaantal van 85 toestellen. Voor dit aantal toestellen is volgens de laatste berekeningen een projectbudget van € 8,0 miljard nodig.

De invoering van de F-35 is voorzien vanaf 2019 en het toestel zal tot halverwege de eeuw in gebruik zijn. Ervan uitgaande dat de trend naar intensievere internationale samenwerking in de nabije toekomst aanhoudt, acht Defensie een operationeel verantwoorde taakuitvoering mogelijk met 56 F-35 jachtvliegtuigen. Er zullen dan minder operaties tegelijkertijd en van minder lange duur dan nu kunnen worden uitgevoerd, maar wel met toestellen van de vereiste kwaliteit. Volgens de laatste berekeningen gaan 56 toestellen Defensie over een periode van 30 jaar meer geld kosten dan de reservering van € 4,5 miljard en de meerjarige exploitatiereeks van de F-16.

De extra uitgaven zullen de financiële ruimte beperken om in die jaren andere investeringsuitgaven te doen. Het beslag op het totale investerings- en exploitatiebudget in die periode is echter niet zodanig dat a priori hoeft te worden getwijfeld aan de inpasbaarheid in de defensiebegroting. Als het investeringen later in de planningsperiode van tien jaar of daarna betreft waarvoor doorgaans nog geen verplichtingen zijn aangegaan, zijn aanpassingen goed mogelijk. De begroting is daarbij het strakke financiële kader.

Motie Eijssink/Van Dijk

Op 5 juli 2012, op de laatste vergaderdag voor het zomer- en verkiezingsreces, heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen (77 tegen 71 stemmen) waarin de regering wordt verzocht alle noodzakelijke stappen te zetten om uit het F-35 project te stappen. Volgens de motie zou de opvolger van de F-16 van de plank moeten worden gekocht. Voor de motie stemden SP, GroenLinks, PvdA, PvdD en PVV, en daartegen D66, CDA, VVD, CU, SGP en de voormalige fractieleden van de PVV. Het kabinet heeft nog niet op het aannemen van de motie gereageerd.

Onderzoek Algemene Rekenkamer en SEO Economisch Onderzoek

Tijdens het AO van 5 juli 2012 over de vervanging van de F-16 heeft de minister van Defensie een onafhankelijk onderzoek toegezegd naar de kosten van de beëindiging van de Nederlandse deelneming aan het F-35 programma, alsmede de kosten van een besluit om niet deel te nemen aan de operationele testfase van de F-35. Ook de werkgelegenheidseffecten van deze opties zouden worden onderzocht. De Algemene Rekenkamer heeft onderzoek gedaan naar die aspecten

die tot haar competentiesfeer behoren. De economische aspecten waaronder de gevolgen voor de werkgelegenheid zijn in opdracht van de minister van Economische Zaken onderzocht door het bureau SEO Economisch Onderzoek. De Tweede Kamer heeft beide rapporten op 24 oktober jl. ontvangen. De Algemene Rekenkamer constateert een spanning tussen de ambitie, de capaciteiten en het budget. Volgens de Algemene Rekenkamer zijn ten aanzien van de operationele taakuitvoering van de luchtmacht, of mogelijk van meer defensieonderdelen, ingrijpende beslissingen noodzakelijk, waarbij zij een verband legt met de capaciteitenplanning van de Navo. Alleen in dat kader zou een besluit om uit het F-35 programma te stappen rationeel te maken zijn, aldus de Algemene Rekenkamer. Ten aanzien van de optie om uit de testfase van de F-35 te stappen, concludeert de Algemene Rekenkamer dat deze stap niet voor de hand ligt omdat dit voor de Staat per saldo alleen nadelen oplevert, zowel op functioneel gebied als in tijd en geld.

Het rapport van SEO Economisch Onderzoek concludeert dat de Nederlandse economie per saldo beter wordt van deelneming aan het F-35 programma. Op korte termijn levert het programma banen op en versterkt het de innovatiekracht van de Nederlandse economie.

De totale omzet van de Nederlandse bedrijven die betrokken zijn bij het F-35 programma wordt voor de komende tientallen jaren geschat op een bedrag van in totaal € 24 tot € 38 miljard. In de periode 2013-2017 leidt het programma tot maximaal 1.350 extra arbeidsjaren aan werk. In de loop van het programma verdringt werk aan de F-35 werk aan andere producten, binnen of buiten de luchtvaartsector. Het bedrijfsleven blijft echter ook op langere termijn profiteren van de kennis en kunde die wordt opgedaan. De onderzoekers verwachten dat de Nederlandse luchtvaartsector minder goed in staat is te vernieuwen en kennis en kunde te ontwikkelen wanneer besloten zou worden uit het programma te stappen.

6.2.2 F-16 projecten in het kader van drie jaar langer doorvliegen

De F-16 raakt in operationeel, technisch en economisch opzicht verouderd. Tot 2010 werd ervan uitgegaan dat de opvolger van de F-16 in 2016 zou instromen. Met het regeerakkoord van 2010 werd duidelijk dat voor 2015 geen besluit zou worden genomen over de vervanging van de F-16. Omdat er vier jaar ligt tussen een aanschafbesluit en levering van de eerste toestellen, betekende dit dat de F-35 niet voor 2019 bij Defensie zou instromen. Om deze drie jaar langer doorvliegen met de F-16 mogelijk te maken zijn drie investeringsprojecten opgezet:

- 'Langer doorvliegen F-16 – Operationele zelfverdediging'. Dit project betreft een verbetering van de zelfverdedigingsmiddelen van de F-16. De Kamer heeft de behoeftestelling in juli 2012 behandeld. Het project is inmiddels in uitvoering gegeven aan de DMO.
- 'Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding'. Dit project betreft de modificatie en reparatie van onderdelen van de F-16, waaronder de motor en de vleugels, en de aanschaf van extra reservedelen. De Kamer zal de behoeftestelling binnenkort ontvangen.
- 'Langer doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid en luchtwaardigheid'. Dit project betreft onder meer een aanpassing van de vliegtuigsoftware, de vervanging van de boordcomputer en de

installatie van identificatieapparatuur die vanaf 2019 wettelijk verplicht is. De Kamer zal de behoeftestelling in 2013 ontvangen.

Met deze drie projecten is een investeringsbedrag gemoeid van in totaal € 300 miljoen.

6.2.3 NH-90 helikopters

Het helikopterproject NH-90 is een Europees samenwerkingsproject voor de ontwikkeling en productie van een middelzware helikopter, ook wel *Nato Frigate Helicopter* (NFH) genoemd. Aan het project nemen naast Nederland ook België, Duitsland, Frankrijk, Italië en Portugal deel. Portugal heeft onlangs te kennen gegeven de deelneming aan het project te willen staken. De gevolgen hiervan worden momenteel in internationaal verband onderzocht. Bij de bouw van het toestel is ook de Nederlandse industrie betrokken.

De levering van de twintig Nederlandse helikopters was aanvankelijk voorzien voor de periode van 2007 tot 2012. Door een vertraging in de ontwikkeling en het kwalificatieprogramma voor de NFH is ook de levering van de helikopters vertraagd. Ten einde de gevolgen van deze vertraging te beperken heeft *NATO Helicopter Industries* voorgesteld eerst zeven helikopters te leveren in een tijdelijke configuratie (*Meaningful Operational Capable, MOC*). Deze toestellen voldoen nog niet aan alle gestelde eisen, maar kunnen wel worden gebruikt voor bijvoorbeeld opleiding, training en kustwachttaken. De eerste zeven toestellen in de MOC-configuratie zijn inmiddels geleverd. In de komende periode wordt ongeveer ieder kwartaal een toestel geleverd, in de *Full Operational Capable* configuratie (FOC). De eerder geleverde MOC- toestellen worden door modificaties in de FOC-configuratie gebracht. Ook wordt in de komende periode een hoeveelheid modificaties aangebracht om het toestel flexibel te kunnen inzetten voor zowel maritieme- als transporttaken. Het projectbudget bedraagt € 1.193,4 miljoen.

6.2.4 Joint Logistiek Ondersteuningsschip

Het JSS zal de taken van het bevoorradingsschip Hr.Ms. Zuiderkruis gaan vervullen en als gevolg van de beleidsbrief tevens die van het andere bevoorradingsschip Hr.Ms. Amsterdam. De taken omvatten de bevoorrading van schepen op zee met brandstof, water en goederen. Daarnaast zal het nieuwe schip ook geschikt zijn voor de verplaatsing, het onderhoud en de inzet van transporthelikopters zoals de NH-90, en voor het vervoer van personeel en materieel bij expeditieoperaties, waaronder zwaar materieel zoals het infanteriegevechtsvoertuig CV-90 en de Pantserhouwitser 2000 (Strategisch Transport). Het schip is bovendien geschikt om als logistieke basis te dienen in de beginfase van *joint* operaties op het land, zelfstandig of als onderdeel van een groter verband bijvoorbeeld in combinatie met de twee *Landing Platform Docks* (*Sea Basing*).

Het JSS-platform is op 18 december 2009 aanbesteed bij DSNS. Zowel de detail-engineering als de cascobouw worden tot midden 2013 bij Damen Shipyard Galatz te Roemenië uitgevoerd. De bouw verloopt volgens planning. Na de afbouw in Vlissingen begint het schip midden 2014 met de proefvaart. De overdracht van het schip aan het CZSK is voorzien voor de tweede helft van 2015. Het projectbudget is onlangs verhoogd als gevolg van een verrekening van het staalgewicht, een prijspeilaanpassing en de financiering van de medische voorzieningen en bedraagt € 407,9 miljoen.

6.2.5 Patrouilleschepen

In 2003 was voorzien dat CZSK onder meer zou gaan beschikken over vier Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF'en) en zes M-fregatten. Na overleg met de Kamer is in 2005 besloten vier M-fregatten te verkopen waardoor vier patrouilleschepen kunnen worden gebouwd. Deze patrouilleschepen zijn bedoeld voor de uitvoering van taken in het lagere gedeelte van het geweldsspectrum, zoals kustwachttaken, piraterijbestrijding, rampenbestrijding, evacuaties en humanitaire noodhulp. Op de patrouilleschepen kan een NH-90 helikopter worden geplaatst.

Het eerste schip is in juli 2012 in dienst gesteld en voert beproevingen uit met de wapens, de sensoren en de helikopter. Het laatste schip zal in 2015 gereed zijn. Dat is later dan aanvankelijk voorzien door de omwisseling van de mast met die van het JSS. Vanaf 2013 zal er een schip ingezet worden in de West. Het projectbudget bedraagt € 529.6 miljoen.

6.2.6 Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen

Het project Defensiebrede vervanging wielvoertuigen betreft de vervanging van de ongeveer 8.400 operationele wielvoertuigen van Defensie, waarvan het grootste deel in gebruik is genomen tussen 1980 en 2000. Het toekomstige wielvoertuigenbestand zal bestaan uit lichte, middelzware en zware vrachtauto's. De middelzware en zware vrachtauto's zullen worden gebruikt als containerdragers. De voertuigen zullen, afhankelijk van de behoefte, worden voorzien van een laadbak of een container met huif of containers met de benodigde functionaliteit zoals commandovoering, verbindingen, kantoor, werkplaats, magazijn, brandstoftransport en gewondentransport. Dit geeft een grote mate van flexibiliteit bij de ondersteuning tijdens operaties en in de bedrijfsvoering. De verwerving van deze laadbakken en containers (inclusief hefmiddelen) maakt ook deel uit van het project.

De vrachtauto's die zijn bestemd voor expeditionaire inzet zullen zijn voorbereid voor de montage van beschermingsmiddelen. Ten behoeve daarvan zal een minimaal noodzakelijk aantal ballistische pakketten en wapensystemen worden verworven. Omdat kwalitatief hoogwaardige militaire voertuigen kostbaar zijn, zal - waar verantwoord - een aantal van de huidige wielvoertuigen worden vervangen door onbeschermd vrachtauto's in een vrijwel civiele uitvoering. Het projectbudget bedraagt meer dan € 250 miljoen. De Kamer is in 2012 geïnformeerd over een herijking van het project waarbij het aantal te verwerven voertuigen met circa 25 procent is verminderd. Voor de instandhouding van de voertuigen worden mogelijkheden voor vergaande

samenwerking met de industrie bestudeerd, met grote gevolgen voor de omvang van de instandhoudingscapaciteit van Defensie.

6.2.7 Groot Pantserwielvoertuig (Boxer)

Het deelproject Groot Pantserwielvoertuig (de Boxer) maakt deel uit van het project Vervanging pantservoertuigen YPR en M577 en betreft de ontwikkeling en aanschaf van 200 gepantserde Boxer-voertuigen voor gevechtsondersteunende taken van het CLAS. De ontwikkeling geschiedt samen met Duitsland, dat 272 voertuigen heeft besteld. Het project wordt voor de twee landen bestuurd door het multinationale agentschap OCCAR. Het voertuig wordt ontwikkeld en gebouwd door het consortium Artec, waarvan twee Duitse bedrijven (KMW en RMMV) deel uitmaken. Het Boxer-voertuig wordt voor Nederland door RMMV Nederland (Ede) geleverd in vijf versies, te weten: gewondentransport, commandovoering, vracht, lesvoertuigen en genie.

Aan Duitsland is al een fors aantal voertuigen geleverd, waarvan een deel in Afghanistan wordt gebruikt. Begin 2012 heeft de leverancier gemeld dat de gewichtsbalans voor de Nederlandse versies niet correct was. Momenteel wordt onderhandeld over de oplossing van dit probleem. Verwacht wordt dat de serielevering vanaf het tweede kwartaal van 2013 kan starten. Het projectbudget voor de ontwikkeling bedraagt € 108,5 miljoen. Het projectbudget voor de verwerving van 200 voertuigen bedraagt € 763,0 miljoen. De levering zal plaats hebben tussen 2013 en 2017.

6.2.8 Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV)

Het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) maakt deel uit van het project Vervanging pantservoertuigen YPR en M577 en betreft de aanschaf van 184 gepantserde rupsvoertuigen CV-90 voor gevechtstaken van het CLAS. Het project IGV is een nationaal project, maar de CV-90 wordt ook gebruikt door de Finse, Noorse, Zweedse, Deense en Zwitserse krijgsmachten. Het voertuig is ontwikkeld en wordt gebouwd door de Zweedse firma BAE Systems Hägglunds (BSH). Het CV-90 voertuig wordt voor Nederland geleverd in de versie CV9035NL, een specifiek voor de Nederlandse behoefte ontwikkeld voertuig met een 35mm-snelvuurkanon. De CV90 35NL is hiermee het modernste voertuig uit de serie. Het projectbudget voor de verwerving van 184 voertuigen, inclusief de uitbreiding van de tactische *indoor* simulator TACTIS met CV-90 modules, de munitie en de rijnsimulator, bedraagt € 1.118,1 miljoen. Alle voertuigen zijn geleverd en door de vier pantserinfanteriebataljons in gebruik genomen.

6.2.9 Helikoptervloot Defensie

Defensie beschikt over zeven helikoptertypen, te weten de Chinook, de Cougar, de Apache, de Lynx, de NH-90, de AB-412 en de Alouette III. Zowel de Cougar als de Lynx zijn projecten in afstoting, waarbij met de Cougar nog wel (tijdelijk) en met de Lynx niet meer wordt gevlogen. In april 2010 is de Kamer geïnformeerd over de operationele inzetbaarheid van de helikoptervloot van Defensie. Deze was destijds onvoldoende en met uitzondering van de AB-412- en de Alouette III-

helikopters is de operationele inzet nog steeds ontoereikend. De investeringsprojecten met betrekking tot de Chinook en de Apache worden hieronder toegelicht.

Chinook

Ten behoeve van uitbreiding en versterking van de transporthelikoptercapaciteit van Defensie is in 2005 besloten tot de verwerving van zes extra Chinook-helikopters. Het betreft een uitbreiding met vier toestellen en de vervanging van twee toestellen die in 2005 in Afghanistan verloren zijn gegaan. Hiermee komt het totale aantal Chinooks op zeventien. De eerste vier Chinook-helikopters zijn inmiddels geleverd. Twee toestellen zijn inmiddels in Nederland door de DMO overgedragen aan het CLSK. De twee andere afgeleverde toestellen zijn overgevlogen naar Fort Hood (VS), waar zij gestationeerd zullen worden voor training. De laatste twee helikopters worden dit jaar nog overgenomen. Het projectbudget bedraagt € 364,6 miljoen. Het project Vervanging en modernisering van de Chinook begint, zoals momenteel voorzien, in 2014 en duurt tot en met 2019. Het betreft de vervanging van de elf oude CH47-D helikopters en de standaardisatie van de zes nieuwe aan geschafte helikopters van het project Chinook Uitbreiding en versterking. Daarnaast betreft het project noodzakelijke operationele verbeteringen aan alle toestellen, ook bij de zes nieuwe toestellen die reeds zijn, of binnenkort zullen, worden geleverd. Het projectbudget is groter dan 250 miljoen.

Apache

De AH-64D Apache gevechtshelikopter levert in nationaal of internationaal verband een belangrijke bijdrage aan crisisbeheersingsoperaties, bijvoorbeeld door de ondersteuning van grondtroepen. Deze Apaches zijn de afgelopen jaren ingezet in Afrika, Irak en Afghanistan. Defensie beschikt over 29 Apaches die van een aantal verbeteringen (*upgrades*) moeten worden voorzien. Met het project *Modernised Target Acquisition and Designation Sight* (MTADS) wordt de detectie- en identificatiecapaciteit van de AH-64D Apache aanzienlijk verbeterd. Vijfentwintig toestellen zijn inmiddels gemodificeerd en de laatste modificaties zijn voorzien voor 2013. Het projectbudget bedraagt € 77,4 miljoen. Verder zullen de Apaches de *Block II Upgrade* ondergaan. Dit project verbetert het omgevingsbewustzijn (*situational awareness*) van de bemanning van de Apache en de mogelijkheden om in een *Network Enabled Capabilities* (NEC) omgeving te kunnen opereren. Het projectbudget bedraagt € 118,0 miljoen.

6.3 Materieellogistiek beleid

De ontwikkeling van het materieellogistieke beleid wordt steeds meer bepaald door interdepartementale en ook internationale samenwerking. De invloed van de Europese regelgeving

en samenwerking wordt daarbij steeds groter. Daarnaast wordt het materieellogistieke beleid ook beïnvloed door ontwikkelingen op gebied van het industriebeleid waaraan Defensie bijdraagt. Defensie streeft ernaar om niet alle ondersteunende werkzaamheden zelf te blijven uitvoeren. Ondersteuning die op een andere wijze is georganiseerd kan goedkoper zijn. Vaker zal onderzoek worden verricht naar mogelijkheden van samenwerking met de industrie, andere overheden en naar uitbestedingsmogelijkheden (sourcing), ook in de inzetgebieden.

Het belang van samenwerking, onder meer gericht op standaardisatie en interoperabiliteit, lagere kosten door schaalvoordelen en een grotere concurrentiekracht van de Nederlandse en de Europese defensie-industrie, neemt de komende jaren verder toe. Dat moet leiden tot resultaten voor alle onderdelen van het materieellogistieke beleid, zoals aanschaf, instandhouding en afstoting, alsmede onderzoek en ontwikkeling. Grootschalige projecten worden zoveel als mogelijk in internationaal verband uitgevoerd. Ook de samenwerking bij de instandhouding speelt een belangrijke rol bij het vergroten van de doelmatigheid. Door standaardisatie en de vergroting van de interoperabiliteit van systemen alsmede door het samenbrengen van capaciteiten, middelen en kennis, kan Defensie synergie met andere partijen en schaalvergroting tot stand brengen.

Om de kosten van materieel beter te beheersen is het materieelbeleid aangescherpt. Als gevolg hiervan wordt materieel civiel of militair in de regel 'van de plank' gekocht. Alleen in uitzonderingsgevallen kan hiervan worden afgeweken. Dit wordt bepaald met behulp van een toetsingskader. Midden 2012 is dit toetsingskader verzonden aan de Kamer.

Het materieellogistieke beleid wordt aanzienlijk beïnvloed door interdepartementale ontwikkelingen. Interdepartementaal is gekozen voor een permanente structuur waarbij op ambtelijk niveau een concernverantwoordelijke voor inkopen en aanbesteden is aangesteld; de zogenaamde *Chief Procurement Officer* (CPO-Rijk). Deze functie wordt vervuld door de Directeur Faciliteiten, Huisvesting en Inkoopbeleid Rijk (FHIR) van het ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties. Onderwerpen die interdepartementaal spelen en voor Defensie van direct belang zijn, hebben voor een belangrijk deel te maken met het programma Compacte Rijksdienst. Het betreft bijvoorbeeld de inkoop, waarbij wordt gewerkt aan rijksbrede inkoopkaders. Daarnaast gaat het over de toekomstige infrastructuur van de inkoopuitvoering van de rijksoverheid door het oprichten van enkele Inkoopuitvoeringscentra die gaan zorgen voor alle generieke en in voorkomend geval specifieke inkopen binnen het Rijk, de nieuwe Aanbestedingswet op gebied van defensie en veiligheid, innovatiebevordering, elektronisch bestellen en factureren (DigiInkoop), categoriemanagement (assortimentsmanagement), verdere professionalisering van de inkoopfunctionaris, de verbetering van de informatievoorziening en duurzaam inkopen en aanbesteden. Hoewel bij de verwerving van in het bijzonder defensiematerieel de functionele en operationele eisen doorslaggevend zijn, zal duurzaamheid in verwervingstrajecten ook voor Defensie steeds belangrijker worden.

6.4 Afstoting roerende zaken

Overtollige roerende zaken dienen in beginsel te worden overgedragen aan de *Domeinen Roerende Zaken Apeldoorn* van het ministerie van Financiën. Dat is een wettelijke regeling. Niet-strategische goederen worden vervolgens door *Domeinen* openbaar verkocht. Strategische roerende zaken worden om veiligheidsredenen niet overgedragen. De verkoop hiervan wordt nagenoeg geheel door Defensie geregeld. *Domeinen* blijft echter contracteigenaar. Ook de verkoopopbrengsten worden door *Domeinen* ontvangen, maar binnen een maand naar Defensie overgemaakt. Met de verkoop van overtollige roerende zaken zijn grote bedragen gemoeid. In de afgelopen tien jaren is voor bijna € 2,5 miljard aan overtollig materieel verkocht.

De verkoopopbrengsten bedragen in 2012 tot nu toe ongeveer € 155 miljoen (2011: € 201 miljoen). De opbrengsten zullen dit jaar naar verwachting op ongeveer € 170 miljoen uitkomen. Dit betreft zowel de ontvangsten van in 2012 verkochte zaken, als gedane termijnbetalingen van in eerdere jaren verkocht materieel.

De laatste twee jaren zijn geen grote contracten meer gesloten. De afzetmarkt voor overtollig strategisch defensiematerieel is als gevolg van de economische crisis kleiner. Veel landen nemen een afwachtende houding aan. Daarnaast bieden veel landen als gevolg van de bezuinigingen meer materieel aan. De voorziene verkoop van de overtollige Leopard tanks aan Indonesië is niet doorgegaan omdat dit niet werd gesteund door een meerderheid van de Tweede Kamer. De totale waarde van de tot nu toe in 2012 gesloten contracten bedraagt ongeveer € 20 miljoen (2011: € 12 miljoen). Momenteel bestaat er serieuze belangstelling voor de overtollige pantserhouwitsers (PzH2000), de overtollige F-16 jachtvliegtuigen en de pantserrupsvoertuigen tegen luchtdoelen (Cheetah). Mogelijk zullen hier dit jaar of volgend jaar verkoopcontracten worden gesloten. Voor de overtollige Cougar-helikopters bestaat inmiddels ook belangstelling.

De belangrijkste (wapen)systemen die daarnaast al buiten dienst zijn gesteld maar nog niet zijn verkocht, of die de komende jaren zullen worden afgestoten, zijn:

- vier mijnenjagers
- twee bevoorradingschepen
- vijftien Lynx-helikopters
- twee Fokker 50-vliegtuigen (passagiersuitvoering);
- een DC-10-vliegtuig;
- diverse pantserwiel- en -rupsvoertuigen;
- de Cougar-helikopters (eerst negen en vanaf 2017 de resterende acht).

De regering streeft ernaar de Kamer altijd vooraf te informeren over de verkoop van overtollig defensiematerieel, conform de motie-Van den Doel c.s. van 17 december 1996 (Kamerstuk 22 054, nr. 24).

6.5 Industriebeleid

Samen met het ministerie van Economische Zaken en in overleg met de Nederlandse defensiegerelateerde industrie (DGI) is in 2007 de Defensie Industrie Strategie (DIS) opgesteld. De DIS is een integrale strategische visie op de rol van de DGI en de overheid. De DIS gaat in op de mogelijkheden van de ministeries van Defensie en Economische Zaken om de DGI te versterken en internationaal beter te positioneren. De DGI is van belang voor Defensie als *smart developer*, *smart specifier*, *smart buyer* en *smart user* van materieel en voor het stimuleren van een innovatieve economie. In de DIS zijn de internationale ontwikkelingen op de defensiemarkt in kaart gebracht. Ook presenteert de DIS technologiegebieden waarop de DGI kan excelleren teneinde haar positie op de Europese markt te versterken. De DIS richt zich op vier doelen:

- Het bijdragen aan een internationale markt voor defensiematerieel die gekenmerkt wordt door open concurrentie, in eerste instantie in Europa;
- Het bevorderen van de mogelijkheden van de Nederlandse DGI om deel te nemen aan de ontwikkeling, productie en instandhouding van defensiematerieel - waarbij wordt uitgegaan van een gebrek aan een gelijk speelveld (*level playing field*);
- Het versterken van de concurrentiekracht van de nationale DGI op voor haar sterke en kansrijke gebieden;
- Het bijdragen aan het positioneren van de Nederlandse DGI als onderdeel van internationale netwerken (*supply chains*) voor de ontwikkeling, productie en instandhouding van defensiematerieel.

In 2008 is Defensie begonnen met de uitwerking van de DIS. Voorbeelden van instrumenten uit de DIS zijn de oprichting van de Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling (CODEMO), een actieve participatie binnen het Europees Defensie Agentschap (EDA) en het defensieproject STARS (*Sensor Technology Applied in Reconfigurable systems for sustainable Security*). Inmiddels is de DIS geïmplementeerd maar de strategische context is zowel van nationaal als internationaal gewijzigd. Op nationaal niveau hebben de beleidsbrief van Defensie en het Topsectorenbeleid van Economische Zaken geleid tot wijzigingen. Op internationaal niveau ontwikkelingen zoals een voortschrijdende Europese consolidatie van de defensiegerelateerde industrie en de economische crisis, die heeft geleid tot krimpende defensiebudgetten. Als gevolg van deze veranderingen wordt de DIS geëvalueerd en geactualiseerd door Defensie en Economische Zaken. Dit heeft plaats in overleg met de Nederlandse Industrie voor Defensie & Veiligheid (NIDV).

6.6 Exportbevordering

De Nederlandse Defensie- en Veiligheidsindustrie (DVI) heeft een totale jaaromzet van ca € 3,1 miljard waarvan ongeveer € 2,2 miljard wordt geëxporteerd. Het aantal DVI-gerelateerde arbeidsplaatsen is ca 14.200, waarvan 4.554 gerelateerd aan research and development (R&D). Het percentage R&D binnen deze industrietak is buitengewoon hoog (32 procent), wat uitstekend past in het streven om de kennisbasis binnen Nederland verder te verbreden.

Exportbevordering bestaat uit twee terreinen, te weten het stimuleren van de verkoop van overtollig defensiematerieel en het bevorderen van de export door Nederlandse DVI-bedrijven. Het

defensiebelang van de verkoop van overtollig materieel is evident: de opbrengsten komen ten gunste van de defensiebegroting. Maar ook het bevorderen van de export door Nederlandse DVI-bedrijven is van belang voor Defensie.

Defensiebelang export

Exportbevordering draagt bij aan de industriële productie in Nederland. Waardevolle technologische kennis kan erdoor worden behouden en vernieuwd. Deze innovatie en ontwikkeling bij de Nederlandse industrie en kennisinstituten is relevant voor de verdere ontwikkeling van operationele en materiële concepten bij Defensie en de mogelijkheden voor sourcing van bijvoorbeeld de instandhouding. Ook biedt het kansen op samenwerking met andere krijgsmachten bij ontwikkeling en exploitatie. Daarmee kunnen investerings- en exploitatiekosten worden beperkt. De mogelijkheden voor afstoting van defensiematerieel worden vergroot als de (Nederlandse) industrie 'after sales' en upgrade programma's kan aanbieden en ondersteunen.

Mede ten behoeve van exportbevordering is binnen de Bestuursstaf Defensie op projectbasis een Exportgeneraal geplaatst. Deze wordt ondersteund door een senior beleidsmedewerker.

Industriebelang

Exportbevordering vanuit Defensie draagt in belangrijke mate bij aan het vertrouwen dat potentiële klanten hebben in de Nederlandse producent en haar producten. Dat geldt met name als Defensie die producten ook zelf gebruikt en daarmee goede ervaringen heeft. In de praktijk gaat het in belangrijke mate om producten die gerelateerd zijn aan de maritieme industrie. Als onderdeel van de verkoop kan Defensie tegen betaling de overdracht en introductie van nieuw materieel bij een andere krijgsmacht ondersteunen met kennis over onderhoud- en bedrijfsvoeringsconcepten of het begeleiden van proefvaarten.

De Stichting Nederlandse Industrie Voor Defensie & Veiligheid (NIDV)

De NIDV is het platform dat de belangen behartigt van zo'n 300 gerelateerde en deelnemende bedrijven. De NIDV staat open voor elke onderneming die in Nederland is gevestigd en die voor de defensie- en/of veiligheidsmarkt producten ontwikkelt, produceert of onderhoudt, dan wel diensten levert. Ook Nederlandse instituten die zich bezighouden met defensiegerelateerd onderzoek en ontwikkeling, behoren tot de doelgroep.

7. Internationale inbedding van de krijgsmacht

7.1 Inleiding

De Nederlandse krijgsmacht is vergaand internationaal ingebed, of het nu gaat om de verdedigingstaak of het bijdragen aan crisisbeheersingsoperaties ter bevordering van de internationale rechtsorde.

De veiligheid van Nederland is sinds decennia onlosmakelijk verbonden met bondgenoten en partners. Bij de oprichting van de Navo in 1949 hebben de leden van het Atlantisch Bondgenootschap, waaronder Nederland, zich verplicht tot wederzijdse bijstand. Zij verdedigen zo nodig elkaars grondgebied. In dat kader beschikken zij over permanente politieke en militaire structuren en zijn zij doorlopend in overleg. De Nederlandse defensie-inspanningen zijn in dat kader regelmatig onderwerp van overleg binnen de Navo.

De bevordering van de internationale rechtsorde, vastgelegd in de Nederlandse grondwet en één van de hoofdtaken van de Nederlandse krijgsmacht, krijgt eveneens gestalte in internationaal verband. Zelfstandig optreden is politiek en militair niet meer mogelijk. Gecoördineerde internationale actie is geboden. Nederland draagt bij aan crisisbeheersingsoperaties van de Navo, de Europese Unie (EU) en de Verenigde Naties (VN). De Navo voert crisisbeheersingsoperaties uit op de Balkan en in Afghanistan. De Europese Unie is actief op de Balkan, bij de Hoorn van Afrika en in Noord- Afrika. De Verenigde Naties zijn wereldwijd actief, met als zwaartepunt het Midden-Oosten en Afrika.

7.2 Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (Navo)

7.2.1 Algemeen

De politieke en militaire band tussen Noord-Amerika (de Verenigde Staten en Canada) en Europa en de bijstandsverplichting in artikel 5 van het Noord-Atlantische Verdrag vormen de kern van het bondgenootschap. Sinds 2009 telt de Navo 28 leden. Na het einde van de Koude Oorlog heeft de Navo nieuwe taken op zich genomen. Daartoe behoort onder meer de aanpak van de instabiliteit ten gevolge van regionale en etnische conflicten binnen Europa en van nieuwe bedreigingen voor het bondgenootschap van buitenaf. Sinds het uiteenvallen van Joegoslavië is het bondgenootschap actief op de Balkan. Na de aanslagen op de Verenigde Staten van 11 september 2001 beriepen de bondgenoten zich voor de eerste maal op artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag, op grond waarvan de Verenigde Staten politieke en praktische ondersteuning ontvingen.

7.2.2 Structuur

De besluitvorming in de Navo is gebaseerd op eenparigheid van stemmen. De Noord-Atlantische Raad (NAR) is het hoogste besluitvormingsorgaan van de Navo. Alle lidstaten hebben via hun ambassadeur, de Permanente Vertegenwoordiger, zitting in de Raad. Er wordt één maal per jaar een formele (juni) en twee maal per jaar een informele bijeenkomst (februari en oktober) van de Raad gehouden op het niveau van de ministers van Defensie. Daarnaast wordt eenmaal per jaar een formele en een à twee maal per jaar een informele bijeenkomst gehouden van de Raad op het niveau van ministers van Buitenlandse Zaken. Van tijd tot tijd vergadert de Raad in de samenstelling van staatshoofden en regeringsleiders, recentelijk in Chicago (april 2012). De voorzitter van de NAR is de secretaris-generaal van de Navo, momenteel de Deen Rasmussen. De secretaris-generaal is traditiegetrouw een Europeaan.

Het kernwapenbeleid van de Navo wordt besproken in de Nucleaire Planninggroep (NPG). Deze groep komt bijeen op het niveau van ministers van Defensie. Dit gebeurt in aansluiting op formele bijeenkomsten van de Noord-Atlantische Raad van ministers van Defensie.

De Navo beschikt over een geïntegreerde militaire structuur om gezamenlijk optreden mogelijk te maken. Voor de militaire uitvoering van de beslissingen die in de Noord-Atlantische Raad worden genomen, heeft het Militair Comité (MC) de verantwoordelijkheid. Het Comité bestaat uit de hoogste militairen van de lidstaten. In 2002 werd een nieuwe commandostructuur vastgesteld, bestaande uit twee delen die respectievelijk betrekking hebben op de inzet in operaties en de transformatie van het bondgenootschap zelf:

- De militaire missies van de Navo staan onder leiding van het *Allied Command Operations* in Mons (België), traditioneel in handen van een Amerikaanse generaal, de *Supreme Allied Commander Europe* (Geallieerd Opperbevelhebber Europa, SACEUR).
- Het transformatieproces binnen de Navo staat onder leiding van het *Allied Command Transformation* (ACT) in Norfolk (Verenigde Staten), onder commando van een Franse generaal. Dit hoofdkwartier begeleidt alle veranderingen binnen de Navo en draagt zorg voor de interoperabiliteit tussen de eenheden van de lidstaten (vereiste om samen op te treden).

De Navo maakt merendeels gebruik van capaciteiten van de lidstaten. Deze staan onder nationaal bevel, totdat de lidstaten ze toewijzen aan de Navo. Uitzondering hierop is de AWACS-luchtvloot in Geilenkirchen (Duitsland), onderdeel van de Navo luchtverdediging. Op termijn wordt de *Alliance Ground Surveillance Capability* (AGS) operationeel, de waarnemingsvliegtuigen van de Navo, die gaan opereren vanaf Sigonella (Sicilië).

7.2.3 Partnerschappen

De Navo hecht grote waarde aan partnerschappen met derde landen. Via het Partnerschap voor Vrede (*Partnership for Peace* – PFP) ondersteunt de Navo deelnemende landen bij de

herstructurering van hun strijdkrachten zodat deze (zo nodig) onder democratische controle worden gebracht en kunnen worden ingezet in Navo-geleide vredesoperaties. Via de 'Mediterrane Dialoog', die ten doel heeft goede relaties op te bouwen en het wederzijds begrip in de regio te vergroten, alsmede de regionale veiligheid en stabiliteit te bevorderen, is de Navo-partnerschappen aangegaan met Algerije, Egypte, Israël, Jordanië, Marokko, Mauritanië en Tunesië.

De Navo onderhoudt sinds 1997 formele betrekkingen met Rusland en Oekraïne. Met beide landen zijn bilaterale overeenkomsten getekend en wordt overlegd in de Navo-Rusland Raad en de Commissie Navo-Oekraïne. Sinds september 2008 bestaat er ook een Commissie Navo-Georgië.

De Navo-missie in Afghanistan, ISAF, heeft geresulteerd in samenwerkingsrelaties met diverse Aziatische landen die bijdragen leveren aan Navo-geleide operaties. Hierbij gaat het onder meer om Australië en Nieuw Zeeland, waarmee Nederland in Afghanistan (Uruzgan) nauw heeft samengewerkt. Ook met deze landen wil de Navo de samenwerking voortzetten, bijvoorbeeld door gemeenschappelijke oefeningen, initiatieven ter bevordering van de interoperabiliteit, samenwerking op het gebied van nieuwe dreigingen en deelneming van partners aan nieuwe initiatieven.

7.2.4 Uitbreiding

Sinds de jaren negentig is de Navo uitgebreid met diverse Midden- en Oost-Europese landen. De Tsjechische Republiek, Hongarije en Polen traden toe in maart 1999. In november 2002 werden zeven nieuwe landen – Bulgarije, Estland, Letland, Litouwen, Roemenië, Slowakije en Slovenië – uitgenodigd voor toetredingsonderhandelingen. Zij zijn in maart 2004 formeel toegetreden. Albanië en Kroatië zijn in 2009 Navo-lid geworden.

In 1999 werd een Actieplan voor toetreding ingesteld (*Membership Action Plan – MAP*) om geïnteresseerde partnerlanden te helpen bij de voorbereiding op hun lidmaatschap. Deelneming aan het plan biedt geen garanties voor toetreding, maar helpt landen wel hun strijdkrachten te hervormen en zich voor te bereiden op de verplichtingen en verantwoordelijkheden die voortvloeien uit het lidmaatschap van de Navo. Dit betreft het vreedzaam oplossen van territoriale geschillen, de naleving van democratische procedures, eerbiediging van de rechtsstaat, alsmede het onder democratische controle brengen van de strijdkrachten. Nederland staat positief tegenover het Navo-uitbreidingsproces (het 'open deur-beleid'), maar is met het merendeel van de bondgenoten van mening dat iedere kandidaat op zijn eigen merites moet worden beoordeeld.

7.2.5 Financiering

De Navo kent drie gemeenschappelijke budgetten:

- Het Civiele Budget, dit betreft de kosten van het Navo-hoofdkwartier in Brussel;
- Het Militaire Budget, dit betreft de exploitatiekosten van de militaire Navo-hoofdkwartieren, inclusief burgerpersoneel en communicatiemiddelen, en gezamenlijke capaciteiten, AWACS

en AGS. In het geval van AGS dragen alle landen bij aan de exploitatie, maar heeft een beperkter aantal lidstaten de nodige investeringen gedaan;

- Het Navo-veiligheidsinvesteringsprogramma (NSIP), dit bekostigt de faciliteiten die door de strategische commandanten noodzakelijk worden geacht voor de uitvoering van de taken. Dit zijn in feite de investeringen op basis van goedgekeurde behoeftestellingen – de zogenaamde *Capability Packages* (CP's).

Voor elk van deze budgetten wordt jaarlijks een contributieplafond gesteld. Alle Navo-lidstaten betalen binnen dit plafond op grond van een verdeelsleutel de jaarlijkse contributie aan de Navo. De Nederlandse Navo-bijdrage bedraagt circa 3,35 procent van het Navo-budget, wat ongeveer overeenkomt met 1 procent van het Nederlandse defensiebudget.

Het leeuwendeel van de kosten van Navo-crisisbeheersingsoperaties komt voor rekening van de Navo-lidstaten. Zij nemen op basis van het *cost lie where they fall* beginsel de uitgaven voor uitgezonden eenheden, materieel, kampementen, e.d. voor hun rekening. Uitzondering daarop zijn de hoofdkwartieren en andere gezamenlijke faciliteiten, die gemeenschappelijk uit de begroting worden gefinancierd.

In het kader van *Smart Defence* heeft de Top van Chicago opdracht gegeven om het concept van gemeenschappelijke financiering (*common funding*) te herzien. Achterliggende gedachte is de toekomstige gemeenschappelijke financiering van capaciteitenontwikkeling, operaties, en training en oefeningen. Het vooruitzicht op meer *common funding* binnen de Navo is zeer beperkt:

- West-Europese lidstaten willen vooral investeren in *deployable* capaciteiten. Oost Europese en Zuid Europese landen hebben een voorkeur voor *static infrastructure*. Dit maakt het verschuiven van middelen binnen de bestaande Navo-budgetten tot een moeizaam proces.
- Het toevoegen van extra middelen door de lidstaten aan de Navo-begroting ter financiering van gemeenschappelijke projecten is in het licht van de financiële crisis onwaarschijnlijk.

Niettemin doen zich mogelijkheden voor, bijvoorbeeld wanneer Navo-gelden vrijvallen, die thans worden ingezet om ISAF-hoofdkwartieren te financieren. In dat kader moet worden gezocht naar mogelijkheden die op brede instemming kunnen rekenen. Een mogelijk terrein is oefenen en trainen. Voor alle contribuerende landen geldt dat na de beëindiging van ISAF er andere manieren moeten worden gevonden om de inzetbaarheid op peil te helpen houden.

7.2.6 NATO Response Force

De *NATO Response Force* (NRF) is een snel inzetbare, expeditionaire strijdmacht die geschikt is voor de inzet in *alle* delen van het geweldsspectrum, zowel voor bondgenootschappelijke verdediging (artikel 5) als voor *out-of-area* operaties. Daarnaast bevordert de NRF de modernisering en de interoperabiliteit van de krijgsmachten van de Navo-lidstaten en de gezamenlijke ontwikkeling van doctrines.

De NRF bestaat uit een commandant met een (gedeeltelijk mobiel) hoofdkwartier, een *Immediate Response Force* (IRF) van ongeveer 13.000 militairen en een *Response Force Pool* (RFP) van waaruit de IRF naar behoefte kan worden aangevuld. Bijdragen door de lidstaten aan de IRF en de RFP worden geleverd op vrijwillige basis, maar teneinde de vulling van de IRF zeker te stellen en de lasten zo eerlijk mogelijk te verdelen zijn de bondgenoten streefbijdragen per land overeengekomen. Nederland heeft toegezegd om over een periode van zes jaar gemiddeld een bijdrage van vijf procent van de sterkte van de IRF (ongeveer 650 militairen) te zullen leveren. De IRF wordt gevuld op basis van een jaarlijks roulatieschema. Landen mogen daarvan afwijken zolang de eenheden die zij bijdragen maar voldoende zijn getraind en gecertificeerd. Nederland zal ook in 2013 eenheden gereed hebben voor de NRF.

7.3 Europese Unie (EU)

7.3.1 Algemeen

De EU heeft zich het afgelopen decennium ontwikkeld tot een belangrijke speler op het veiligheidsterrein. Het initiatief daartoe is genomen door Frankrijk en Verenigd Koninkrijk. Zij namen in december 1998 in St-Malo het initiatief voor de totstandkoming van het Europees Veiligheids- en Defensie Beleid (EVDB), dat sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon (1 december 2009) bekend is als het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB). Het GVDB kent een bijstandsclausule, maar legt het zwaartepunt bij crisisbeheersingsoperaties. Het ambitieniveau is hoog: de EU moet in beginsel overal ter wereld autonoom en in het gehele geweldsspectrum civiele missies en militaire operaties kunnen uitvoeren. Hiertoe moet de EU haar capaciteiten versterken en actiever en meer coherent gaan optreden. In dat kader zijn militaire en civiele doelstellingen (Headline Goals) geformuleerd, die berusten op een Europese Veiligheidsstrategie (opgesteld in 2003, aangepast in 2008). De inzet van civiele en militaire middelen, naast diplomatieke en economische instrumenten (sancties, ontwikkelingssamenwerking), stelt de EU in staat crises met een breed instrumentarium aan te pakken, via de zgn. *comprehensive approach*. Het GVDB onderscheidt zich wezenlijk van de overige werkerreinen van de EU. De Europese Commissie noch het Europees Parlement hebben zeggenschap over het GVDB. Het veiligheidsdomein is nadrukkelijk voorbehouden aan de lidstaten.

7.3.2 Structuur

Het GVDB is onderdeel van het bredere Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) dat zijn wettelijke basis kent in het Verdrag betreffende de Europese Unie (TEU, Maastricht) en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (TFEU, Lissabon). De besluitvormingsprocedures voor het GBVB zijn met het Verdrag van Lissabon nauwelijks veranderd, unanimititeit blijft de regel. Er is wel een nieuwe titulatuur (artikel 25 TEU). Men heeft het nu alleen over Besluiten van de Raad, in plaats van Gemeenschappelijke Optredens (*Joint Actions*) en Gemeenschappelijke Standpunten. Sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon is er een vaste voorzitter van de Raad Buitenlandse Zaken, waaronder het GVDB valt. Deze Hoge Vertegenwoordiger voor het Buitenlands Beleid van de Europese Unie (HV), momenteel de Britse

Catherine Ashton, is tevens de vice-voorzitter van de Europese Commissie (VP) en coördineert in die hoedanigheid het externe beleid van de Europese Commissie. De rol van het roulerende voorzitterschap, dat per half jaar wordt vervuld door één van de lidstaten, is hiermee sterk gereduceerd; volgens het Verdrag neemt de HV/VP nu de initiatieven. De HV/VP zit de formele sessies van de Raad voor Buitenlandse Zaken (RBZ) met ministers van Buitenlandse Zaken voor. De RBZ komt een keer per maand bijeen. Tweemaal per jaar, (meestal mei en november), vergaderen ook de ministers van Defensie in het kader van de RBZ. De ministers van Defensie komen daarnaast twee maal per jaar (meestal februari en september) in een informele setting bijeen in het land van het voorzitterschap. Tijdens de RBZ met de ministers van Defensie komen laatstgenoemden bijeen als bestuursraad van het Europees Defensie Agentschap (EDA).

Het GVDB onderscheidt militaire operaties en civiele missies. De strategische planning van beide komt voor rekening van het *Crisis Management and Planning Directorate* (CMPD). Waar het militaire operaties betreft wordt het CMPD ondersteund door de EU Militaire Staf (EUMS), onder leiding van de Directeur-Generaal Militaire Staf (momenteel de Nederlandse luitenant-generaal Ton van Osch). De operationele planning en aansturing van civiele missies is in handen van de *Civilian Planning and Conduct Capability* (CPCC) dat samen met het CMPD en de EUMS in één gebouw is gevestigd in Brussel. De EU kent geen permanent 'operationeel hoofdkwartier' voor militaire operaties, maar kent drie varianten op basis waarvan operaties worden gepland en aangestuurd. Volgens de 'Berlijn Plus' regelingen uit 2003 wordt eerst gekeken of gebruik kan worden gemaakt van de Navo-structuur (SHAPE). Dit is momenteel het geval bij operatie EUFOR Althea in Bosnië-Herzegovina. Om militaire operaties zelfstandig uit te kunnen voeren heeft de EU echter ook de beschikking over vijf aangewezen nationale hoofdkwartieren, te weten Northwood (VK), Mont Valérien (Frankrijk), Potsdam/Ulm (Duitsland), Rome (Italië) en Larissa (Griekenland). Het OHQ Northwood wordt momenteel gebruikt voor de aansturing van operatie EUNAVFOR Atalanta. Tot slot beschikt de EU ook over een Operatiecentrum, dat is gevestigd in Brussel. Dit Operatiecentrum bestaat op papier al sinds 2006, maar is pas sinds begin dit jaar geactiveerd onder grote druk van met name Frankrijk. Het VK is altijd tegen een permanente operationele militaire structuur geweest, maar heeft het activeren van het Operatiecentrum uiteindelijk wel geaccepteerd. Het Operatiecentrum richt zich op de planning en coördinatie (dus geen aansturing) van de EU operaties in de Hoorn van Afrika (Atalanta, EUTM Somalië en EUCAP NESTOR) en heeft een mandaat voor twee jaar. De leiding van het operatiecentrum is momenteel in handen van de Nederlandse kapitein ter zee Ad van der Linde.

De lidstaten houden de vinger aan de pols en bereiden besluiten van de RBZ voor via het Politiek en Veiligheids Comité (het *Political and Security Committee*, PSC) en het EU Militair Comité (EUMC).

7.3.3 EU-capaciteiten

Civiele capaciteiten

In juni 2000 besloot de Europese Raad civiele capaciteiten te ontwikkelen ten behoeve van crisisoperaties. Er zijn zes prioriteitsgebieden voor EU civiele operaties geïdentificeerd, namelijk: politie, de versterking van de rechtstaat, de versterking van het openbaar bestuur, civiele bescherming, het monitoren van (pre-/post)-conflictsituaties en steun voor de EU Speciale Vertegenwoordiger (EUSV). In de *Civilian Headline Goal 2010* staan de kwalitatieve en kwantitatieve capaciteiten beschreven die nodig zijn voor de verwezenlijking van de EU-ambities op het gebied van civiele crisisbeheersing.

Militaire capaciteiten

De militaire capaciteitsdoelstelling *Headline Goal 2010* is gebaseerd op de Europese Veiligheidsstrategie en beschrijft een Europees ambitieniveau dat het hele spectrum van crisisbeheersingsoperaties bestrijkt. In deze doelstelling wordt de nadruk gelegd op de kwaliteit van Europese militaire capaciteiten. Dit omvat onder andere een verbetering van het expeditionaire vermogen van Europese militaire capaciteiten, snellere inzetbaarheid en het vermogen om over grote afstanden militair op te treden.

De militaire behoeften van de Europese Unie zijn vastgesteld in de *Requirements Catalogue 2005*. Op grond van de vastgestelde behoeften hebben de lidstaten in 2006 militaire eenheden aangeboden die zijn beoordeeld en vastgelegd in de *Force Catalogue 2007*. In 2007 is een overzicht van de aangeboden capaciteiten afgezet tegen de behoeftestelling in de *Progress Catalogue*. Hiermee is duidelijk geworden welke militaire capaciteiten nog ontbreken en welke beperkingen dat impliceert voor het militaire optreden. Om hierin verbetering te brengen, wordt gewerkt aan de uitvoering van het *Capability Development Plan (CDP)*. Dit CDP moet in 2014 worden herzien.

Om het proces van capaciteitsversterking kracht bij te zetten werd in 2004 het Europees Defensie Agentschap (EDA) opgericht. Het EDA stemt, in samenwerking met het EU Militair Comité, nationale defensie-inspanningen op elkaar af en tracht vastgestelde militaire tekorten in Europa op te heffen. Het EDA bevordert ook de samenwerking op het gebied van onderzoek en technologie) en activiteiten op het gebied van civiel-militaire samenwerking.

De versterking van Europese militaire capaciteiten vergt een doelmatige besteding van de schaarse middelen. Samenwerking tussen Europese landen, zoals gezamenlijke verwerving, pooling & *sharing* en taakspecialisatie, kan daartoe een oplossing bieden. Onder begeleiding van het EDA wordt momenteel gewerkt aan elf projecten en aan een 'code of conduct' die lidstaten op vrijwillige basis een kader biedt voor internationale samenwerking. Nederland heeft de leiding op zich genomen voor de versterking van strategische vermogens op het gebied van tanken in de lucht (air-to-air refuelling).

Een goede samenwerking tussen de EU en de Navo is van groot belang voor de versterking van Europese militaire capaciteiten. Het EDA werkt dan ook nauw samen met haar *counterparts* aan Navo-zijde (*Allied Command Transformation*) mede om dubblures tussen beide organisaties te voorkomen.

7.3.4 Financiering

Civiele missies worden uit het GBVB-budget van de Gemeenschapsbegroting gefinancierd. Militaire operaties worden door de deelnemende lidstaten zelf gefinancierd, met uitzondering van kosten die moeilijk aan één land zijn toe te wijzen, zoals de kosten voor de hoofdkwartieren, lokaal personeel en het gebruik van Navo-middelen. Bij speciaal besluit van de Raad kunnen ook de kosten voor transport en verblijf gemeenschappelijk worden gefinancierd. De financiering van gemeenschappelijke militaire kosten gebeurt volgens het Athena-mechanisme. Dit mechanisme is begin dit jaar herzien en bevat nu ook de mogelijkheid om een deel van de kosten van transport voor snelle reactie operaties (EU Battlegroups, zie 7.3.6) gezamenlijk te financieren.

7.3.5 Partners

In het GVDB is een bijzondere plaats toegekend aan ondersteuning van de VN. De EU heeft voortdurend overleg met de VN over de actuele situatie in crisisgebieden alsook over de samenwerking op het gebied van crisisbeheersing in het algemeen.

De samenwerking tussen de EU en de Navo is vastgelegd in de Berlijn-Plus afspraken. Deze afspraken hebben vooral betrekking op militaire samenwerking, niet op situaties waarin een civiele missie van de EU samenwerkt met een militaire operatie van de Navo (zoals in Kosovo of Afghanistan). Onder Berlijn-Plus is Cyprus uitgesloten van participatie omdat het geen bilaterale veiligheidsovereenkomst heeft met de Navo. Turkije insisteert als enige bondgenoot dat Berlijn-Plus op *alle* strategische samenwerking tussen de EU en de Navo van toepassing is, dus ook op vormen van civiel-militaire samenwerking. De EU deelt deze extensieve interpretatie niet. Vanwege deze problematiek is formele samenwerking tussen de EU en de Navo erg moeizaam en wordt veelal gezocht naar informele vormen van samenwerking.

In 2005 is een strategisch partnerschap tot stand gekomen tussen de EU en de Afrikaanse Unie (AU). Dit partnerschap bevat ook elementen van samenwerking op veiligheidsgebied. Deze samenwerking krijgt vorm doormiddel van de EU-ondersteuning van operatie UNAMID in Darfur, Soedan, en zal onder andere ook steun voor de op te richten *African Standby Force* van de AU omvatten.

7.3.6 EU Battlegroups

In 2004 besloot de EU tot de oprichting van de *EU Battlegroups* die kunnen worden ingezet voor evacuatieoperaties, humanitaire ondersteuning, conflictpreventie en crisisbeheersingsinterventies. Een *battlegroup* bestaat uit een samengestelde eenheid van vijftienhonderd à tweeduizend militairen die binnen tien dagen na een besluit ingezet wordt in een crisisgebied voor maximaal 120

dagen, alvorens te worden afgelost door een reguliere vredesmacht. Vanaf 2007 is begonnen met de werkelijke gereedstelling op rotatiebasis van twee *battlegroups* per half jaar. Naast het gegeven dat de EU hiermee beschikt over een krachtig militair instrument, helpt het concept de interoperabiliteit tussen de lidstaten te vergroten en gezamenlijke operationele behoeften te formuleren. Het is inmiddels gebleken dat de lidstaten onvoldoende eenheden aanbieden om het rotatieschema volledig te kunnen vullen. Dit hangt samen met een gebrek aan (politieke) wil om de *EU Battlegroups* in te zetten binnen de huidige voorwaarden. Momenteel onderzoeken de lidstaten samen met de EU hoe belemmeringen kunnen worden weggenomen, zodat het leveren van bijdragen aantrekkelijker wordt en inzet sneller een reële optie wordt.

7.3.7 European Gendarmerie Force

In 2003 heeft Frankrijk een initiatief gelanceerd tot oprichting van een (multinationale) Europese gendarmerie-eenheid, de EGF. Naast de constituerende 'gendarmerielanden' Frankrijk, Italië, Nederland, Portugal en Spanje is ook Roemenië in 2008 volwaardig lid geworden. Op grond van de toezeggingen door de lidstaten kan de EGF in totaal 800 personen inzetten. Deze EGF-eenheden moeten binnen dertig dagen inzetbaar zijn. Het betreft een multinationaal samenwerkingsverband dat ook kan worden aangeboden aan andere internationale organisaties dan de EU (zoals de Navo, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa of de VN). De Nederlandse bijdrage aan de EGF bestaat uit 40 tot 60 marechausseefunctionarissen. De EGF is inzetbaar voor alle uitvoerende politietaken in situaties waar de lokale politie niet (voldoende) inzetbaar is. Daarnaast is de EGF in staat de lokale politie bij bepaalde taken te ondersteunen en of te monitoren. De EGF wordt thans ingezet in Afghanistan. Nederland vervult in 2013 het roterend voorzitterschap.

7.4 Verenigde Naties

7.4.1 Algemeen

De VN is een internationale organisatie die in 1945 is opgericht door 51 landen, waaronder Nederland. Deze landen wijdden zich daarmee toe aan het handhaven van internationale vrede en veiligheid, het ontwikkelen van vriendschappelijke banden tussen naties en tenslotte het bevorderen van sociale ontwikkeling, levensomstandigheden en mensenrechten. De Verenigde Staten waren de drijvende kracht achter de oprichting. De afgelopen 67 jaar is de VN uitgegroeid tot een organisatie met 193 lidstaten.

7.4.2 Structuur

De grondslag van de VN is vastgelegd in het Handvest van de Verenigde Naties. Dit document bepaalt de rechten en plichten van de lidstaten en legt de organen en procedures van de VN vast. Het is een internationaal verdrag dat de voornaamste beginselen inzake de internationale betrekkingen verbindt met de doelstellingen van de VN.

De belangrijkste organen binnen de VN vormen de Algemene Vergadering, de Veiligheidsraad, het Secretariaat, het Internationale Gerechtshof, de Economische en Sociale Raad en tenslotte de Trustschapsraad. Het Internationale Gerechtshof bevindt zich in Den Haag. De overige organen zijn gevestigd in New York.

De Algemene Vergadering is het belangrijkste overlegorgaan en omvat de vertegenwoordigers van alle lidstaten, die elk één stem hebben. Besluiten in belangrijke zaken (zoals kwesties betreffende vrede en veiligheid, de toelating van nieuwe leden en begrotingsvraagstukken) vergen een tweederde meerderheid. Besluiten in andere kwesties neemt de Vergadering met een gewone meerderheid van stemmen.

De VN Veiligheidsraad heeft volgens het Handvest de verantwoordelijkheid voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. De Raad telt vijftien leden, waarvan vijf permanente leden (China, Frankrijk, de Russische Federatie, Het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) en tien leden die door de Algemene Vergadering worden gekozen voor een periode van twee jaar. De vijftien leden hebben elk één stem. Besluiten over procedurekwesties kan de Veiligheidsraad nemen indien minstens negen van de vijftien leden voor stemmen. Besluiten over inhoudelijke zaken vereisen negen stemmende leden en de afwezigheid van een tegenstem van één van de vijf permanente leden.

7.4.3 Financiering

De reguliere begroting van de Verenigde Naties wordt tweejaarlijks goedgekeurd door de Algemene Vergadering. De begroting wordt eerst ingediend door de Secretaris-Generaal en beoordeeld door het Adviescomité voor administratieve en budgettaire aangelegenheden, dat bestaat uit 16 deskundigen die zijn voorgedragen door hun regeringen en verkozen door de Algemene Vergadering, maar handelen uit eigen hoofde. De programmatische begrotingsaspecten worden beoordeeld door het Comité voor programma en coördinatie, dat bestaat uit 34 deskundigen die zijn verkozen door de Algemene Vergadering en die de standpunten van hun regeringen vertegenwoordigen.

De voornaamste bron van inkomsten voor de begroting van de Verenigde Naties vormen de contributies van de individuele lidstaten. De hoogte van de bijdrage van lidstaten wordt berekend naar draagkracht. Die wordt bepaald op basis van het BBP. De financiële situatie van de VN is al enkele jaren zorgwekkend, omdat veel lidstaten hun bijdragen niet tijdig of volledig betalen.

Naast de reguliere begroting worden lidstaten ook aangeslagen voor de kosten van de internationale tribunalen en op basis van een andere verdeelsleutel voor de kosten van de VN-vredesoperaties, waarvan er momenteel zestien zijn. De kosten voor vredesoperaties zijn flink toegenomen sinds het einde van de Koude Oorlog.

7.4.4 Nederland en de VN

Nederland is sinds 1945 lid van de VN en staat in de top vijftien van landen die bijdragen aan de VN. Naast de reguliere contributies doneert Nederland jaarlijks omstreeks \$ 400 miljoen aan VN-organisaties als UNICEF en UNPD. Het lidmaatschap van Nederland beperkt zich niet alleen tot een financiële bijdrage. Nederland levert een permanente vertegenwoordiging aan de VN in New York. Defensie draagt bij met een militaire afdeling. Daarnaast is het Internationale Gerechtshof gehuisvest in Den Haag.

Nederland hecht grote waarde aan vrede en veiligheid, getuige de deelneming aan VN-crisisbeheersingsoperaties en VN-gemandateerde missies sinds 1947. Defensie levert momenteel een bijdrage aan drie van de zestien VN-missies, te weten de *UN Truce Supervision Organization* (UNTSO), de *UN Assistance Mission in Afghanistan* (UNAMA) en de *UN Mission in South Sudan* (UNMISS). Bovendien is Nederland lid van de *Peace Building Commission* van de Algemene Vergadering.

8. Internationale samenwerking

8.1 Inleiding

Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft Nederland zijn veiligheids- en defensiebeleid verankerd in de Navo en de EU. Naast multilaterale samenwerking heeft Nederland een breed vertakt netwerk van bilaterale relaties ontwikkeld om zijn veiligheidsbelangen vorm te geven. Zo gaan de marinesamenwerking met België en met het Verenigd Koninkrijk, de hechte relaties tussen de Duitse en Nederlandse landmacht en de verbondenheid van de Nederlandse met de Amerikaanse luchtmacht niet alleen ver terug in de tijd, maar hebben deze mede hun stempel gedrukt op het karakter en de modus operandi van de Nederlandse krijgsmacht.

De afgelopen jaren heeft internationale militaire samenwerking verder aan betekenis toegenomen. Alle landen in Europa moeten vanwege de financiële crisis hun krijgsmachten rationaliseren, maar willen niet aan slagkracht inboeten. Verdieping en verbreding van de internationale militaire samenwerking is in dat kader noodzakelijk. Er zijn initiatieven genomen die enkele jaren geleden nog nauwelijks voorstelbaar waren. Het meest in het oog springend zijn de verdragen die Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk in 2010 sloten over intensievere samenwerking op het terrein van vliegdekschepen, onbemande vliegtuigen en nucleaire capaciteiten. Daarnaast figureert internationale militaire samenwerking prominent op de agenda's van de Navo (*Smart Defence*) en de EU (*Pooling and Sharing*).

8.2 Intensivering internationale militaire samenwerking

8.2.1 Uitgangspunten

Nederland zet nadrukkelijk in op de intensivering van de militaire samenwerking. Defensie heeft in het kader van de beleidsbrief 2011 nieuw beleid ter zake ontwikkeld. Op 11 mei 2012 heeft de minister van Defensie de Kamer hierover geïnformeerd met de *nota internationale militaire samenwerking*. In de kern behelst de nota dat er met minder partners dan voorheen, maar wel intensiever, zal worden samengewerkt en dat de rol van de Navo en de EU meer die van katalysator en facilitator zal zijn dan die van organisator van internationale militaire samenwerking. Een tweede pijler onder de beleidsintensivering is de reactie van de regering op het rapport 'Europese Defensiesamenwerking van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), dat eveneens aan de Kamer is gestuurd. In het bovengenoemde rapport constateert de AIV dat defensiesamenwerking en soevereiniteit geen tegenpolen zijn. De AIV huldigt de opvatting dat handelingsvermogen als een wezenlijk onderdeel van ons soevereiniteitsbegrip moet worden beschouwd. Vormen van samenwerking die het handelingsvermogen van staten vergroten, maken geen inbreuk op de nationale soevereiniteit, maar kunnen daartoe juist bijdragen. In haar reactie op dit advies onderschrijft de regering die opvatting.

Tegen deze achtergrond is gekozen voor een (nieuwe) benadering van internationale militaire samenwerking die tot doel heeft het handelingsvermogen te vergroten, zonder te veronachtzamen dat er capaciteiten zijn waarover Nederland altijd zelfstandig zal willen beschikken. De nadruk zal komen te liggen bij die thema's en strategische partners die Nederland, en ook zijn partners, in staat stellen de krijgsmacht effectiever en doelmatiger in te richten en te gebruiken. Het soevereiniteitsvraagstuk is een overweging bij internationale samenwerking, maar kan geen struikelblok zijn. De vrijheid van handelen is in de meeste samenwerkingsverbanden gegarandeerd. Nederland zal steeds afwegen over welke capaciteiten het zelfstandig moet kunnen beschikken, vooral om zelf de veiligheid van uitgezonden personeel te waarborgen en aan de grondwettelijke taken van de krijgsmacht te voldoen. Besluiten over de operationele inzet van de krijgsmacht behoren, gelet op de mogelijkheid van de toepassing van gewapend geweld alsmede de veiligheidsrisico's voor het defensiepersoneel, onverminderd tot de nationale politieke verantwoordelijkheden.

Het nationale proces van behoeftestelling en verwerving zal rekening moeten houden met de afspraken die Nederland in Navo- of EU-verband heeft gemaakt over het soort capaciteiten waaraan behoefte bestaat. Nederland kiest er voor om internationale samenwerking meer dan tevoren een uitgangspunt te maken van grote materieelprojecten, zodat in een vroeg stadium met gelijkgestemde landen de mogelijkheden voor samenwerking kunnen worden verkend met het oog op de hele levenscyclus van het materieel. Bij elk initiatief zal worden afgewogen welke zeggenschap Nederland – in het licht van de budgettaire krapte – wil en kan behouden, ten opzichte van de voordelen die het samenwerkingsverband oplevert in het licht van het handelingsvermogen.

8.2.2 Samenwerkingspartners

Er zijn drie soorten samenwerkingspartners:

- strategische partners: initiatief ligt bij de partners zelf; meerdere, samenhangende doelen van hoge prioriteit die verdiepte vormen van langdurige samenwerking betreffen met duidelijke samenwerkingsverbanden en tijdschema's; (geo)politieke afstand gering; urgente en directe relatie met optimalisering van de effectiviteit en doelmatigheid van de inzet van de Nederlandse krijgsmacht.
- gelieerde partners: partners vinden elkaar doorgaans vanuit een groter verband (zijn al aan elkaar gelieerd), initiatief meestal *top-down* ingegeven, enkele doelen van hoge prioriteit, samenwerking minder verdiept en doorgaans van kortere duur, samenwerkingsvorm minder vast, geo(politieke) afstand minder van belang, minder directe of afgeleide relatie met optimalisering van de effectiviteit en doelmatigheid van de inzet van de Nederlandse krijgsmacht.
- gelegenheidspartners: samenwerkingspartners die niet in de bovengenoemde categorieën vallen. Doorgaans zijn de doelen, hoewel prioritair, in aantal beperkt en zal de samenwerking in de tijd duidelijk zijn afgebakend. Samenwerking wordt vooral ingegeven door de urgentie van het moment of door politieke dan wel militaire opportuniteit.

Vanuit die omschrijvingen worden België en Luxemburg, Duitsland, Frankrijk, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk (VK) en de Verenigde Staten (VS) als strategische partners aangemerkt. Met deze landen is al langere tijd en op structurele wijze sprake van samenwerking op diverse gebieden, met directe en duurzame effecten op de inzetbaarheid van de krijgsmacht. In de samenwerking met België, Luxemburg en Noorwegen is Nederland de grotere partij, terwijl we in de verhouding met Duitsland, Frankrijk, het VK en de VS de kleinere partner zijn. Gelieerde partners zijn in principe alle overige lidstaten van de Navo en de EU. Intensivering van de samenwerking met die landen kan vanwege de al bestaande banden, overlegorganen en afspraken binnen de Navo en de EU gemakkelijk worden geïdentificeerd en gerealiseerd. Gelegenheidspartners zijn in principe alle andere landen. Samenwerkingsmogelijkheden met die landen hebben een specifieke aanleiding, zoals operationele samenwerking (bijvoorbeeld met Australië in Uruzgan) of een specifiek oogmerk, zoals de vergroting van het politiek-militair strategische inzicht (bijvoorbeeld China) of afstoting van materieel (bijvoorbeeld Chili).

8.2.3 Samenwerkingsdoelen

Elke internationale samenwerkingsactiviteit moet in principe bijdragen aan de uitvoering van een of meer van de drie hoofdprocessen van Defensie: gereed stellen en inzetten, besturen en in stand houden, en ondersteunen. De nota internationale militaire samenwerking onderkent de volgende categorieën doelen van internationale militaire samenwerking:

- doelen van politiek-strategische aard: verwezenlijken van buitenlandpolitieke doelstellingen (zoals verwoord in grondwet en regeerakkoord), verdediging / behartiging van gezamenlijke belangen en versterken van internationaal-politieke verbondenheid / tonen van bondgenootschappelijke solidariteit, vormgeven aan economische diplomatie;
- doelen van militaire aard (effectiviteit): verbeteren van de militaire inzetbaarheid en interoperabiliteit, vergroting van (militair-strategische) informatiepositie en bredere toegang tot inlichtingen;
- doelen van financieel-economische aard (doelmatigheid): voorkomen van onnodige duplicatie van militaire middelen en van ongewenste bezuinigingen op dezelfde capaciteiten, realiseren van kostenbesparingen en schaalvoordelen, mede in het licht van Europese en Navo-inventarisaties van capaciteitsoverschotten en -tekorten.

Mogelijkheden en initiatieven voor internationale militaire samenwerking moeten altijd aan een of meer van deze doelen kunnen worden gerelateerd. Er is echter geen vaste prioriteitsvolgorde tussen deze doelen. Ook kan een samenwerkingsinitiatief meerdere doelen dienen of kan het derde doel, het realiseren van besparingen, niet worden gehaald omdat meer prioriteit aan een van de andere doelen wordt gegeven.

Een concrete vorm van samenwerking wordt met een enkele partner (bilateraal) of met meerdere (multilateraal) ter hand genomen. Samenwerking wordt in het algemeen kansrijker naarmate de thema's vastomlijnder, de partners vertrouwder (homogener) en de opbrengsten van

samenwerking concreter zijn. Internationale militaire samenwerking krijgt daarom bij voorkeur *bottom-up* vorm, waarbij aan de normerende en kaderstellende werking van multilaterale structuren (Navo, EU) uiteraard niet voorbij wordt gegaan (*top down*). De waarde van de Navo en de EU is hierbij vooral gelegen in hun rol als katalysator en facilitator van samenwerking en minder in die van organisator/eigenaar. De instrumenten, de beoogde doelen en resultaten van het samenwerkingsverband dienen bij voorkeur zo concreet mogelijk te worden benoemd.

8.3 De rol van de Navo en de EU bij de intensivering van IMS

De Navo en de EU spelen een belangrijke rol bij de intensivering van de militaire samenwerking (IMS) tussen de Europese landen, die als voorwaardelijk wordt gezien voor de noodzakelijke versterking van de Europese militaire capaciteiten

8.3.1 Het Smart Defence initiatief van de Navo

Ook in de Navo wordt het belang van internationale militaire samenwerking ruimhartig onderkend. De Secretaris-generaal van de Navo introduceerde in 2011 het begrip *Smart Defence*, met als uitgangspunt het op peil houden van de veiligheid met teruglopende middelen. Dit kan dit alleen als Navo-lidstaten beter met elkaar samenwerken. Om *Smart Defence* vorm te geven richtte de Navo een *Multinational Approaches Task Force* (MNA TF) op. Deze heeft de lidstaten geholpen bij het opzetten van nieuwe samenwerkingsverbanden als bijdrage aan *Smart Defence*. Naast het verzekeren van politiek *commitment* kan de Navo een faciliterende en coördinerende rol spelen. Ook structurele aanpassingen zoals herziening van het Navo-defensieplanningsproces (NDPP) zijn van belang om de multinationale benadering waarop *Smart Defence* berust zo kansrijk mogelijk te maken. Tenslotte moeten consultatiemechanismen worden opgezet om landen die investeringen of bezuinigingen overwegen te assisteren bij hun keuzes. Het Navo-planningsproces moet zo de samenhang in de capaciteiten die de Navo nodig heeft waarborgen.

Nederlandse deelneming

Nederland is betrokken bij een groot aantal projecten. Nederland is *lead nation* van het biometrie-project, het project betreffende de aanpassing van de Smart-L radar voor de Europese bijdrage aan *Theatre Ballistic Missile Defence*, het ontwikkelingsproject voor de nabijbeveiliging van schepen en een project voor de ontwikkeling van een *Naval Surface Fire Support* systeem ter ondersteuning van landoperaties. Bij alle projecten bewaakt de *Task Force* nauwlettend de samenhang met de capaciteitsontwikkelingen in EU-verband (*pooling and sharing*).

8.3.2. De EU:pooling and sharing

Ook voor de EU is structurele verbetering van defensiesamenwerking een speerpunt. In het zogenoemde Gent-proces worden sinds september 2010 projecten geïnventariseerd die zich lenen voor nauwere militaire samenwerking. *Pooling and sharing* wordt hierbij gezien als een belangrijke manier om de interoperabiliteit te vergroten, te besparen op de kosten en capaciteitstekorten in de EU op te lossen. Nederland steunt het Europese Defensie Agentschap (EDA) bij de uitwerking van flankerend beleid dat betere voorwaarden schept voor samenwerking tussen de lidstaten. Dit

behelst aan de ene kant het onderzoeken en verder uitwerken van de voordelen van het behoud van opbrengsten van afstoting voor de defensiebegrotingen ('save and reinvest'). Aan de andere kant gaat het erom overschotten en tekorten in kaart te brengen en bekend te stellen opdat vraag en aanbod in de EU beter op elkaar kunnen worden afgestemd ('cascading'). Ten slotte worden via het EDA activiteiten op het terrein van gezamenlijk onderzoek en ontwikkeling uitgebreid, wat in toenemende mate in samenwerking met de Europese Commissie geschiedt. Momenteel werkt het EDA aan een gezamenlijke visie op *pooling and sharing*, die ook op langere termijn richting moet geven. Gedacht wordt aan een soort gedragscode voor de lidstaten die de uitgangspunten, doelen en werkwijzen van *pooling and sharing* vastlegt. Daarmee wordt ook harmonisatie van het defensiebeleid van de lidstaten nagestreefd.

Nederlandse deelneming

Naast de betrokkenheid bij *Smart Defence* neemt Nederland deel aan negen kansrijk geachte capaciteitsgerelateerde projecten van het EDA. Dit omvat zaken als training, beeldopbouw, logistiek, uitzendbare medische capaciteiten en transport. Nederland heeft in dit kader samen met Frankrijk en Duitsland de leiding bij de uitwerking van het toonaangevende initiatief ter versterking van Europese capaciteiten voor bijtanken in de lucht (*Air to Air Refueling*). Nederland is verantwoordelijk voor het onderzoek naar de mogelijkheid om gezamenlijk nieuwe capaciteit te verwerven ('*pooled procurement*') in de periode na 2020 en naar de mogelijkheden voor gezamenlijk gebruik en inzet van de vliegtuigen ('*pooled operation*'). Het initiatief biedt een goede gelegenheid om bij wijze van pilot internationale samenwerking als uitgangspunt te hanteren voor een (groot) nieuw project, met het oog op de hele levenscyclus van het materieel.

8.4 Recente initiatieven met een Nederlandse bijdrage

Nederland neemt al geruime tijd deel aan regionale samenwerkingsverbanden als de Belgisch-Nederlandse marine samenwerking (Benesam) en het Duits-Nederlandse legerkorps in Münster. Van recente datum zijn drie initiatieven, met meer militaire samenwerking als beoogde uitkomst. Het gaat om de oprichting van het *European Air Transport Command* in 2010 en, in 2012, de Benelux-verklaring en het *Air to Air Refueling* (AAR) initiatief van Duitsland, Frankrijk en Nederland.

8.4.1 European Air Transport Command

Nederland neemt - samen met Duitsland, Frankrijk en België - deel aan het EATC. Het EATC heeft tot doel de beschikbaarheid van schaarse luchttransport- en *Air-to-Air refueling* (AAR) capaciteit binnen Europa te optimaliseren door de vliegtuigen van de aangesloten landen onder één gemeenschappelijk commando aan te sturen. Het EATC is gehuisvest op de vliegbasis Eindhoven. Het commando moet de inzet van 200 militaire vliegtuigen vanaf diverse vliegvelden in Europa kunnen plannen en uitvoeren. Het EATC heeft een functiebestand van ongeveer 160 functies. Dit zou in de toekomst kunnen oplopen naar maximaal 200 functies. Nederland draagt met ongeveer 25 functies bij aan het commando. Op 1 september 2010 jl. is het EATC officieel geopend door de ministers van Defensie van de deelnemende landen.

8.4.2 Air-to-air-refueling (AAR)

In Europa bestaat een tekort aan strategische tankvliegtuigen. De capaciteit bestaat bovendien uit teveel verschillende typen vliegtuigen. Nederland beschikt over twee vliegtuigen van het type KDC10 die gebruikt kunnen worden voor het bijtanken van vliegtuigen in de lucht, die zijn gestationeerd op vliegbasis Eindhoven. Afgelopen voorjaar is een politieke verklaring bekrachtigd over versterking en meer doelmatige opbouw van de Europese AAR-capaciteit. Frankrijk heeft daartoe samen met het Europees Defensie Agentschap het initiatief genomen. Er wordt gezocht naar synergievoordelen op termijn bij het gebruik van dit vliegtuig. Dat kan betrekking hebben op opleiding en training, gezamenlijk onderhoud en het opereren vanaf een gezamenlijk vliegveld. Voor dit initiatief is toenadering gezocht tot de landen die plannen hebben nieuwe capaciteit te verwerven. Nederland is een van die landen, met het oog op de vervangingsbehoefte voor de KDC-10 vanaf 2020. Nederland is door Frankrijk en het EDA gevraagd het voortouw te nemen bij de gezamenlijke verwerving van nieuwe strategische tankvliegtuigcapaciteit na 2020. Naast Frankrijk wordt ook nauw samengewerkt met Duitsland. Momenteel worden een *Letter of Intent AAR* en een *Concept of Operations* voorbereid. De *Letter of Intent* wordt naar verwachting door een ruim aantal landen getekend. Het is de bedoeling het document tijdens de EDA *steering board* in november 2012 te laten bekrachtigen door de EU ministers van Defensie.

8.4.3 Benelux samenwerking

De samenwerking met België en Luxemburg in Benelux-verband staat hoog op de defensieagenda. Op 18 april 2012 heeft de minister van Defensie met zijn beide ambtgenoten van België en Luxemburg een verklaring ondertekend waarmee gezamenlijk uitdrukking wordt gegeven aan de wens de reeds bestaande samenwerking, zoals de marinesamenwerking in Benesam, te intensiveren en de samenwerking verder te verbreden. Het gaat onder andere om onderhoud aan de NH-90 helikopter, *Air Policing*, paratraining en een aantal specifieke opleiding- en traininggebieden. Voor de langere termijn worden studies verricht over verdere samenwerking van de landstrijdkrachten en luchtsrijdkrachten, vooral ook met het oog op gezamenlijke verwerving. In 2014 willen de drie landen gezamenlijk deelnemen aan de *EU Battlegroup* onder Belgische leiding, waarvoor in de aanloop intensiever gezamenlijk zal worden getraind. In het licht van de voortschrijdende samenwerking tussen de Belgische en Nederlandse krijgsmacht is overigens ook de betrokkenheid van de parlementen van de Benelux-landen van belang.

8.4.4 Nordics

Defensie werkt ook samen met de *Northern Group*, waaronder in het bijzonder met Noorwegen en Denemarken. In de *Northern Group* wordt gericht gewerkt aan nauwere samenwerking, gebaseerd op de bestaande samenwerking met Noorwegen tussen beide land- en luchtsrijdkrachten. Samenwerking bij de verwerving, instandhouding en training van en met de opvolger van de F-16 biedt goede perspectieven. Verder neemt het strategische belang van het hoge Noorden toe door het slinken van de ijskap, waardoor de Noordelijke vaarroutes aantrekkelijk worden, toeristische mogelijkheden groeien en mogelijkheden tot olie- en gaswinning toenemen. Nederland volgt de ontwikkelingen en het multilaterale overleg tussen betrokken landen met interesse.

9. Inzet van Nederlandse militairen

9.1 Uitzendingen: de spelregels van besluit tot evaluatie

9.1.1 Besluitvorming

Als de inzet van de krijgsmacht ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde serieus wordt overwogen, is artikel 100 van toepassing op de informatieverstrekking aan de Staten-Generaal. Artikel 100 stelt dat de regering gehouden is de Staten-Generaal vóóraf te informeren over "de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde." Lid 2 van dat artikel bepaalt dat "dwingende redenen", de regering ontslaan van de informatieplicht voorafgaand aan de inzet. Bij "dwingende redenen" kan onder meer gedacht worden aan urgentie en geheimhouding. De informatie dient dan "zo spoedig mogelijk" te worden verstrekt.

Het vooraf informeren van het parlement over de inzet van de krijgsmacht gebeurt aan de hand van het Toetsingskader 2009. Het Toetsingskader structureert het overleg tussen regering en Kamer en bevat aandachtspunten voor een weloverwogen besluit. Te denken is aan de politieke aspecten, het mandaat, andere deelnemende landen, de haalbaarheid en de veiligheidsrisico's. Om het geïntegreerde karakter van de aanpak van militaire operaties beter tot uitdrukking te brengen, zijn in 2009 aan het Toetsingskader aandachtspunten toegevoegd over ontwikkelingssamenwerking en *gender* evenals een passage over de samenhang van de politieke en militaire aspecten.

De besluitvormingsprocedure ziet er als volgt uit:

- Als de regering besluit de deelneming aan een operatie te onderzoeken, stelt de regering de Kamer hiervan op de hoogte door middel van een kennisgeving. De bedoeling is te voorkomen dat de Kamer het nieuws uit de krant verneemt.
- Aan de hand van de elementen uit het Toetsingskader beoordeelt de regering of deelneming politiek wenselijk en militair haalbaar is en neemt zij een besluit. De regering informeert de Kamer over dit besluit. Dit gebeurt in een artikel 100-brief waarin de elementen uit het Toetsingskader aan de orde komen.
- Gedurende een operatie is het gebruikelijk het parlement periodiek te informeren over de uitvoering en de resultaten.
- Op de derde woensdag in mei, ter gelegenheid van de 'beleidsverantwoordingsdag', stuurt de regering het parlement een tussentijdse evaluatie van de lopende operaties.
- Na afloop van een operatie ontvangt het parlement een eindevaluatie waarin de politieke en militaire aspecten van de operatie en de resultaten aan de orde komen. De gebruikelijke termijn hiervoor is uiterlijk zes maanden na afloop van de desbetreffende operatie.

9.1.2 Interne voorbereiding van de besluitvorming

De CDS is verantwoordelijk voor de militaire aansturing, de planning, de voorbereiding, de uitvoering en de evaluatie van de Nederlandse deelneming aan een militaire operatie. In de Bestuursstaf spelen de Directie Operaties (DOPS) en de Directie Aansturen Operationele Gereedstelling (DAOG) van de Defensiestaf en verder de HDB, de DJZ en de HDFC een rol in de planning en de voorbereiding van missies. Ook de MIVD heeft een belangrijke taak. De HDB neemt het voortouw na een verzoek tot deelneming aan een bepaalde operatie en stelt ten behoeve van de minister een nota met een eerste appreciatie op. Uiteindelijk brengt de CDS een militair advies uit aan de minister over de haalbaarheid van een beoogde operatie. Het militair advies is een intern document dat niet naar de Kamer gaat. In zijn advies maakt de CDS gebruik van de dreigings- en risicoanalyse van de MIVD en licht hij de maatregelen toe die hij op grond daarvan nodig acht. De MIVD kan daarnaast rechtstreeks, gevraagd en ongevraagd, de minister van advies dienen.

Parallel aan en in samenhang met het politieke besluitvormingstraject dragen de Defensiestaf en de MIVD zorg voor de verdere planning en voorbereiding van de Nederlandse deelneming aan een militaire operatie. Op basis van het militair advies, ambtelijk overleg en consultaties met de meest betrokken bewindslieden stelt de HDB een artikel 100-brief aan de Kamer op. De HDB werkt daarbij nauw samen met de CDS, de MIVD, DJZ en HDFC, en met Buitenlandse Zaken, Algemene Zaken en andere betrokken departementen.

In de voorbereiding van de besluitvorming speelt de hoogambtelijke Stuurgroep Militaire Operaties (SMO) een centrale rol. De SMO is het interdepartementale coördinatiepunt voor de Nederlandse deelneming aan militaire operaties. De SMO komt in beginsel wekelijks bijeen om lopende internationale operaties en de deelneming aan nieuwe operaties te bespreken. In de SMO zijn Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Defensie vertegenwoordigd. Defensie wordt in dit overlegorgaan vertegenwoordigd door de CDS en de HDB en BZ/OS door de DG Politieke Zaken en de DG Internationale Samenwerking. Vanuit Algemene Zaken neemt de raadsadviseur voor buitenlandse aangelegenheden deel.

9.1.3 Besluitvorming bij speciale militaire operaties

Speciale militaire operaties worden gekenmerkt door grote politiek-militaire risico's en de noodzaak van strikte geheimhouding. Het aantal speciale operaties is zeer beperkt. De operaties, die doorgaans door speciale eenheden worden uitgevoerd, betreffen verkenningen, inlichtingenverzameling, bijzondere aanhoudingen, aanvallen op geselecteerde doelen en de evacuatie van landgenoten uit levensbedreigende situaties en terreurbestrijding. In 2000 heeft de regering besloten tot de instelling van een ministeriële kerngroep voor speciale operaties (MKSO). Deze ministeriële kerngroep is de spil van een afzonderlijke (politieke) besluitvormingsprocedure voor dergelijke operaties. De samenstelling van deze kerngroep wordt in het constituerend beraad aan het begin van elke kabinetsperiode vastgesteld. De ondersteuning is beperkt tot één ambtenaar per betrokken ministerie, die op basis van strikte vertrouwelijkheid functioneert. Bij

Defensie is dit de HDB. Per speciale operatie beslist de kerngroep of andere leden van de ministerraad respectievelijk de ministerraad als geheel bij de besluitvorming betrokken moeten worden. Het parlement wordt, overeenkomstig artikel 100 van de Grondwet, zo spoedig mogelijk geïnformeerd over afzonderlijke speciale operaties. Veelal zal dat achteraf zijn.

9.1.4 Aansturing van operaties

De Grondwet bepaalt dat de regering altijd het oppergezag over de krijgsmacht behoudt. De aansturing van operaties wordt uitgevoerd onder de politieke verantwoordelijkheid van de minister van Defensie. De terbeschikkingstelling van Nederlandse militairen aan een internationale commandant kan de ministeriële verantwoordelijkheid in staatsrechtelijke zin niet beperken. Namens de regering draagt de minister van Defensie verantwoordelijkheid voor de instemming met het operatieplan, de overdracht van de bevelsbevoegdheden en het oordeel dat een operatie binnen de gestelde voorwaarden wordt uitgevoerd. De CDS behoudt te allen tijde *'full command'* over de Nederlandse militairen. Dit betekent dat hij de Nederlandse militaire bijdrage aan een internationale operatie kan terugtrekken. De Directeur Operaties van de Defensiestaf is namens de CDS belast met de dagelijkse aansturing van de ingezette Nederlandse eenheden en individueel uitgezonden personeel.

Om de ministeriële verantwoordelijkheid tijdens operaties te kunnen waarmaken, is regelmatige informatievoorziening over de voortgang van groot belang. In het ochtendberaad rapporteren de CDS, de HDB en de DCo mondeling de laatste stand van zaken en blikken zij vooruit op de komende dag. Elke woensdag geeft de Directeur Operaties in het ochtendberaad een briefing.

De Directie Operaties beschikt over het Defensie Operatie Centrum (DOC), dat 24 uur per dag de lopende operaties monitort waaraan Nederland deelneemt met eenheden of met individueel uitgezonden personeel. Het DOC rapporteert hierover aan de CDS via de Directeur Operaties. De CDS op zijn beurt meldt relevante ontwikkelingen met betrekking tot missies in het ochtendberaad aan de minister. Bij calamiteiten registreert het DOC de binnenkomende informatie, informeert het de CDS en ondersteunt het de contacten tussen Defensie en het inzetgebied.

Indien tijdens de uitvoering van de operatie de grondslagen van het oorspronkelijke besluit tot uitzending veranderen (bijvoorbeeld het mandaat, het inzetgebied, de veiligheidsrisico's), is een nieuw besluit van de regering nodig om te bepalen of Nederland zijn deelneming wil en kan voortzetten. In dat geval zullen alle hierboven beschreven (parlementaire) stappen opnieuw worden doorlopen.

Wat de beantwoording van schriftelijke vragen of de voorbereiding van overleg met de Kamer betreft, gelden voor operaties geen afwijkende procedures. Alle informatiestromen lopen dan via de HDB die zorg draagt voor de voorbereiding van de minister op het parlementaire overleg

Bij calamiteiten of incidenten wordt de minister direct op de hoogte gesteld door de CDS. Ook de DCo en de HDB kunnen direct contact opnemen met de minister wanneer zij dringende informatie aangaande een lopende missie hebben. Bij grotere incidenten en calamiteiten kan de secretaris-generaal, op aanwijzing van de bewindslieden, uit eigen beweging of op advies van de CDS besluiten tot het bijeenroepen van het departementaal beleidsteam (DBT). Het DBT richt zich op besluiten op het politiek-militaire en strategische niveau en het beoordelen van politieke consequenties, het maakt afspraken over externe communicatie en draagt zorg voor de afhandeling van de crisis. Het DBT wordt voorgezeten door de secretaris-generaal. Een DBT kan ook worden geactiveerd bij incidenten en crises die geen betrekking hebben op een lopende missie.

9.1.5 Evaluaties

Alle militaire operaties worden geëvalueerd met een tweeledig doel:

- de evaluatie stelt de bewindslieden in staat (periodiek) verantwoording af te leggen aan het parlement;
- de evaluatie stelt het ministerie in staat te leren van opgedane ervaringen.

De structuur van de evaluaties volgt de indeling van het Toetsingskader 2009. In het Toetsingskader is opgenomen dat Defensie na afloop van elke missie en jaarlijks over alle lopende missies een evaluatierapport aan het parlement aanbiedt. Militaire operaties worden geëvalueerd door een aparte afdeling die rechtstreeks onder de CDS valt. De evaluaties worden opgesteld door een multidisciplinair team van Defensie en Buitenlandse Zaken en aan het parlement aangeboden door de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie.. De CDS is verantwoordelijk voor de uitvoering van aanbevelingen uit de evaluaties.

9.2 Inzetgebieden

9.2.1 Algemeen

Hieronder vindt u een kaart van de missies en trainingsactiviteiten waaraan Nederland op dit moment deelneemt. Hierna volgt per missie een korte beschrijving.

9.2.2 Afghanistan

Geïntegreerde politietrainingsmissie

Sinds de zomer van 2011 is Nederland met de geïntegreerde politietrainingsmissie (GPM) actief in Afghanistan. De GPM levert met een gezamenlijke inzet van civiele politie, civiele deskundigen, marechaussee en militairen een bijdrage aan de training en begeleiding van de Afghaanse politie en het versterken van de justitiële keten. Daarmee moet het functioneren van de

in opbouw zijnde Afghaanse rechtsstaat worden verbeterd. De missie is het gevolg van een verzoek van de secretaris-generaal van de Navo om een op training gerichte bijdrage aan ISAF te blijven leveren en de motie Pechtold-Peters c.s. die de regering oproep de behoefte aan training voor Afghaanse politie in kaart te brengen en te bezien hoe Nederland hierin kan voorzien. Uiteindelijk is het kader voor de missie in een artikel 100-brief en daaropvolgend algemeen overleg in januari 2011 vastgesteld. Nederland is geen lead nation in de provincie Kunduz. De Duitsers dragen de verantwoordelijkheid voor de veiligheid in de provincie en verzorgen force protection voor de Nederlandse missie.

Ongeveer 500 militairen, veertig politiemensen en vijf civiele deskundigen en diplomaten zijn geplaatst in Kunduz en Mazar-e-Sharif in het noorden van Afghanistan en in de hoofdstad Kabul. In Kunduz verzorgt de GPM de basisopleiding, de praktijkbegeleiding en de aanvullende opleiding van de Afghan Uniformed Police (AUP). De basisopleiding geschiedt op het politietrainingscentrum te Kunduz en de Nederlandse trainers vallen onder de NATO Training Mission in Afghanistan (NTM-A). De praktijkbegeleiding met daarin ook de specifiek Nederlandse aanvullende opleiding wordt door Nederlandse Police Mentoring and Liaison Teams (POMLTs) uitgevoerd. Zij vallen onder de International Security Assistance Force (ISAF). De Nederlandse politiemensen vallen onder de Europese politiemissie EUPOL en richten zich op de opleiding en begeleiding van hogere politiefunctionarissen. De diplomaten tot slot werken in Kunduz vooral aan Rule of Law projecten voor lokale advocaten, aanklagers en rechters.

In Mazar-e-Sharif is de contingentscommandant met zijn staf werkzaam en zijn Nederlandse militairen en diplomaten toegevoegd aan de staf van de commandant van het *Regional Command North* (RC/N). De meeste militairen zijn echter werkzaam bij de Air Task Force (ATF). Deze is met vier Nederlandse F-16's sinds 1 november 2011 volledig operationeel. De Nederlandse F-16's kunnen door het ISAF Joint Command (IJC) door heel Afghanistan worden ingezet, maar de focus ligt op RC/N en Kunduz. De Nederlandse F-16's zijn een belangrijk middel van ISAF ter ondersteuning van de Nederlandse eenheden in Kunduz en haar partners. De ATF heeft als taak het opsporen van berymbommen, het verzamelen van beeldmateriaal voor het inlichtingenbeeld en het beschermen van Nederlandse eenheden en partners in nood. De Nederlandse F-16's worden niet ingezet voor geplande offensieve acties. Tot slot zijn diverse Nederlandse militairen in Kabul geplaatst op verschillende internationale staven. Sinds september 2012 vervult Nederland ook de functie van *Senior Civil Representative ISAF*, de hoogste aanwezige diplomaat binnen ISAF.

ISAF en transitie

De ISAF-missie loopt door tot en met 2014. Sinds 2011 bevindt de ISAF-missie zich in de transitiefase: het overdragen van de verantwoordelijkheid voor de veiligheid aan de Afghaanse overheid en *Afghan National Security Forces* (ANSF, leger en politie). De provincie Kunduz bevindt zich grotendeels in de transitie en later dit jaar volgt het laatste district. Duitsland bestudeert nu wat dit betekent voor de benodigde troepensterkte in Kunduz en de rest van Noord-Afghanistan. Dit kan gevolgen hebben voor de Nederlandse missie omdat de Duitsers naast de *force protection* ook veel logistieke en medische voorzieningen voor Nederland verzorgen. Daarnaast bekijkt Nederland wat de transitie betekent voor de GPM. Als eerste stap is de uitvoering van de basisopleiding overgedragen aan Afghaanse trainers.

Navo-missie in Afghanistan na 2014

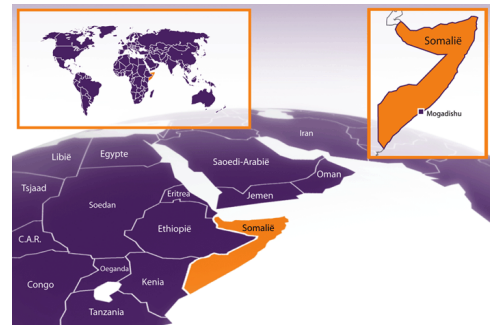
Volgend op de Bonn-conferentie van december 2011 waarin de internationale gemeenschap haar lange-termijnbetrokkenheid bij Afghanistan uitsprak werd in mei 2012 op de Navo-top in Chicago de aanzet gegeven tot een nieuwe Navo-missie in Afghanistan na 2014. De militaire planning van de nieuwe missie waarin de nadruk zal komen te liggen op training, advisering en ondersteuning van de ANSF bevindt zich nu in de eerste fase. Veel aspecten moeten nog worden uitgewerkt,

onder meer over het wel of niet moeten kunnen uitvoeren van gevechtstaken en welke ondersteunende capaciteiten beschikbaar moeten komen. Door het demissionaire kabinet zijn in dit traject geen posities ingenomen.

9.2.3 Piraterijbestrijding

Ter bestrijding van piraterij rond de Hoorn van Afrika zijn verschillende organisaties en afzonderlijke landen aanwezig in de Golf van Aden, de Arabische Zee en de Indische Oceaan (het zogenoemde Somalië Bassin).

Zowel de Navo, de Europese Unie (EU) als de *Combined Maritime Forces* (CMF) onder het Amerikaanse *Naval Forces Central Command* (NAVCENT) zijn met

internationale maritieme verbanden actief in antipiraterijoperaties. Deze taakgroepen werken nauw met elkaar samen om de operaties te coördineren. Onder andere is in de Golf van Aden de *Internationally Recommended Transit Corridor* (IRTC) ingesteld. In deze corridor patrouilleren schepen van de vlootverbanden ter bescherming van de koopvaardij schepen die in de Golf van Aden varen. De EU voert met de operatie *Atalanta* antipiraterijoperaties uit en de Navo doet dit met operatie *Ocean Shield*. Daarnaast varen schepen van landen als China, Japan, Rusland en India onder nationale vlag in het zeegebied ter bescherming van hun eigen koopvaardij schepen. Nederland levert sinds maart 2009 met maritieme eenheden een bijdrage aan zowel de EU- als de Navo-operatie. Vanaf eind januari 2012 tot eind oktober heeft Nederland als eerste land een *Autonomous VPD* (AVPD) aan *Atalanta* geleverd voor permanente bescherming van een schip dat goederen van het *World Food Program* (WFP) vervoert. Vanaf april 2011 beschermt Nederland met zelfstandige militaire teams, de zogenaamde *Vessel Protection Detachments* (VPD's), kwetsbare koopvaardij schepen die varen onder de vlag van het Koninkrijk. De Nederlandse personele bijdrage aan de antipiraterijoperaties aan boord van de verschillende typen schepen en de inzet in VPD's bedraagt in 2012 circa 1.000 personen.

Vessel protection detachments (VPD's)

Vanaf april 2011 beschermt Nederland met zelfstandige militaire teams, de zogenaamde *Vessel Protection Detachments* (VPD's), kwetsbare koopvaardij schepen die varen onder de vlag van het Koninkrijk. De Nederlandse personele bijdrage aan de antipiraterijoperaties aan boord van de verschillende typen schepen en de inzet in VPD's bedraagt in 2012 circa 1.000 personen. Vanaf eind januari 2012 tot eind oktober heeft Nederland als eerste land een *Autonomous VPD* (AVPD) aan de EU-operatie *Atalanta* geleverd voor permanente bescherming van een schip dat goederen van het *World Food Program* (WFP) vervoert.

EU-operatie Atalanta

Het mandaat van operatie *Atalanta* (gestart in 2008) bestaat uit het beschermen van WFP-voedseltransporten, transporten voor de Afrikaanse Unie-missie in Somalië (AMISOM), en andere kwetsbare schepen, alsmede de afschrikking van piraterij en gewapende overvallen op zee. Het

monitoren van visserijactiviteiten is begin 2010 aan het mandaat van Atalanta toegevoegd. In 2011 veranderde het karakter van de operatie naar een meer pro-actieve benadering van piraterijbestrijding. Met de bijdrage aan operatie Atalanta geeft Nederland gevolg aan oproepen van de VN-Veiligheidsraad, in het bijzonder de VN-Veiligheidsraadresoluties 1814, 1816 en 1846 (2008) en 1897 (2009), om een gecoördineerde inzet in de territoriale wateren van Somalië te ondersteunen, ter bescherming van humanitaire transporten en ter bestrijding van piraterij. Het mandaat van de EU voor operatie Atalanta is verlengd tot eind 2014. De operatie Atalanta past overigens in een bredere strategie van de EU die gericht is op het vergroten van stabiliteit en veiligheid in de Hoorn van Afrika. In dit kader voert de EU een militaire trainingsmissie uit in Oeganda voor de opleiding en training van Somalische rekruten en worden voorbereidingen getroffen voor regionale maritieme capaciteitsopbouw op het terrein van kustwacht.

Navo-operatie Ocean Shield

Ocean Shield richt zich op de bescherming van koopvaardij schepen in de *Internationally Recommended Transit Corridor* in de Golf van Aden en de bestrijding van piraterij in het westelijke deel van de Indische Oceaan. In mindere mate voert de Navo afzonderlijke escortes uit van koopvaardij schepen die zijn gecharterd door de Verenigde Naties. Het mandaat van operatie *Ocean Shield* wordt ontleend aan dezelfde VN-Veiligheidsraad resoluties als operatie *Atalanta*. Operatie *Ocean Shield* wordt afwisselend uitgevoerd door de *Standing NATO Maritime Group* (SNMG) 1 en 2. Over de eerste voert Nederland het bevel van januari 2012 tot januari 2013. SNMG 1 levert van 7 juni 2012 tot 7 december 2012 onder Nederlandse commando een bijdrage aan *Ocean Shield*. Daarnaast levert Nederland in 2012 twee keer een bijdrage met een onderzeeboot als extra waarnemingscapaciteit voor de in het gebied aanwezige eenheden. Ook zette Nederland voor de eerste keer een onbemand vliegtuig vanaf Hr.Ms. Rotterdam in ter ondersteuning van de piraterijbestrijdingsoperaties.

Berechting van piraten

Naast afschrikking en verstoring van piraterij is het van belang dat piraten worden vervolgd wanneer ze op heterdaad worden betrapt en ingerekend. De EU heeft regelingen getroffen met de Seychellen en Mauritius over het overnemen van gevangen genomen piraten. Ook zijn er onderhandelingen met Tanzania gaande. De EU had met Kenia een overeenkomst, maar deze is na het verlopen niet opnieuw van kracht geworden. Kenia neemt echter wel op *case-by-case* basis piraten op. De Navo heeft dergelijke regelingen niet. Een schip dat deelneemt aan deze laatste operatie moet daarom gevangen genomen piraten in eigen land berechten of dat land moet zelf een regeling treffen met een ander belanghebbend land. Een concreet voorbeeld van een succesvolle overdracht betreft de opgepakte piraten door Hr.Ms. Evertsen in juli 2012 na ontzetting van een gekaapte dhow aan Oman. De vermoedelijke piraten die door Hr.Ms. Rotterdam zijn aangehouden in augustus 2012, zijn door Nederland voor berechting overgedragen aan de Seychellen. De door Hr.Ms. Rotterdam in oktober 2012 aangehouden piraten zijn overgebracht naar Nederland voor berechting. Inmiddels zijn in Nederland tien piraten veroordeeld, worden negen piraten momenteel berecht en zijn vier piraten in afwachting van berechting. Er werden in totaal 41 vermoedelijke piraten voor vervolging overgedragen aan de Seychellen (zeventien),

Duitsland (tien), Oman (zeven) en Spanje (zeven). Nederland is het eerste Westerse land dat Somalische piraten heeft veroordeeld.

Hoewel vervolging in Europa opportuun kan zijn wanneer er een nationaal belang in het geding, is het noodzakelijk dat een structurele oplossing voor de berechting en detentie van piraten in de regio wordt gevonden. Bij gebrek aan een Somalische juridische infrastructuur lijkt het niet haalbaar op korte termijn daartoe een hof in Somalië zelf op te richten. Nederland heeft tot dusver € 3,3 miljoen bijgedragen aan een capaciteitsopbouwprogramma van de VN in de regio, waarvoor twee Nederlanders, waaronder een militair, gedetacheerd zijn geweest. Tot slot is het van belang dat meer landen in de regio overdrachtsovereenkomsten aangaan met de EU en de Navo, om zo de vervolgingscapaciteit van piraterij te vergroten en de lasten eerlijker te verdelen. Nederland wil dit proces steunen door financieel bij te dragen aan andere programma's die de vervolgingscapaciteit van landen in de regio vergroten.

Comprehensive approach

Het is evident dat de bestrijding van piraterij effectiever wordt in een situatie waarin sprake is van stabiliteit, afwezigheid van gewapend conflict en voldoende werkgelegenheid en economisch perspectief. Rechtsstatelijke ontwikkeling en capaciteitsopbouw van de justitiële infrastructuur zowel in Somalië als in de regio zijn dan ook van belang. Nederland spant zich nationaal en in internationaal verband in voor een dergelijke samenhangende aanpak. De Europese Unie biedt een scala aan instrumenten in haar externe beleid om deze *comprehensive approach* mogelijk te maken.

9.2.4 Afrika

De nadruk van de Nederlandse inspanningen in Afrika heeft de afgelopen regeerperiodes gelegen op de fragiele staten in het Grote Merengebied en in de Hoorn van Afrika. Binnen deze regio's hebben Burundi, Rwanda, Uganda en Sudan prioriteit gekregen omdat deze landen het verst zijn verwijderd van het bereiken van de millenniumdoelen. Defensie levert in dit verband een bijdrage aan de VN-missies UNMISS in Zuid-Soedan, ondersteuning aan het *African Contingency Operations Training and Assistance* (ACOTA) programma in Burundi, Rwanda en Uganda, en in het kader van een bilateraal *Security Sector Development* (SSD)-programma aan verschillende projecten in Burundi. Voorts onderzoeken Buitenlandse Zaken en Defensie op dit moment de haalbaarheid van een programma om inbedding van *Legal Advisors* in de krijgsmachten van deze drie landen te stimuleren, om de toepassing van het internationale recht en het oorlogsrecht te bevorderen.

Defensie heeft onder de noemer van 'ondersteuning van de *African Peace and Security Architecture* (APSA)' één persoon bij het hoofdkwartier van de oostelijke Afrikaanse brigade (EASFCOM) en een bij het *International Peace Support Training Centre* (IPSTC) in Nairobi geplaatst. Daarnaast heeft Nederland ook één militair geplaatst in het Franse brigadehoofdkwartier in Gabon.

United Nations Mission in South-Sudan (UNMISS)

De *United Nations Mission in South Sudan* (UNMISS) is opgericht na de Zuid-Sudanese onafhankelijkheid op 9 juli 2011. Resolutie 1996 (2011) geeft UNMISS het mandaat om de vrede en veiligheid te consolideren en de omstandigheden voor ontwikkeling te creëren in Zuid-Sudan. Met Resolutie 2057 (2012) is het mandaat van UNMISS met één jaar verlengd tot 15 juli 2013. De missie ondersteunt de Zuid-Sudanese autoriteiten op het gebied van vredesconsolidatie, de bescherming van burgers door conflictpreventie en -beheersing en de opbouw van de veiligheids- en justitiesector. UNMISS is een geïntegreerde missie waarin civiele en militaire inspanningen worden samengebracht en worden ingebed in de brede internationale inspanning in Zuid-Sudan. De missie bestaat uit 7.000 militairen, 900 politiefunctionarissen en 900 civiele stafleden. De vulling is nog niet compleet, maar de VN verwacht dat UNMISS eind dit jaar volledig operationeel is.

Nederland draagt sinds april 2012 bij aan UNMISS. De Nederlandse bijdrage omvat zowel een militair als een civiel deel. De Nederlandse bijdrage bestaat maximaal uit dertig personen, te weten: vijftien marechaussees (UNPOL), drie civiele politiefunctionarissen van het ministerie van Veiligheid & Justitie (UNPOL), drie civiele experts van het ministerie van Buitenlandse Zaken, twee militaire liaisonofficieren en zeven stafofficieren. De Nederlandse bijdrage geldt voor de duur van twee jaar tot april 2014.

African Contingency Operations Training and Assistance (ACOTA)

ACOTA is het door *het US State Department* geleid en gefinancierd programma ter versterking van de capaciteit van Afrikaanse partnerlanden om VN/AU-gemandateerde vredesmissies in Afrika uit te voeren. De training van Afrikaanse bataljons wordt uitgevoerd door civiele *contractors*, in aanwezigheid van militaire mentoren, en geschiedt volgens het *train-the-trainer* concept. Nederland ondersteunt sinds enkele jaren het programma financieel vanuit het Stabiliteitsfonds en sinds begin 2011 ook met militaire capaciteit. Meerdere keren per jaar worden twee of drie militairen voor een periode van circa vijf weken ingezet ter ondersteuning van het programma in Rwanda, Burundi en sinds kort ook Uganda. De bataljons uit Burundi en Uganda worden ingezet in de *African Union Mission in Somalia* (AMISOM), de bataljons uit Rwanda in de *United Nations/African Union Mission in Darfur* (UNAMID).

Security Sector Development (SSD) Burundi

Nederland heeft in april 2009 een bilateraal *Memorandum of Understanding* met de Burundese regering afgesloten waarin de samenwerking op het gebied van de hervorming van de veiligheidssector voor acht jaar is vastgelegd. Het *Security Sector Development* (SSD)-programma richt zich op de professionalisering van het Burundese leger. Nederland heeft hiervoor een militair-strategisch adviseur en een projectbegeleider in Burundi gestationeerd. Een eerste groep projecten

is van 2009-2011 uitgevoerd en een tweede groep, bestaande uit meer strategische projecten zoals een opleiding militaire ethiek, gender en de uitvoering van een *Defence Review*, zal in 2011-2012 worden uitgevoerd. Tijdens de uitvoering zullen groepen Nederlandse militairen telkens voor korte periodes in Burundi worden ingezet voor het overdragen van kennis of het geven van advies.

9.2.5 Balkan

EUFOR Althea

Nederland draagt met drie militairen bij aan het deel van EUFOR dat zich richt op capaciteitsopbouw en training van de Bosnische strijdkrachten. Recent is geconcludeerd dat de EU bereid is ook na beëindiging van het lopende mandaat in november executieve taken uit te voeren.

European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX)

EULEX heeft tot doel het bestuur, de politie, justitie en de douane van Kosovo te ondersteunen om zo een bijdrage te leveren aan het democratiseringsproces in de regio. De defensiebijdrage aan de missie betreft circa vijftien KMar-functionarissen en heeft een politiek mandaat tot 14 juni 2014.

Kosovo Force (KFOR)

KFOR heeft tot doel het creëren en in stand houden van een veilige en stabiele omgeving, inclusief de openbare orde. De Nederlandse bijdrage bestaat uit zeven militairen, inclusief een *National Support Element* en een nationale inlichtingencel ter ondersteuning van de Nederlandse aanwezigheid in Kosovo.

European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX)

EULEX heeft tot doel het bestuur, de politie, justitie en de douane van Kosovo te ondersteunen om zo een bijdrage te leveren aan het democratiseringsproces in de regio. De defensiebijdrage aan de missie betreft circa vijftien KMar-functionarissen en heeft een politiek mandaat tot 14 juni 2014.

9.2.6 Midden-Oosten

United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)

UNTSO heeft als taak toe te zien op de naleving van de bestaande bestandsafspraken tussen Israël en Syrië en tussen Israël en Libanon. Nederland levert in 2013 twaalf officieren voor verschillende waarnemersgroepen in Syrië, Israël, en Libanon en op het hoofdkwartier van UNTSO te Jeruzalem. Er is geen einddatum voor deze bijdrage voorzien.

United States Security Coordinator (USSC), West Bank

Deze missie richt zich op de training van het leiderschap van de Palestijnse veiligheidseenheden. De Nederlandse bijdrage bestaat uit maximaal vijf officieren en wordt voortgezet tot eind 2013.

EUBAM Rafah

De *EU Border Assistance Mission Rafah* (EUBAM Rafah) heeft als taak de grensbewaking van het *Rafah Crossing Point* door de Palestijnse Autoriteit te monitoren en te begeleiden. Sinds de machtsovername door Hamas in de Gaza-strook in juni 2007 is de missie niet meer operationeel. Nederland heeft drie marechaussees op stand-by staan die kunnen worden uitgezonden in het geval van reactivering van de missie. De Nederlandse bijdrage loopt, evenals het EU-mandaat voor de missie, tot mei 2013.

Combined Maritime Forces (CMF)

De CMF richt zich op de strijd tegen het internationale terrorisme en op de bestrijding van piraterij. Nederland levert twee militairen aan de staf van het hoofdkwartier van de CMF in Bahrein en een staffunctionaris aan boord van het stafschip van de *Combined Task Force* (CTF)-151, de anti-piraterij taakgroep van CMF.

9.2.7 Overig

Netherlands Liaison Team Central Command US (NLTC)

In verband met de coördinatie en het volgen van de ontwikkelingen in de Verenigde Staten in de strijd tegen het internationale terrorisme en voor de operatie ISAF en overige operaties die worden uitgevoerd onder het *Central Command* in Tampa in de Verenigde Staten, levert Nederland vier militairen aan het NLTC. Deze capaciteit wordt periodiek geëvalueerd en wordt waarschijnlijk voortgezet tot het einde van de Geïntegreerde Politietrainingsmissie.

10. Nationale taken, crisisbeheersing en terrorismebestrijding

10.1 Vormen van nationale ondersteuning

10.1.1 Nationale taken

Nationale inzet is de derde hoofdtaak van de krijgsmacht. De krijgsmacht draagt dagelijks bij aan het handhaven van de nationale veiligheid. Defensie beschikt over mensen, middelen en kennis waarmee ondersteuning aan civiele autoriteiten in Nederland wordt geleverd. De samenleving verwacht dat de krijgsmacht klaar staat wanneer dat nodig is. Sinds 2006 zijn er heldere afspraken over de inzet van militaire capaciteiten ten behoeve van bijstand en steunverlening aan civiele autoriteiten, de zogenoemde Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking (ICMS). Defensie is daardoor steeds meer een structurele veiligheidspartner van civiele autoriteiten, naast brandweer, politie en geneeskundige hulpverlening. Defensie heeft een groot belang bij nationale inzet: draagvlak voor de krijgsmacht blijkt vooral te worden bevorderd door nationale inzet.

Defensie voert structureel een aantal taken uit voor civiele overheden. Hieronder valt het gros van de taken van de Koninklijke marechaussee. Andere 'structurele' taken zijn ondermeer de explosievenopruiming door de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD), luchtruimbewaking, de militaire bijzondere bijstandseenheden en het Calamiteitenhospitaal. Defensie levert in dit kader ook een bijdrage aan de Kustwacht Nederland en de Kustwacht voor het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied (zie paragraaf 10.1.7 en 10.2.3 voor de Kustwacht).

Naast de 'structurele taken' kan op verzoek van civiele instanties ook incidenteel ondersteuning worden geleverd in de vorm van militaire bijstand (op grond van de Politiewet of de Wet Veiligheidsregio's) of steunverlening in het openbaar belang. In beginsel staat de gehele krijgsmacht hiervoor ter beschikking. De inzet van militaire capaciteiten vindt in principe plaats op basis van beschikbaarheid van de gevraagde middelen. Daarnaast heeft Defensie altijd een deel van de militaire capaciteiten 24/7 gegarandeerd beschikbaar, zoals een detachement van 3.000 militairen voor rampenbestrijding, teams voor de opruiming van explosieven, geneeskundige hulpposten, een noodhospitaal, kleine onbemande vliegtuigjes en capaciteit voor de bestrijding van chemische, biologische, radiologische of nucleaire besmetting (CBRN).

Militaire bijstand of steunverlening kan worden toegekend in de volgende vijf situaties:

- militaire bijstand bij een ramp of bij ernstige vrees voor het ontstaan van een ramp op basis van de Wet Veiligheidsregio's;
- militaire bijstand ter ondersteuning van het handhaven van de openbare orde op basis van de Politiewet;

- militaire bijstand voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde op basis van de Politiewet;
- militaire bijstand aan justitiële autoriteiten in geval van terroristische acties en zware misdrijven, eveneens op grond van de Politiewet;
- militaire steunverlening in het openbare belang op basis van de regeling Steunverlening Openbaar Belang 2004.

Defensie beschikt over unieke en veelal schaarse kennis, ervaring en capaciteiten die civiel niet, of alleen tegen hoge kosten zijn te verwerven. Daarnaast is de operationele ervaring van Defensie niet civiel te koop. Inzet van de krijgsmacht ter ondersteuning van civiele autoriteiten is dus een financieel en operationeel aantrekkelijke optie. Het aantal inzetten van Defensie in bijstand aan civiele autoriteiten neemt ieder jaar gestaag toe. Defensie wil die groeiende vraag verder stimuleren. Voorts wil Defensie de civiel-militaire samenwerking verder versterken op het gebied van opleiden, oefenen en trainen; netwerkcentrisch werken; gezamenlijke *research and development* en het ondersteunen met kennis, expertise en geavanceerde middelen in recherchezaken. Daartoe heeft Defensie initiatieven genomen samen met de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) van het ministerie van Veiligheid & Justitie.

10.1.2 Besluitvorming bij nationale operaties

De inzet van defensiemiddelen voor nationale taken, militaire bijstand of steun geschiedt altijd onder gezag en op verzoek van civiele autoriteiten. Defensie is daarbij complementair aan de ingezette civiele middelen.

Een aanvraag voor steunverlening of bijstand komt binnen bij het Defensie Operatiecentrum van de Directie Operaties CDS. In alle gevallen wordt overlegd met de Directeur Juridische Zaken (DJZ). Het verlenen van toestemming voor militaire bijstand of steun is de bevoegdheid van de secretaris-generaal. Deze bevoegdheid is, afhankelijk van het soort verzoek, gemandateerd aan de CDS of de DJZ. Indien sprake is van een verzoek op grond van de Politiewet om militaire bijstand aan de politie door de KMar besluit de secretaris-generaal. Indien sprake is van een verzoek om militaire bijstand aan de politie door 'groen' defensiepersoneel besluit DJZ. In alle andere gevallen besluit de CDS. De minister wordt door de secretaris-generaal geïnformeerd over verzoeken tot steunverlening of bijstand en op de hoogte gehouden van de voortgang en beëindiging van de inzet. De besluitvorming is een snelle procedure, die een adequate reactie van Defensie op steunverzoeken mogelijk maakt. Daarvoor zijn via functionarissen van de Sectie Nationale Operaties (Directie Operaties CDS) en van de DJZ 24/7 beschikbaar. In de catalogus Civiel-Militaire Samenwerking, die bekend is gesteld aan alle veiligheidsregio's in Nederland, zijn de afspraken en procedures beschreven. Inmiddels wordt gewerkt aan arrangementen (per convenant) die voor bepaalde gevallen de besluitvorming nog verder stroomlijnen en snelle inzet van defensiemiddelen ten behoeve van civiele autoriteiten vergemakkelijken.

10.1.3 Terrorismebestrijding

In het kader van terrorismebestrijding werkt Defensie samen met verschillende andere ministeries en de NCTV die daarin leidend is. Defensie levert bijdragen op het gebied van inlichtingen, bewaking en beveiliging, CBRN-bescherming, bescherming tegen *Improvised Explosive Devices* (IED's) en de inzet van speciale eenheden (zie Dienst Speciale Interventies hieronder).

Bij het voorkomen van terroristische aanslagen spelen de inlichtingendiensten een belangrijke rol. Om de capaciteit van de inlichtingendiensten optimaal te benutten is de samenwerking tussen de MIVD en de AIVD geïntensiveerd. Hierdoor worden capaciteiten gebundeld en wordt overlap in activiteiten voorkomen. Net als de AIVD levert de MIVD periodiek een substantiële bijdrage aan het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), dat wordt opgesteld door de NCTV.

10.1.4 Het stelsel van speciale eenheden

Het stelsel van speciale eenheden bestaat uit de Aanhoudings- en Ondersteuningseenheden (AOE'n) van de politie en de KMar, de Dienst Speciale Interventies (DSI) en de Unit Interventie Mariniers (UIM). Deze eenheden worden respectievelijk ingezet in het lagere tot het allerhoogste deel van het geweldsspectrum. De DSI vervult hierin een centrale rol. Dit is een samenwerkingsverband dat beheersmatig valt onder het Korps Landelijke Politiediensten. De DSI heeft in terrorismegerelateerde situaties, situaties van grof geweld of in bijzondere gevallen de algehele (operationele) leiding over de inzet van alle speciale eenheden, met uitzondering van die gevallen waarin de AOE'n zelfstandig optreden. Wat betreft de regio-overschrijdende inzet van de AOE'n vervult de DSI vanaf 1 januari 2013 een coördinerende rol. De inzet gebeurt te allen tijd onder het gezag van het Openbaar Ministerie (OM).

De DSI bestaat beheersmatig uit de Unit Interventie (UI), de Unit Expertise & Operationele Ondersteuning (UE&OO), waaronder de (militaire) langeafstandsprecisieschutters vallen, en een staf. Het personeelsbestand van de DSI beslaat personeel dat afkomstig is van het Korps mariniers (CZSK), het Korps commandotroepen (CLAS), de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (KMar) en de politie. De overige eenheden van het stelsel Speciale Eenheden, te weten de AOE'n van de politie, de AOE van de KMar en de UIM, vallen (voor het beheer) onder de verantwoordelijkheid van respectievelijk de regiokorpsen en het ministerie van Defensie.

Welke eenheden worden ingezet, hangt af van de situatie, de omvang en ernst van de dreiging. De UIM is onder andere gespecialiseerd in grootschalige, offensieve en complexe acties, of in situaties waarin de capaciteit van de UI niet toereikend is. De AOE'n van de regiopolitie of de KMar zijn bedoeld voor het aanhouden van vuurwapengevaarlijke verdachten met als doel het beëindigen van een reguliere criminele situatie.

De minister van Veiligheid & Justitie beslist over het verlenen van bijzondere bijstand door de DSI en informeert de ministers van Defensie en Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties hierover. In bepaalde gevallen is de voorzitter van het College van Procureurs-generaal gemandateerd om over

de inzet te beslissen. In het geval dat een inzet niet past in de vooraf vastgestelde scenario's, of wanneer de nationale veiligheid in het geding is, neemt de minister van Veiligheid & Justitie persoonlijk een besluit op basis van interdepartementaal overleg. Wordt in een dergelijke situatie inzet van de UIM voorzien, dan neemt de Directie Juridische Zaken als vertegenwoordiger van Defensie deel aan het interdepartementaal overleg.

10.1.5 Strategie Nationale Veiligheid

Om zo goed mogelijk voorbereid te kunnen zijn op dreigingen tegen de nationale veiligheid heeft het kabinet in 2007 de Strategie Nationale Veiligheid vastgesteld. In die strategie zijn de rollen en verantwoordelijkheden van alle betrokkenen in een samenhangend kader gebracht. Binnen deze strategie werken overheden, het bedrijfsleven (waaronder vitale sectoren), kennisinstituten, inlichtingendiensten en burgers steeds intensiever samen aan:

- het onderkennen van belangrijke dreigingen waar de Nederlandse maatschappij mee te maken krijgt (Nationale Risicobeoordeling). Jaarlijks worden verschillende mogelijke dreiging onderzocht;
- het vervolgens beoordelen en versterken van capaciteiten om deze dreigingen het hoofd te kunnen bieden (Capaciteitanalyse);
- het voorbereiden op mogelijke beheersing van een crisis mocht het toch fout gaan (Crisisbeheersing en zelfredzaamheid);
- het gezamenlijk beoefenen van de aanpak van deze dreigingen en crisis in de praktijk.

De Hoofddirectie Algemene Beleidszaken, de Defensiestaf en de MIVD zijn nauw betrokken bij de Strategie Nationale Veiligheid.

10.1.6 Interdepartementale crisisbeheersing

Bij nationale calamiteiten en crises (dus calamiteiten en crises die het beheersvermogen van het regionale niveau overstijgen) wordt door het ministerie van Veiligheid & Justitie de Interdepartementale Commissie Crisisbeheersing (ICCB) bijeengeroepen. In de ICCB zijn de meest betrokken departementen vertegenwoordigd op hoog ambtelijk niveau (DG of SG). Tevens wordt bij het Nationaal Crisiscentrum (NCC) van het ministerie van Veiligheid & Justitie een ambtelijk adviesteam bijeengeroepen, van waaruit (de leden van) de ICCB voorzien worden van informatie, opties en aanbevelingen. De Directie Operaties en de Directie Juridische Zaken (DJZ) vertegenwoordigen Defensie in het ambtelijk adviesteam. Indien de secretaris-generaal niet zelf deelneemt aan de ICCB laat hij zich afhankelijk van het onderwerp- en de omstandigheden vervangen. Is de crisis van dien aard dat overleg of beslissingen moeten volgen op ministerieel niveau, dan wordt de Ministeriële Commissie Crisisbeheersing (MCCB) bijeengeroepen. De secretaris-generaal of de DJZ adviseert de minister voor diens inbreng in het MCCB.

10.1.7 Kustwacht Nederland

Kustwacht Nederland levert een bijdrage aan het verantwoord gebruik van de Noordzee en de veiligheid op zee. De Kustwacht ziet toe op de naleving van (inter)nationale wetgeving en

verplichtingen. In het Kustwachtcentrum in Den Helder wordt alle informatie gebundeld en doorgegeven aan de belanghebbenden.

De minister van Infrastructuur & Milieu is coördinerend minister voor Noordzee-aangelegenheden en daarmee verantwoordelijk voor de coördinatie van het beleid met betrekking tot de Kustwacht. Defensie is verantwoordelijk voor het beheer en de uitvoering van de Kustwachttaken. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de kustwachttaken is ondergebracht bij het CZSK te Den Helder. De andere betrokken ministeries zijn: Veiligheid & Justitie, Financiën, Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties en Economische Zaken.

10.2 Koninkrijkstaken in het Caribisch gebied

10.2.1 Taken in het Caribisch gebied

De verdediging van de onafhankelijkheid en territoriale integriteit van de vier landen van het Koninkrijk is een Koninkrijksaangelegenheid. De Koninkrijksregering behartigt de externe verdediging van Curaçao, St. Maarten en Aruba. De Gouverneurs van Curaçao, St. Maarten en Aruba kunnen als vertegenwoordigers van de Koninkrijksregering over de krijgsmacht beschikken. Zij oefenen hun bevoegdheden over de krijgsmacht slechts uit na instemming van de Rijksministerraad of van de minister van Defensie als vertegenwoordiger van deze Raad, behalve in het geval van inzet bij calamiteiten zoals orkanen.

Op Bonaire, St. Eustatius en Saba (de BES-eilanden) kunnen militairen worden ingezet onder gezag van de Procureur-generaal (strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde) of de gezaghebber (openbare orde handhaving).

De Commandant der Zeemacht in het Caribisch gebied is belast met de drie hoofdtaken van de krijgsmacht:

- De externe verdediging van het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch gebied;
- De bevordering van de internationale rechtsorde;
- De ondersteuning van civiele autoriteiten.

De Commandant beschikt daarvoor over een hoofdkwartier met een staf, drie kazernes, en een aantal operationele eenheden, waaronder een stationsschip (meestal een fregat) met boordhelikopter (wordt de NH-90), twee infanteriecompagnieën (een op Curaçao en een op Aruba), een transportschip, de Curaçaose militie en de Arubaanse militie.

Recent is besloten ook in een permanente militaire presentie op Sint Maarten te voorzien. Hiermee wordt tevens de reactietermijn voor steunverlening aan de nabijgelegen Nederlandse openbare lichamen Sint Eustatius en Saba verkort. In de loop van 2014 moet de gehele eenheid van 26 mariniers volledig operationeel inzetbaar zijn.

In het kader van de tweede hoofdtak van de krijgsmacht levert Commandant Zeemacht in het Caribisch gebied een bijdrage aan de bevordering van veiligheid en stabiliteit in de regio, bijvoorbeeld door internationale samenwerking bij drugsbestrijding. In het kader van de derde hoofdtak levert hij militaire bijstand en steunverlening aan Curaçao, St. Maarten, Aruba en de BES-eilanden (Bonaire, Sint Eustatius, en Saba) in geval van een orkaanpassage ('zachte' bijstand) of in het kader van openbare orde en veiligheid of rechtshandhaving ('harde' bijstand).

De taken van de krijgsmacht zijn niet veranderd als gevolg van de herschikking in 2010 van de staatkundige verhoudingen binnen het Koninkrijk, met uitzondering van die van de KMar. Sinds 2010 vervult de KMar op grond van de BES-wetgeving zelfstandige taken op de BES-eilanden die vrijwel gelijk zijn aan de taken in Nederland.

10.2.2 Inzet in het Caribisch gebied

De inzet van de KMar in het Caribisch gebied ziet er als volgt uit:

- Brigade KMar Caribisch gebied; onderdeel militaire politiedienst en de Criminele Inlichtingendienst (CID) Kustwacht CARIB: de brigade is belast met militaire politietaken in het Caribisch gebied. Daarnaast verleent de brigade assistentie aan en werkt zij samen met de lokale politiekorpsen (bijvoorbeeld bij verkeerscontroles). Ook vult de KMar-personeel de CID functie in van de Kustwacht voor het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied.
- Brigade KMar Caribisch gebied onderdeel BES: De KMar is onder meer verantwoordelijk voor de uitoefening van grensbewaking en politietaken op de burgerluchtvaartterreinen (luchthavens Bonaire, St. Eustatius en Saba), politietaken op St. Eustatius en Saba en de opsporing ten aanzien van deze taken. Bijzonder is dat de taken op de BES uitgevoerd worden door zowel Nederlands als lokaal personeel van de KMar.
- De flexibele pool St. Maarten en Curaçao: Dit betreft een tijdelijke, flexibel inzetbare pool die is belast met de uitvoering van taken ter ondersteuning van de lokale autoriteiten op het gebied van grens- en vreemdelingentoezicht, drugscontroles en de bestrijding van drugs-, geweld- en migratiecriminaliteit. Deze inzet is begonnen in 2005 en is in 2010 verlengd tot midden 2015. Thans vindt een tussentijdse evaluatie van de inzet plaats. De resultaten daarvan zullen, door de minister van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties, uiterlijk begin 2013 aan de Tweede Kamer worden gerapporteerd.

10.2.3 De Kustwacht in het Caribisch gebied

De Kustwacht voor het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied is een samenwerkingsverband tussen de vier landen van het Koninkrijk. De Kustwacht is een civiele organisatie, in beheer bij Defensie, maar onder gezag van de justitiële autoriteiten van de landen van het Koninkrijk. De Kustwacht heeft drie soorten taken:

- Opsporingstaken (vooral drugsbestrijding, bestrijding illegale immigratie en maritieme grensbewaking);
- Toezichhoudende taken (scheepvaart, visserij, milieu);
- Dienstverlenende taken (search and rescue, rampenbestrijding).

De Kustwacht beschikt over eigen organieke middelen, waaronder vaartuigen, twee vliegtuigen en (vanaf eind 2012) twee helikopters. Het personeel van de Kustwacht is afkomstig van alle vier de landen. Defensie ondersteunt de Kustwacht met personeel en middelen (waaronder het stationsschip met boordhelikopter).

De inspanningen van de Kustwacht zijn vooral gericht op drugsbestrijding, waarbij de Kustwacht intensief samenwerkt met andere partners in de regio. De Commandant Zeemacht Caribisch Gebied is tevens Directeur Kustwacht. De herschikking in 2010 van de staatkundige verhoudingen binnen het Koninkrijk, heeft geen verandering in de taken van de Kustwacht gebracht maar leidt mogelijk wel tot intensivering van deze taken.

10.3 Frontex

Het Europees grensbewakingagentschap Frontex is gezeteld in Warschau en coördineert de operationele samenwerking tussen EU-lidstaten op het gebied van het grensbewaking en grenstoezicht aan de Europese buitengrenzen. Daarnaast helpt het agentschap de lidstaten bij het opleiden van nationale grenswachten, voert het risicoanalyses uit en doet het onderzoek naar illegale immigratie, staat het de lidstaten bij in omstandigheden die extra technische en operationele bijstand aan de buitengrenzen vergen en biedt het de lidstaten ondersteuning bij de organisatie van gezamenlijke terugkeeroperaties.

Nederland heeft sinds de oprichting van Frontex deelgenomen aan activiteiten, zoals gezamenlijke operaties op het gebied van lucht-, land- en zeegrenzen en terugkeer van vreemdelingen, risico-analyse en trainingen. De bijdrage van Nederland aan Frontex wordt voornamelijk geleverd door de KMar en de Zeehavenpolitie. Ook de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V) en het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD) nemen met experts deel aan gezamenlijke (terugkeer)operaties en trainingen. Daarnaast draagt Nederland bij aan de snel inzetbare grensinterventieteams (de *Rapid Border Intervention Teams*; RABITs) van Frontex. In geval van een ernstige bedreiging van (een deel van) de buitengrens kunnen de RABITs binnen vijf dagen ingezet worden om de lokale autoriteiten van de bedreigde buitengrens te ondersteunen. Ten slotte kunnen schepen en vliegtuigen van Defensie worden ingezet. Sinds de laatste aanpassing van de Frontex-verordening (eind 2011) kunnen lidstaten nationale grenswachters bij Frontex detacheren, waarna deze worden ingezet in grensbewakingsoperaties. De verwachting is echter dat Frontex daar pas in 2013 klaar voor is.

Tussen Nederland en Frontex is in 2008 een *Memorandum of Understanding* afgesloten, waarin aanvullende voorwaarden zijn opgenomen voor de inzet van defensiematerieel. Deze voorwaarden

zijn opgesteld om operationele en juridische risico's van het fysiek onderscheppen van illegale migranten te minimaliseren. Bij een besluit tot deelneming door Defensie aan een specifieke Frontex-operatie zijn de ministers van Defensie, voor Immigratie & Asiel en van Buitenlandse Zaken betrokken. De minister voor Immigratie & Asiel doet een mededeling aan de ministerraad over de voorgenomen Nederlandse bijdrage aan een Frontex-operatie. Indien de voorgenomen Frontex-operatie doorgang vindt, informeert de regering de Tweede Kamer langs de lijnen van het Toetsingskader.

Nederland heeft momenteel 50 grenswachters, met verschillende expertise en profielen, beschikbaar gesteld voor de FRONTEX-pool voor snel inzetbare grensinterventieteams (de RABITs). Met Frontex is overeengekomen dat van deze 50 grenswachters er maximaal 15 tegelijkertijd kunnen worden ingezet. Jaarlijks wordt bij de opstelling van het inzetplan bezien of deze bijdrage aan de pool wordt voortgezet. In 2013 is het weer mogelijk dat een beroep gedaan wordt op een Nederlandse bijdrage met mijnenjagers en/of een vliegtuig van de Kustwacht (de Dornier). De wenselijkheid en uitvoerbaarheid van een bijdrage zal dan worden bezien. De additionele kosten van een Nederlandse bijdrage worden gecompenseerd door Frontex.

11. Ruimtelijke ordening, Milieu en Vastgoed

11.1 Ruimte

Ruimtebeslag

Voor de uitvoering van haar taken heeft de krijgsmacht infrastructuur en ruimte nodig. Dit beleidsonderwerp wordt door ruimtegebrek in Nederland gekenmerkt door een grote politieke, maatschappelijke en economische gevoeligheid. Het directe ruimtebeslag betreft eigen oefenterreinen, schietterreinen, vliegvelden, vlootvoorzieningen, kazernes, logistieke inrichtingen en andere complexen, die in totaal ruim 25.000 hectaren beslaan. Een groot deel van de militaire oefeningen wordt in het buitenland uitgevoerd. Het is echter niet mogelijk om voor iedere oefening naar het buitenland te gaan. Daarom blijft behoefte bestaan aan oefenruimte in Nederland.

Het ruimtebeslag van Defensie is voor het laatst in 2011 als nationaal belang vastgelegd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) van het ministerie van Infrastructuur & Milieu. De ruimtebehoefte van Defensie is juridisch geborgd in het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ordening (BARRO) en de Regeling Algemene Regels Ruimtelijke Ordening (RARRO) die sinds kort van kracht zijn (regelgeving op grond van de Wet ruimtelijke ordening) en die regelmatig worden geactualiseerd.

Er is ook indirect ruimtebeslag door Defensie. Hieronder vallen bijvoorbeeld de onveilige zones bij schietterreinen (ook op de Noordzee), de veiligheidszones rondom munitiecomplexen, geluidszones bij vliegvelden, laagvlieggebieden en -routes en radarverstoringengebieden. Dit indirecte ruimtebeslag leidt vaak tot geluidsoverlast, bouwbeperkingen of een verbod op bepaalde activiteiten en daarmee tot discussies met andere overheden, belangenorganisaties en particulieren.

Nieuwe omgevingswet 'Eenvoudig Beter'

Het kabinet Rutte-I is onder leiding van de minister van Infrastructuur & Milieu een ambitieus wetgevingstraject gestart om op basis van ongeveer dertig bestaande omgevingswetten – waaronder de Wet Ruimtelijke Ordening, de Wet Milieubeheer, het Bouwbesluit en de Wet luchtvaart etc. – een allesomvattende, integrale omgevingswet op te stellen. Dit traject staat ook bekend onder de naam 'Eenvoudig Beter'. Voor deze nieuwe omgevingswet bestaat ook in de nieuw samengestelde Tweede Kamer een parlementaire meerderheid. Hoewel Defensie op een uitzondering na (Wet luchtvaart) zelf geen wetgevend ministerie is, is zij hierbij als rijkspartij en als grootgebruiker van de Nederlandse ruimte nauw betrokken. Het is voor Defensie cruciaal dat de bestaande omgevingswet- en regelgeving, inclusief alle uitzonderingsbepalingen voor Defensie, beleidsneutraal in de nieuwe omgevingswet worden omgezet en dat de legerings- en oefenmogelijkheden van de krijgsmacht hierdoor niet onaanvaardbaar achteruit gaan.

Defensie en Natuur

Net als elk ander bedrijf moet Defensie rekening houden met natuurwetgeving. Waar nodig worden vergunningen aangevraagd (zie ook hieronder voor Nb-wetvergunning voor helikopterlaagvlieggebieden). Het merendeel van de ruim 25.000 hectaren oefen- en schietterreinen die Defensie beheert en gebruikt, kent hoge natuurwaarden. Hoewel militaire terreinen in de eerste plaats zijn bedoeld voor het primaire doel van de krijgsmacht, namelijk de gereedstelling van inzetbare eenheden, wordt daarbij zoveel mogelijk rekening gehouden met de aanwezige natuurwaarden. In 2012 heeft Defensie een rapport naar de Tweede Kamer gestuurd waaruit blijkt dat op defensieterreinen bijzondere natuurwaarden voorkomen die in bepaalde gevallen juist het resultaat zijn van het specifieke defensiegebruik. In een aantal gevallen komen zeldzame flora en fauna in Nederland zelfs alleen op militaire terreinen voor.

Laagvliegen

Laagvliegen met helikopters gebeurt, ook bij duisternis, voor een belangrijk deel in de tien laagvlieggebieden verspreid over Nederland. Militaire (laag)vliegactiviteiten kunnen aanleiding geven tot geluidhinderklachten. Defensie moet ook rekening houden met natuurgebieden die een wettelijk beschermingsregime kennen, zoals Natura-2000. Defensie heeft in september 2012 van het ministerie van Economische Zaken op grond van de Natuurbeschermingswet (Nb-wet) een vergunning ontvangen voor laagvliegen met helikopters in de helikopterlaagvlieggebieden (deel I van de vergunning). Defensie heeft een afschrift van de vergunning ter informatie aan de Tweede Kamer gestuurd. De Nb-wetvergunning voor de overige militaire vliegactiviteiten boven beschermde natuurgebieden wordt in 2013 aangevraagd (deel II van de vergunning).

In 2010 is de ligging van de helikopterlaagvlieggebieden geëvalueerd door de ministers van Defensie, Infrastructuur & Milieu en Economische Zaken. Het parlement is toegezegd dat in 2014 een vervolgevaluatie naar de helikopterlaagvlieggebieden wordt uitgevoerd. Aanpassing van de ligging van laagvlieggebieden en routes is aanvaardbaar, mits de trainingswaarde niet afneemt en de vliegveiligheid niet in gevaar komt.

Laagvliegen met F-16's en transportvliegtuigen gebeurt op één laagvliegroute in Noordoost-Nederland. Het gebruik van een tweede laagvliegroute is opgeschort. Voor het laagvliegen met helikopters en lesvliegtuigen is een laagvliegroute beschikbaar boven de provincies Noord-Brabant, Gelderland en Zuid-Holland. Deze activiteiten vallen onder deel II van de nog aan te vragen Nb-wetvergunning voor militaire vliegactiviteiten.

Militaire luchthavens

Voor de militaire luchthavens (Leeuwarden, Deelen, De Kooy, Woensdrecht, Gilze-Rijen, Volkel, Eindhoven en De Peel) wordt op voordracht van Defensie een luchthavenbesluit op grond van de Wet luchtvaart voorbereid. Hierin wordt de luchthaven en het indirecte ruimtebeslag vastgesteld. In een aantal gevallen wordt voorafgaand een Milieueffectrapport opgesteld. Onderdeel van dit proces is een afweging tussen enerzijds de operationele belangen (militaire functies) en anderzijds

de belangen van de omgeving (geluidhinder, woningbouw, etc.). Deze procedures moeten in november 2014 zijn voltooid.

Op de militaire luchthaven Eindhoven (thuisbasis voor de luchttransportvloot) is sprake van omvangrijk civiel commercieel medegebruik. Bij het opstellen van het luchthavenbesluit is het Aldersadvies Eindhoven, dat door het kabinet is overgenomen, leidend voor het accommoderen van de groei van het civiel commercieel medegebruik. Het luchthavenbesluit wordt in nauw overleg met het ministerie van Infrastructuur & Milieu voorbereid.

Met de uitbreiding van het aantal helikopters op de vliegbasis Gilze-Rijen is de geluidsoverlast in de omgeving beduidend toegenomen. Ook is er sprake van het ervaren van trillingen en het ontstaan van scheuren in muren van een aantal woningen. Aan de bewoners en aan de Tweede Kamer is gemeld dat voor het einde van 2012 de resultaten zijn te verwachten van een algemeen onderzoek naar trillingen door helikopters en mogelijke maatregelen om het optreden van trillingen en geluidsoverlast te verminderen of te voorkomen. Toegezegd is dat op basis van dit onderzoek zo spoedig mogelijk passende maatregelen worden genomen.

Radar

De bewaking van ons luchtruim (gevechtsleiding) en de luchtverkeersleiding geschiedt aan de hand van radarbeelden. Defensie beschikt daarvoor over acht vaste radarstations. Hoogbouw en windmolens in de wijde omgeving van een radarstation kunnen het radarbeeld ontoelaatbaar verstoren. Plannen voor hoogbouw en windmolenprojecten in de zogeheten radarverstoringengebieden worden door Defensie beoordeeld. Dit gebeurt met behulp van berekeningen van de te verwachten radarverstoring die door TNO worden uitgevoerd. Dit dossier is gevoelig, omdat andere overheden en bouwers zich hierdoor belemmerd voelen bij de bouw van steeds omvangrijkere en hogere windmolenparken. In 2012 heeft Defensie in overleg met het ministerie van Infrastructuur & Milieu een verbeterde toetsingsmethode vastgesteld alsmede nieuwe ruimere radarverstoringengebieden aangewezen die in het BARRO/RARRO zijn vastgelegd (zie ook het kopje indirect ruimtebeslag). Verder zijn de bouw mogelijkheden voor windmolens en hoogbouw verruimd door de radars technisch te verbeteren. Dit wordt in 2012 en komende jaren betaald door enkele marktpartijen, Infrastructuur & Milieu en Economische Zaken.

AWACS

De Navo-vliegbasis Geilenkirchen nabij de Limburgse gemeente Onderbanken is de thuisbasis voor zeventien AWACS-radarvliegtuigen van de Navo. De omgeving van de vliegbasis ondervindt geluidhinder van de vliegbewegingen. De AWACS-vliegtuigen zijn toegerust met motoren van een oude generatie. Voor vervanging van de motoren is geen sluitende *businesscase* te maken, terwijl verlenging van de start- en landingsbaan in oostelijke richting tot veel bezwaren aan de Duitse kant leidt en slechts een relatief gering gunstig effect heeft op de geluidhinder aan de Nederlandse kant.

Te hoge bomen nabij vliegvelden bedreigen de vliegveiligheid. Na vele procedures zijn begin 2006, op basis van een Nimby-besluit van de toenmalige minister van VROM, in een gebied van zes hectare (eigendom van het ministerie van Defensie) alle bomen afgezaagd in het verlengde van de start- en landingsbaan van vliegbasis Geilenkirchen. Defensie heeft toegezegd elders in de gemeente Onderbanken aanvullend zes hectare nieuw bos aan te planten. In 2012 is overleg gestart met de gemeente Onderbanken om invulling te geven aan deze toezegging die in 2013 moet worden gerealiseerd. Overigens heeft de Raad van State het VROM-besluit in 2010 vernietigd. Inmiddels is alweer een aantal bomen in het bosgebied hoger gegroeid dan de maximaal toegestane hoogte voor de vliegveiligheid. Defensie beziet thans op welke wijze een aanvraag voor beheer en onderhoud bij de gemeente Onderbanken kan worden ingediend.

In mei 2010 is met brede steun in de Tweede Kamer de motie-Jansen c.s. aangenomen die de regering verzoekt per 1 januari 2012 op basis van de Navo-binnenvliegeregeling voorwaarden te stellen aan het vliegen met AWACS-vliegtuigen boven Nederlands grondgebied, als de doelstelling voor een geluidsreductie van 35 procent niet in 2012 wordt gehaald. Het kabinet heeft de Kamer de afgelopen jaren herhaaldelijk gewezen op de mogelijke negatieve gevolgen van deze maatregel. Aan de Kamer is gemeld dat de veronderstelling gerechtvaardigd is dat in 2012 wordt voldaan aan genoemde geluidsreductie, onder andere als gevolg van inspanningen van de Navo, zoals de afspraak over een verlaagd maximum aantal vliegbewegingen boven Nederland, de ingebruikname van een gemoderniseerde simulator, het vervangen van de drie transportvliegtuigen door een contract met TNT Airlines dat met stillere vliegtuigen vliegt, het verder spreiden van AWACS-vluchten, zoals naar Polen en Hongarije en (120 extra vliegbewegingen) naar andere Nederlandse vliegbases, en het optimaliseren van vliegroutes en procedures. Voor zover nu bekend wordt de 35 procent reductie in 2012 gehaald. Nederland blijft zich ook de komende jaren inzetten om de geluidsoverlast nabij de vliegbasis Geilenkirchen te verminderen en de vliegveiligheid te garanderen.

11.2 Milieu

Nationaal

Het milieubeleid van Defensie staat beschreven in de Defensie Duurzaamheidsnota 2009 (DDN2009), waarvan de beleidsperiode eind 2012 afloopt. Momenteel wordt gewerkt aan de voorbereidingen van de Defensie Energie- en milieubeleidsnota 2013 met een looptijd van 2013 tot en met 2016. Uitgangspunt is dat Defensie zich houdt aan de nationale en internationale milieuwet- en regelgeving en aan het Rijksmilieubeleid. Waar dit vanwege een onoverkomelijk operationeel belang niet mogelijk is, wordt in overleg met het bevoegd gezag gezocht naar een oplossing, bijvoorbeeld een uitzonderingsbepaling voor Defensie of het vastleggen van defensiebelangen in de betreffende wet- en regelgeving.

Milieumanagementsystemen zijn bij Defensie het belangrijkste instrument om te voldoen aan wet- en regelgeving en de milieubelasting in de hand te houden. In overleg met de Inspectie Leefomgeving en Transport wordt momenteel gewerkt aan de invoering van Streeksysteemgericht

Toezicht bij Defensie. Hierbij geeft Defensie een systematisch geborgd inzicht in haar eigen inspecties, terwijl de Inspectie Leefomgeving en Transport zich, bij een goede afwikkeling van de defensie-inspecties, meer richt op de werking van de milieumanagementsystemen van Defensie. Een rapportage over de milieuprestaties van Defensie en over de mate waarin de maatregelen uit de Defensie Duurzaamheidsnota (en in de toekomst de Energie- en milieubeleidsnota) zijn gerealiseerd maakt ieder jaar deel uit van het jaarverslag.

Internationaal

Milieuregels zijn voor 80 tot 85 procent Europese regels, die vaak worden omgezet in Nederlandse wetgeving. Hierbij is in het verleden niet of nauwelijks rekening gehouden met de consequenties voor militaire organisaties, met als gevolg dat veel Europese richtlijnen (onder andere op het gebied van natuur en milieu) het functioneren van krijgsmachten nadelig beïnvloedden. Door in een vroeg stadium informeel met de milieusecties van andere Europese ministeries van Defensie over de knelpunten van nieuwe regelgeving te overleggen en nationale acties in de richting van Brussel af te stemmen, wordt getracht invloed uit te oefenen op de totstandkoming van nieuwe richtlijnen.

In Navo-verband worden milieustudies uitgevoerd om energie- en milieuproblemen tijdens operaties zoveel mogelijk het hoofd te bieden. Nederland speelt daarbij een actieve rol. Voorbeelden zijn milieumanagementsystemen tijdens operaties, energie- en milieuaspecten van militaire kampementen, duurzaam bouwen en lange termijn toekomstverkenningen op milieugebied.

Energie

Energie krijgt binnen Defensie steeds meer aandacht als gevolg van gevaren bij de bevoorrading in operatiegebieden en vanwege stijgende energieprijzen. Daarnaast zijn er Europese- en rijksdoelstellingen op het gebied van energiebesparing en de inzet van duurzame energie, waaraan Defensie zich heeft te houden. Zowel bij het vastgoed als het materieel dient de komende jaren een forse inspanning te worden gepleegd om energie te besparen of duurzame vormen van energie te gaan gebruiken.

11.3 Vastgoed

Vastgoed is cruciaal voor Defensie. Het beheer van het vastgoed is volledig verweven met de bedrijfsvoering van de organisatie. De gegarandeerde beschikbaarheid van specifiek militair vastgoed, zoals kazernes, oefen- en schietterreinen, vliegbases of een vlootbasis is onontbeerlijk voor het opleiden, trainen en huisvesten van de krijgsmacht en daarmee voor de operationele taakuitvoering van Defensie.

Herbeleggingsplan vastgoed Defensie

De opheffing en reorganisatie van eenheden en de financiële taakstelling op de exploitatie van vastgoed nopen tot een herziening van de belegging van het vastgoed in de jaren 2012 – 2016.

De herbelegging van het vastgoed is een omvangrijk en politiek gevoelig project waarbij veel locaties sluiten, eenheden worden samengevoegd en doelmatigheidswinst wordt nagestreefd. In totaal worden zo'n 3.700 mensen verplaatst. De herbelegging van het vastgoed moet op termijn een structurele besparing in de exploitatie opleveren van € 61 miljoen. Dit bedrag wordt in verschillende fasen bereikt.

De diverse fasen zijn vastgelegd in het herbeleggingsplan vastgoed Defensie. De Tweede Kamer wordt regelmatig geïnformeerd over de voortgang van dit plan. Sommige projecten zijn al in uitvoering, op andere wordt nog gestudeerd. De uitwerking van enkele maatregelen laat langer op zich wachten, omdat deze maatregelen veelal samenhangen met reorganisaties die nog niet zijn voltooid, maar waaruit aanvullende voorstellen kunnen komen die consequenties kunnen hebben voor het vastgoed. Ook is nog overleg gaande met andere overheden.

Bij de opstelling van het herbeleggingsplan stond een doelmatige en doeltreffende bedrijfsvoering voorop. Sleutelbegrippen bij de herbelegging zijn concentratie, co-locatie, doelmatig hergebruik, innovatieve huisvestingsconcepten (het 'nieuwe werken'), afstoting van huur- en splinterlocaties en samenwerking met andere rijksdiensten. In enkele grote steden is gestreefd naar een combinatie van een grote kantoorlocatie en een kazernefunctie voor ondersteunende activiteiten.

Defensievastgoed en maatschappij

Als onderdeel van de Nederlandse samenleving heeft Defensie ook een bredere maatschappelijke en economische verantwoordelijkheid. Zo is bij de herbelegging van het vastgoed vanuit sociaaleconomisch perspectief rekening gehouden met de spreiding van de krijgsmacht. Spreiding is ook van belang omdat dit bijdraagt aan het regionale draagvlak voor Defensie. De clusters met kantooraccommodatie worden daarom op verschillende plaatsen in Nederland ingericht, zoals in Den Haag, Utrecht, Den Helder en Breda. Andere voorbeelden zijn het openhouden van maritiem vliegveld De Kooy met een bijdrage van de provincie en het voornemen een marinierskazerne in Vlissingen te bouwen. Bij het streven naar spreiding speelt verder de overweging mee om de geluidsbelasting, die vaak met defensieactiviteiten gepaard gaat, zoveel mogelijk te verdelen.

Bij de herbelegging van het vastgoed is ook gekeken naar mogelijke samenwerkingsverbanden met andere overheden en zijn belangen van marktpartijen meegewogen. Allerlei samenwerkingsvormen zijn mogelijk, zoals publiek-private samenwerking, medegebruik van haven- en vliegveldfaciliteiten en samenwerking bij nieuwe kantoorhuisvesting in grote steden. Defensie sluit hiermee tevens aan bij de filosofie van het programma 'Compacte Rijksdienst'.

Samenvoeging vastgoeddiensten van het Rijk

In het kader van de uitvoeringsagenda Compacte Rijksdienst heeft het vorige kabinet besloten de Rijksgebouwendienst en het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (RVOB) te fuseren tot één Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Eind 2014 wordt een beslissing genomen over eventuele toetreding van de Dienst Vastgoed Defensie tot deze fusiedienst. Behalve organisatorische gevolgen zou dit ook betekenen dat het vastgoed van Defensie overgaat naar het RVB en onder het

rijkshuisvestingsstelsel gaat vallen. Dit heeft gevolgen voor de zeggenschap en de financiën van Defensie hierover. Ambtelijk wordt een advies voorbereid.

In hetzelfde kader heeft de ministerraad diverse besluiten genomen om het rendement op rijksvastgoed te verhogen. In het kader van de jaarlijkse begrotingsvoorbereiding wordt ieder voorjaar door de (vastgoeddiensten van) de vakministeries een Vastgoedportefeuillestrategie gemaakt. Een belangrijk onderdeel hiervan is een lijst van overtollig te stellen complexen. Aan de hand van de verschillende vastgoedportefeuillestrategieën wordt een rijksbrede strategie opgesteld die door de ministerraad wordt vastgesteld.

Afstoten en opbrengsten van onroerend goed

In beginsel wordt onroerend goed na ontruiming door Defensie overgedragen aan het RVOB, vroeger bekend als *Domeinen*. Het is in het belang van Defensie snel een marktconforme opbrengst te ontvangen. Het vorige kabinet heeft in principe besloten dat vakministers overtollig vastgoed aan het RVOB overdragen en daarvoor direct een marktconforme vergoeding krijgen. Dit wordt momenteel door het ministerie van Financiën in overleg met de betrokken ministeries uitgewerkt in een financieel kader vastgoed. De in dat kader opgenomen mogelijkheden voor het RVOB om vastgoed over te nemen worden beperkt door een financieel plafond waarover het RVOB kan beschikken (leenfaciliteit). Dit plafond wordt meerjarig vastgesteld door het kabinet.

12. De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

12.1 Taken en verantwoordelijkheden

De MIVD levert inlichtingen en veiligheidsinformatie aan de departementsleiding en de onderdelen van Defensie. Ook worden inlichtingen verstrekt aan de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken. Op dit moment maakt de MIVD deel uit van de Bestuursstaf, waar zij direct valt onder de secretaris-generaal. De totale capaciteit is momenteel 944 vte'n. In het nieuwe besturingsmodel wordt de MIVD als Bijzondere Organisatie Eenheid buiten de Bestuursstaf geplaatst, maar maakt zij voor haar bedrijfsvoering wel gebruik van de desbetreffende capaciteit bij de Bestuursstaf. De MIVD zal in de nieuwe situatie bestaan uit 792 vte'n.

De taken van de MIVD zijn bepaald in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (Wiv2002). Deze wet bepaalt dat de MIVD in het belang van de nationale veiligheid de onderstaande taken uitvoert:

a. Het verrichten van onderzoek:

- naar het potentieel en de strijdkrachten van andere staten voor een juiste opbouw en een doeltreffend gebruik van de krijgsmacht;
- naar factoren die van invloed zijn op de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde voor zover de krijgsmacht daarbij is betrokken.

b. Het verrichten van veiligheidsonderzoeken als bedoeld in de Wet veiligheidsonderzoeken.

c. Het verrichten van onderzoek dat nodig is voor het nemen van maatregelen:

- ter voorkoming van activiteiten die als doel hebben de veiligheid of paraatheid van de krijgsmacht te schaden;
- ter bevordering van een juist verloop van mobilisatie en concentratie der strijdkrachten;
- voor een ongestoorde voorbereiding en inzet van de krijgsmacht.

d. Het bevorderen van maatregelen ter bescherming van de onder C genoemde belangen, waaronder begrepen maatregelen ter beveiliging van gegevens betreffende de krijgsmacht waarvan geheimhouding is geboden.

e. Het verrichten van onderzoek naar andere landen. De onderwerpen hebben een militaire relevantie en zijn door de minister-president aangewezen.

f. Het opstellen van dreigingsanalyses op verzoek van de minister van BZK en de minister van Veiligheid & Justitie (NCTV) ten behoeve van de beveiliging van de personen en de bewaking en beveiliging van objecten en de diensten, daar waar sprake is van een militaire relevantie.

De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 geeft tevens een limitatieve opsomming van inlichtingenmiddelen (bijzondere bevoegdheden) die kunnen worden ingezet tegen burgers en bevat voorwaarden waaronder de middelen mogen worden ingezet. Voor de inzet van deze zogenoemde bijzondere bevoegdheden door de MIVD is in de meeste gevallen vooraf toestemming van de minister vereist.

12.2 Sturing en verantwoording

De MIVD mag, conform de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2002, bijzondere bevoegdheden inzetten. Omdat deze bevoegdheden veelal de privésfeer aantasten, is het belangrijk dat de dienst verantwoording aflegt over het handelen. Dat is op diverse niveaus georganiseerd.

De minister van Defensie draagt politieke verantwoordelijkheid voor het functioneren van de MIVD en legt daarover verantwoording af aan het parlement. De directeur MIVD rapporteert aan de minister van Defensie. De minister legt zo veel mogelijk in het openbaar verantwoording af, gegeven de kaders waarbinnen geheimhouding is vereist. De minister informeert de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD) over vertrouwelijke informatie. De Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) houdt als onafhankelijke commissie toezicht op de werkzaamheden van de MIVD. Zij is in het bijzonder belast met het toezicht op de rechtmatigheid van de uitvoering van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 en de Wet veiligheidsonderzoeken.

De inlichtingen- en veiligheidsbehoefte van Defensie wordt opgesteld door de CDS. Hierin worden de behoeften van de defensieonderdelen meegenomen.

De minister-president heeft een coördinerende taak op het gebied van inlichtingen en veiligheid. Jaarlijks worden door de minister-president in het kader van de *inlichtingentaak buitenland* onderwerpen c.q. aandachtsgebieden van onderzoek aangewezen, waarnaar de diensten onderzoek verrichten. De opdracht tot het uitvoeren van onderzoek is beschreven in een openbaar Aanwijzingsbesluit Buitenland. Het besluit wordt gepubliceerd in de Staatscourant. De gedetailleerde invulling van de taakopdracht is opgenomen in een geheime bijlage die bij het besluit behoort en is niet openbaar.

De MIVD stelt op basis van het Aanwijzingsbesluit Buitenland en de inlichtingen- en veiligheidsbehoefte van Defensie (IVD) een jaarplan op. De directeur MIVD levert een bijdrage aan de parlementaire toetsing door in het openbaar Jaarverslag – binnen de beperkingen van de wet op het gebied van geheimhouding - verantwoording af te leggen over de realisatie van het Jaarplan MIVD over het afgelopen jaar en een vooruitblik voor komend jaar te bieden. Het Jaarplan MIVD, maar ook het Jaarplan van de AIVD, worden onderling afgestemd en vastgesteld in de Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (RIV), een onderraad van de ministerraad. Tevens worden de (geheime en openbare) jaarplannen van de beide diensten aangeboden aan de Commissie voor de CIVD.

12.3 Veiligheidsonderzoeken

Binnen Defensie is de MIVD belast met de uitvoering van veiligheidsonderzoeken. Dit betreft onderzoeken naar medewerkers die een vertrouwensfunctie (gaan) vervullen. In het *Rapport bij het Jaarverslag van Defensie 2011* heeft de Algemene Rekenkamer vastgesteld dat de behandeltermijnen van veiligheidsonderzoeken door de MIVD te lang zijn. Dit is deels te wijten aan achterstanden bij de MIVD, onder meer veroorzaakt door personele tekorten bij de bureaus die de veiligheidsonderzoeken uitvoeren. De MIVD heeft verscheidene maatregelen genomen om de achterstanden verder in te lopen. Een belangrijke inspanning is gericht op de verdere automatisering van de processen. Daarnaast vindt risicomanagement plaats en worden extra inspanningen verricht ter verbetering van de personele vulling van de betrokken bureaus. De Tweede Kamer heeft meermaals haar bezorgdheid geuit over de achterstanden bij het verrichten van veiligheidsonderzoeken.

Afhankelijk van het veiligheidsmachtigingsniveau van de vertrouwensfunctie wordt een zwaar (A) of minder zwaar (B of C) onderzoek uitgevoerd. Bij een zwaar onderzoek worden meer administratieve gegevens van betrokkene en diens persoonlijke omgeving gezien en worden interviews gehouden met betrokkene, informanten en referenten. Een veiligheidsonderzoek wordt afgesloten met het al dan niet afgeven van een verklaring van geen bezwaar (VGB). Indien een VGB wordt geweigerd of wordt ingetrokken, heeft dit gevolgen voor betrokkene. Bij een weigering kan betrokkene niet in dienst treden bij Defensie op de gewenste vertrouwensfunctie. Intrekking leidt vaak tot ontslag. Er bestaat een bezwaar- en een beroepsprocedure waar betrokkenen gebruik van kunnen maken. In 2011 is de MIVD begonnen met het dynamiseren (periodiek actualiseren, inmiddels 24/7) van justitiële gegevens. Hierdoor worden wijzigingen in justitiële antecedenten bij vertrouwensfunctionarissen veel vroeger opgemerkt dan voorheen het geval was.

12.4 Samenwerking MIVD-AIVD bij *signals intelligence* en *cyber*

Sinds oktober 2011 werken de MIVD en de AIVD in het project Symbolon samen op het gebied van *Signals Intelligence* (Sigint) en *cyber*. Sigint, het vergaren en verwerken van inlichtingen uit satelliet- en radiocommunicatie, vormt een wezenlijk onderdeel van de informatievergaring van de MIVD. Momenteel wordt gewerkt aan de bouw van een gezamenlijke eenheid die beide diensten van sigint en *cyber* informatie zal voorzien. In januari 2013 moeten de eerste zichtbare elementen van de eenheid een feit zijn. Het vervolmaken van de eenheid zal echter nog enige tijd in beslag nemen.

Het besluit om te komen tot een gezamenlijke eenheid is genomen in september 2011. Op verzoek van de secretarissen-generaal van Algemene Zaken, Defensie en Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties heeft een commissie het functioneren van de Nationale Sigint Organisatie (NSO) geëvalueerd en geadviseerd in september 2011 te komen tot één Sigint- en cyber team. Het belang van Sigint en cyber in onze 'internetsamenleving' neemt sterk toe. De toenemende afhankelijkheid van ICT maakt onze samenleving steeds kwetsbaarder voor misbruik en (grootschalige) verstoring. Met deze nieuwe dreiging wordt Nederland reeds geconfronteerd. De

beide inlichtingen- en veiligheidsdiensten spelen, samen met hun partners, een belangrijke rol in de *cyber* strategie. Samenwerking is hierbij noodzakelijk omdat de diensten de kennis, technische capaciteit en financiële middelen op termijn niet meer afzonderlijk kunnen opbrengen.

Inmiddels is bepaald dat alle Sigint- en *cyber* middelen van de diensten in de eenheid worden opgenomen. Ook is op de belangrijkste aspecten van de ondersteuning van het primair proces bepaald hoe zij worden ingericht. Het gaat dan om zaken als de *planning & control* van de eenheid, maar ook om de aansturing. Zo blijven de rollen en verantwoordelijkheden van de ministers voor de aansturing van de eenheid dezelfde.

13. Overig

13.1 Kennisfunctie *Research and Development*

Defensie heeft behoefte aan brede kennisondersteuning. Het kennisbeleid, de kennisprioriteiten en de innovatiedoelen van Defensie staan beschreven in de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda, die in mei 2011 met de Tweede Kamer is gedeeld en als bijlage diende bij de beleidsbrief. Defensie investeert sinds jaar en dag in kennisontwikkeling door het laten uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek en de ontwikkeling van militair toepasbare technologie te bevorderen. Deze kennis is van groot belang voor de kwaliteit van de krijgsmacht. Het *Research & Development* (R&D)-beleid van Defensie heeft betrekking op de ontwikkeling, belegging en borging van wetenschappelijke en technologische kennis bij externe kennisinstellingen, in het bijzonder TNO, het Nationaal Lucht en Ruimtevaartlaboratorium (NLR) en het Maritieme Instituut Nederland (MARIN). Het betreft noodzakelijke defensiespecifieke kennis die niet binnen de defensieorganisatie aanwezig is. In 2009 is besloten het investeringsbedrag vanaf 2013 met € 22 miljoen te verminderen tot ongeveer € 33 miljoen. Het grootste deel van deze korting (€ 17 miljoen) kwam ten laste van het budget voor TNO en is inmiddels doorgevoerd. Het geld dat beschikbaar is voor technologieontwikkeling, onder meer in samenwerking met het bedrijfsleven, bleef gehandhaafd op ongeveer € 18 miljoen. Mede als gevolg van een door het lid Ten Broeke (VVD) ingediende motie, zijn de R&D-budgetten in de recente bezuinigingsronde ontzien. Defensie draagt voorts bij aan de door Buitenlandse Zaken verstrekte financiering van het Nederlandse Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael. Binnen het rijksbrede adviesstelsel is, naast de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, vooral de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) voor Defensie van belang. De adviesaanvragen aan de AIV worden gezamenlijk door Buitenlandse Zaken en Defensie opgesteld.

13.2 Communicatie en voorlichting

De Directie Communicatie (DCo) is een beleidsdirectie die voortdurend ontwikkelingen in de maatschappij en de organisatie analyseert ten behoeve van effectieve communicatie met haar doelgroepen. DCo is de autoriteit op het gebied van beeldvorming en reputatie. Een sterke reputatie voor Defensie is belangrijk om publieke steun voor de defensietaken en daarbij het noodzakelijke budget te waarborgen. Ook is het van belang de werving van voldoende nieuw personeel te garanderen. Meer begrip voor defensieactiviteiten onder de belangrijkste '*influentials*' (politiek, publiek, eigen personeel, thuisfront, internationale partners, pers, werkgevers- en werknemersorganisaties en NGO's) is hierbij noodzakelijk.

Met regie en sturing bewaakt DCo de rode draad in de communicatie van Defensie. DCo ontwikkelt, coördineert en bewaakt het samenhangend corporate communicatiebeleid van de krijgsmacht. Het communicatiebeleid richt zich op medewerkers, *stakeholders*, *influentials*, het thuisfront en de samenleving. De beeldvorming van Defensie en de krijgsmacht is hierbij leidend. De communicatie-uitingen (in de breedste zin van het woord) tonen nut en relevantie van de krijgsmacht aan. De

samenwerking tussen DCo en de communicatiemedewerkers bij de defensieonderdelen is van essentieel belang voor een eenduidige en consistente vertaling van het communicatiebeleid. Vanwege politieke en publicitaire gevoelige onderwerpen is DCo ook belast met uitvoerende taken, zoals woordvoering en redactietaken. De redactietaken worden onder regie van DCo belegd in een nieuw Dienstencentrum Defensiemedia.

De wijze van externe communicatie (embedded journalisten, inzet nieuwe media en samenwerkingsverbanden met media) ter ondersteuning van het draagvlak is trendsettend voor overheidscommunicatie. Ook de manier waarop de regie op de interne en externe communicatie, inclusief de planning- en begrotingscyclus plaatsheeft, is onder andere door het Berenschot-rapport over de ideale directie communicatie bij de rijksoverheid als voorbeeld genoemd.

13.3 Beveiligingsautoriteit

De Beveiligingsautoriteit (BA) is in de huidige situatie nog een zelfstandige entiteit onder de secretaris-generaal, die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van een integraal beveiligingsbeleid voor Defensie ten aanzien van personeel, materieel en informatie. Na de reorganisatie zal de beveiligingstaak worden uitgeoefend door de Hoofddirectie Bedrijfsvoering, die onder meer verantwoordelijk wordt voor de ontwikkeling van kaders voor integrale beveiliging personeel, materieel en informatie. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het beveiligingsbeleid is binnen Defensie belegd in de commandantenlijn. De BA ondersteunt de bewindslieden en de secretaris-generaal bij hun verantwoordelijkheid voor de integrale beveiliging. Hij accrediteert onder meer de beveiligingsmaatregelen van gerubriceerde systemen, externe koppelingen en vitale systemen. Hij voert de internationale en interdepartementale beleidsmatige taken uit van respectievelijk *National Security Authority* (voor militaire aangelegenheden) en Beveiligingsambtenaar. Ten slotte is de BA ook aangewezen als de formele Toezichthouder Beveiliging. De BA stelt jaarlijks in overleg met de secretaris-generaal de speerpunten vast op het gebied van integrale beveiliging.

13.4 Inspecteur-generaal der krijgsmacht (IGK)

In het werk van de IGK ligt het accent op de mens in de organisatie. Zijn hoofdtaken zijn:

- Adviseur van de minister.
- Individuele bemiddeling van (voormalig) defensiepersoneel.
- Inspecteur der Veteranen.

De IGK legt werkbezoeken af bij alle eenheden van Defensie. Drie keer per jaar brengt hij rapportages uit voor intern beraad, met daarin een gedetailleerd verslag per werkbezoek, trends en mogelijke structurele punten van zorg. De minister bespreekt de tussentijdse rapportages met de top van Defensie, waarbij de ervaringen en aanbevelingen kunnen leiden tot aanpassingen van het beleid of het bijsturen van de uitvoering van het beleid.

In het Jaarverslag van de IGK worden de bevindingen gebundeld en aan de minister van Defensie gerapporteerd. Dit verslag wordt – met een reactie van de minister – aan de Tweede Kamer aangeboden. Het is gebruikelijk dat de Kamer een informeel overleg voert met de IGK. In het verleden zijn door de Kamer vragen gesteld over de onafhankelijkheid van de IGK; de laatste jaren is dit niet meer het geval. Om de onafhankelijkheid te waarborgen staat de IGK buiten de formele organisatiestructuur en valt hij rechtstreeks onder de minister van Defensie.

In elke arbeidssituatie kunnen zich problemen voordoen waardoor het welzijn of de rechtspositie van het personeel in het geding raken. Elke individuele militaire of burgermedewerker – in actieve dienst of buiten dienst – en zijn of haar thuisfront kan met de IGK contact opnemen. Het instituut is echter geen klachteninstantie zoals de Nationale Ombudsman. De IGK luistert naar het verhaal van personeelsleden en probeert door bemiddeling conflictpartijen nader tot elkaar te brengen om zo tot een oplossing te komen. Dit is mogelijk omdat de IGK een ervaren militair is die door zijn achtergrond en deskundigheid de ontwikkelingen in de organisatie kent en een breed netwerk heeft binnen Defensie. De wijze waarop de bemiddelingstaak wordt uitgevoerd, is vastgelegd in een protocol.

Sinds 1991 is de IGK tevens Inspecteur der Veteranen en vertegenwoordigt hij de minister van Defensie bij veteranenaangelegenheden. De focus van deze taak ligt op de (na)zorg en de maatschappelijke erkenning en waardering voor veteranen, hun thuisfront en nabestaanden. De IGK geeft dit mede inhoud door aanwezig te zijn bij lokale, nationale en internationale veteranenactiviteiten. Veteranen kunnen ook een beroep doen op de IGK voor bemiddeling.

Elk jaar onderzoekt de IGK een aantal thema's. De thema's van 2012 zijn 'Personeelsinstrumenten en reorganisatie' en 'Boeien en binden' en houden verband met de ingrijpende reorganisatie waar Defensie momenteel mee wordt geconfronteerd. Een groot deel van het personeel moet via sollicitaties een nieuwe functie krijgen. Het onderzoek richt zich op dit voor velen belangrijke proces en het gebruik van de bijbehorende instrumenten, om vast te stellen of zij in de behoefte van de gebruikers voorzien. Het thema 'Boeien en binden' haakt in op de twijfel die jonge medewerkers regelmatig uiten of Defensie hen nog wel toekomstperspectief kan bieden. Daarbij wordt onderzocht wat hen motiveert, waaraan zij behoefte hebben, hoe zij zijn te binden en boeien en hoe Defensie of commandanten aan die behoefte tegemoet kunnen komen.

De IGK is gehuisvest op landgoed de Zwaluwenberg in Hilversum. De staf bestaat in de nieuwe organisatie uit 16 personen.

13.5 Audit Dienst Defensie

De Audit Dienst Defensie (ADD) is een professionele dienst met vanaf 1 januari 2012, na de samenvoeging met de Onderzoeken Interne Beheersing, 120 medewerkers die werkzaam zijn in diverse disciplines, van accountants tot milieu-auditors. De ADD adviseert de minister en de secretaris-generaal, maar ook het management van de operationele commando's en de

ondersteunende diensten en agentschappen. In de huidige situatie maakt de ADD deel uit van de Bestuursstaf en is ze rechtstreeks geplaatst onder de secretaris-generaal. In de nieuwe situatie wordt de Dienst overgeheveld naar de Auditdienst Rijk (ADR) binnen het ministerie van Financien. Dit in het kader van de Compacte Rijksdienst. Desondanks blijft het cluster Defensie van de ADR nog steeds de interne auditdienst van Defensie, dus ten behoeve van de politieke en ambtelijke top van het ministerie.

De ADD werkt met programma's, om meer recht te doen aan de rol van beleidsverantwoordelijken als afnemers van producten van de ADD op hun beleidsterrein. Het betreft:

- Financieel Beheer en Jaarverslag: taken in het kader van de wettelijke controletaak, met uitzondering van de taakelementen van de programma's Materieelbeheer, Personeelsbeheer, IV-beheer en Vernieuwde Controle Aanpak.
- Personeelsbeheer en Grote Projecten: alle audits op het gebied van personeelsbeheer en salarissen, alsmede audits voortvloeiend uit de Regeling Grote Projecten van de Tweede Kamer.
- Materieelbeheer: Alle audits gericht op het materieelbeheer bij Defensie.
- ERP/MF: alle audits gericht op de implementatie van het ERP-systeem SAP door Defensie.
- IV-beheer: alle audits naar de ICT-infrastructuur (met name bij Ivent op basis van de IV-risico-analyse, dan wel in het kader van de wettelijke controletaak, audits naar de betrouwbaarheid en continuïteit van geautomatiseerde informatiesystemen), informatiebeveiliging, IV-governance.
- Contract Audits: Betreft prijsonderzoeken ten behoeve van de DMO en contractbeoordelingen bij de industrie en intern Defensie.
- Management Audits: Betreft vraaggestuurde audits op basis van de defensiebrede risicoanalyse en verzoeken van beleidsverantwoordelijken, voor zover niet specifiek toegewezen aan de andere programma's.

13.6 Militaire Luchtvaartautoriteit en luchtvaartwetgeving

De luchtvaartwetgeving is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de minister van Infrastructuur & Milieu (burgerluchtvaart) en de minister van Defensie (militaire luchtvaart). De minister van Defensie is geheel verantwoordelijk voor de militaire luchtvaart inclusief de veiligheid daarvan. De Militaire Luchtvaartautoriteit (MLA) neemt namens de minister alle besluiten ter uitvoering van de Wet luchtvaart en de Luchtvaartwet. De MLA stelt eisen op en houdt toezicht op de veiligheid van de militaire luchtvaart. De MLA ziet toe op de luchtwaardigheid en certificering van luchtvaartuigen, operaties en militaire luchthavens en het gebruik van het luchtruim. De militaire luchtvaarteisen zijn vergelijkbaar met de civiele eisen op luchtvaartgebied. De MLA ziet erop toe dat activiteiten binnen het Nederlands militair luchtvaartsysteem op een aanvaardbaar risiconiveau worden uitgevoerd. Daarbij wordt op een balans gevonden tussen de veiligheid en de militaire taakuitvoering die risico's met zich meebrengt. Een wet tot wijziging van de luchtvaartwetgeving op het vlak van het aanwijzen van civiele en militaire luchtvaartterreinen is op 1 november 2009 in werking getreden. Voor Defensie heeft dit geleid tot een betere regeling van het civiele medegebruik van militaire luchtvaartterreinen en het gebruik van landingsplaatsen.

Door de ministers van Infrastructuur & Milieu en Defensie is in het kader van *Single European Sky* gewerkt aan het verdrag *Functioneel Luchtruimblok Europe Central (FABEC)* tussen Duitsland, België, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland en Nederland. Hiermee is vanaf 2012 één luchtruim voor deze zes landen mogelijk geworden waarin het uitgangspunt is te komen tot een doelmatiger gebruik van de capaciteit in het luchtruim, en een toenemende doeltreffendheid en doelmatigheid van het luchtverkeersleidingsnetwerk in West-Europa met behoud van een hoge veiligheidsgraad. De samenwerking richt zich voorts op de verbetering van de prestaties van de luchtverkeersleiding en op intensievere samenwerking tussen civiele en militaire en internationale luchtverkeersleidingsorganisaties.

Bijlage 1: Informatie Tweede Kamer

Hieronder volgen de belangrijkste overlegvormen met de Tweede Kamer:

Algemeen overleg (AO):

Tijdens een AO debatteert de vast commissie voor Defensie (VCD) met de minister over een bepaald onderwerp. In veel gevallen wordt gedebatteerd naar aanleiding van een of meerdere brieven die aan de Kamer zijn gezonden. De Kamer heeft tijdens een AO de mogelijkheid een nadere toelichting te vragen over de brieven, het politieke debat kan worden gevoerd en een minister kan informatie verstrekken over een beleidsvoornemen en daarvoor politieke steun verwerven. Tijdens het AO hebben de Kamerleden geen mogelijkheid moties in te dienen. Daarvoor moeten zij een apart plenair 'Verslag van een algemeen overleg' (VAO) aanvragen (zie onder). Soms worden voor een AO meerdere bewindspersonen uitgenodigd. Aan de AO's over uitzendingen voor crisisbeheersingsoperaties nemen bijvoorbeeld in de regel ook de minister van Buitenlandse Zaken en de minister voor Ontwikkelingssamenwerking deel. Als voorbereiding op een AO wordt een bundel gemaakt met daarin een spreektekst en toelichtingen. Tijdens het AO wordt de bewindspersoon ter ondersteuning begeleid door enkele ambtenaren.

Nota-overleg

Een nota-overleg is een mondeling overleg tussen de VCD en minister over een specifieke beleidsnota. Tijdens een nota-overleg kunnen moties worden ingediend. De voorbereiding van een notaoverleg is gelijk aan dat van een AO.

Wetgevingsoverleg

Een wetgevingsoverleg is vergelijkbaar met een nota-overleg, maar heeft dan een wetsvoorstel of een begrotingswet als onderwerp. Op defensiegebied wordt in de regel elk najaar voorafgaand aan de plenaire begrotingsbehandeling een wetgevingsoverleg Personeel en een wetgevingsoverleg Materieel gehouden.

Plenair debat

Onderwerpen waaraan de Kamer een groot belang hecht worden plenair behandeld. Tijdens een plenair debat overlegt de voltallige Tweede Kamer in de grote zaal met een of meer bewindspersonen. Overigens zijn in de praktijk dan meestal alleen de woordvoerders van alle fracties aanwezig. Enkele bijzondere vormen van een plenair overleg zijn het mondelinge vragenuur, het spoeddebat en het interpellatiedebat.

Mondeling vragenuur

Elke week heeft op dinsdagmiddag van 14.00 uur tot 15.00 uur het mondelinge vragenuur plaats. Kamerleden kunnen tot dinsdag 12.00 uur hun vragen bij de voorzitter indienen. De voorbereidingstijd van zo'n plenair overleg is dus vaak beperkt. De vragensteller meldt over welk onderwerp hij de minister wil bevragen, maar van de vragen zelf krijgt het departement vooraf

geen overzicht. Tijdens het vragenuur stelt het Kamerlid zijn vraag en de bewindspersoon beantwoordt deze in maximaal vijf minuten. Vervolgens mogen woordvoerders van alle fracties ieder een aanvullende vraag stellen. Een motie indienen is tijdens het vragenuur niet mogelijk.

Spoeddebat

Elk lid van de Tweede Kamer kan tijdens de regeling van werkzaamheden een plenair spoeddebat aanvragen over elk gewenst onderwerp. De steun van minimaal dertig leden is nodig om een spoeddebat te laten doorgaan. Een spoeddebat kan uitmonden in de indiening van moties en stemmingen daarover.

Interpellatiedebat

Een interpellatie is het mondeling vragen van inlichtingen aan de Regering in de vorm van een debat. Ieder Kamerlid mag tijdens de regeling van werkzaamheden een interpellatie aanvragen. Voor het houden van een interpellatie is instemming van dertig leden van de Kamer vereist. Het verschil met een spoeddebat is dat bij een interpellatiedebat de precieze vragen van tevoren worden bekendgemaakt.

Verslag algemeen overleg (VAO)

Wanneer een Kamerlid naar aanleiding van het AO een motie wil indienen, vraagt hij de voorzitter van de Kamer tijdens de regeling van werkzaamheden om 'het Verslag van het AO op de plenaire agenda te plaatsen'. Meestal zit er enige tijd tussen het AO en het VAO, maar het komt voor dat het VAO nog diezelfde dag wordt gehouden. Het VAO beperkt zich tot het indienen van moties en een (korte) reactie door de bewindspersonen.

Commissie voor Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD)

In deze besloten commissievergadering komen onderwerpen met betrekking tot de MIVD aan de orde die niet in openbare vergaderingen kunnen worden besproken. De CIVD is samengesteld uit de fractievoorzitters in de Tweede Kamer.

Bijlage 2: Aanhangige wetgeving en verdragen

Overzicht aanhangige wetgeving:

Aanpassing van de Wet militaire strafrechtspraak, het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet militair tuchtrecht in verband met de gewijzigde regelgeving en herstel van technische onvolkomenheden

Het voorstel van rijkswet is technisch van aard en herstelt een aantal verkeerde verwijzingen. Voorts brengt het aanpassingen aan in verband met gewijzigde wetgeving. Het ministerie van Veiligheid & Justitie is eerste ondergetekende; Defensie tweede.

Aanhangige verdragen (Status Of Forces Agreement)

Met Belize, Benin, Burundi, Gabon, Mali, Marokko, Senegal en Suriname en de organisatie van Oost-Afrikaanse staten EASBRICOM zijn gesprekken gaande over een *Status of Forces Agreement* (SOFA). In een SOFA worden afspraken gemaakt over onder andere de rechtspositie van militair personeel in het gastland. De Nederlandse parlementaire behandeling van een SOFA met Rwanda is voltooid. Met de Verenigde Staten wordt gesproken over een SOFA voor Amerikaans militair personeel in het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden. Een EU-SOFA is door het Nederlandse parlement goedgekeurd, maar niet alle EU-lidstaten hebben de behandeling voltooid.

Wijziging van de Wet op de inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2002 (Wiv 2002)

Dit wetsvoorstel is nog niet aanhangig gemaakt, maar wordt hier vermeld vanwege het belang en de aandacht die het zal kunnen genereren. Het wetsvoorstel regelt een aantal zaken. De meest in het oog springende zijn gewijzigde, ruimere bevoegdheden op het terrein van cyber en *Signals Intelligence*. De huidige Wiv stamt uit 2002 en bij de opstelling van deze wet waren de technologische ontwikkelingen en de consequenties daarvan voor de I&V-diensten nog niet te overzien. Een van de kernzaken in dit wetsvoorstel is het mogelijk maken van ongerichte intercepties op kabelgebonden telecommunicatie. De huidige wet staat dit niet toe. Op dit moment loopt een wetsevaluatie van de Wiv 2002. Wanneer die is voltooid (voorzien in het voorjaar van 2013) zal het wetsvoorstel ambtelijk worden voltooid en gereed worden gemaakt voor formele (parlementaire) behandeling.

Uitvoering Wet luchtvaart

Hoewel het hier geen bij het parlement aanhangige wetgeving betreft, wordt deze uitvoeringsregelgeving op basis van de Wet luchtvaart hier genoemd vanwege het belang voor Defensie. De nu nog deels geldende Luchtvaartwet wordt geleidelijk vervangen door de Wet luchtvaart. Op basis van de Wet luchtvaart dienen voor de acht luchthavens van Defensie (Eindhoven, Volkel, Leeuwarden, De Kooy, Woensdrecht, Deelen, De Peel en Gilze Rijen) luchthavenbesluiten tot stand te worden gebracht, ter vervanging van de nu nog geldende aanwijzingsbesluiten. Deze operatie dient ingevolge het in de wijzigingswet Wet luchtvaart voorziene overgangsrecht uiterlijk 1 november 2014 zijn beslag te krijgen.

Bijlage 3: De begroting

De HDFC is verantwoordelijk voor het opstellen van de begroting. In de begroting voor 2013 zijn de volgende bestanddelen opgenomen:

- A. Leeswijzer;
- B. Beleidsagenda;
- C. Beleidsartikelen;
- D. Niet-beleidsartikelen;
- E. Begroting van de baten-lastendiensten;
- F. Bijlagen.

Ad. A. In de leeswijzer wordt een toelichting gegeven op de indeling van de begroting. Hierbij worden de wijzigingen in de presentatie ten opzichte van 2012 toegelicht. Deze wijzigingen zijn vooral het gevolg van de nieuwe begrotingssystematiek 'Verantwoord Begroten'.

Ad. B. In het beleidsdeel van de begroting is de beleidsagenda opgenomen. Deze tekst wordt opgesteld door de Hoofddirectie Algemene Beleidszaken (wordt: Hoofddirectie Beleid). De beleidsagenda betreft een uiteenzetting van de kabinetsdoelstellingen en beleidsprioriteiten voor het begrotingsjaar. De beleidsagenda voor het jaar 2013 is vanwege de demissionaire status van het kabinet beleidsarm van opzet.

Ad. C. en ad. D. De uitgaven en ontvangsten voor de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen zijn opgenomen in het onderstaande overzicht:

Bedragen x € 1 000		Oorspronkelijk vastgestelde begroting		
Art.no.	Omschrijving	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	TOTAAL	7.917.027	7.776.971	373.797
	Beleidsartikelen	6.159.950	6.019.894	366.846
1	Inzet	213.150	213.150	13.707
2	Taakuitvoering zee strijdkrachten	714.076	714.076	20.164
3	Taakuitvoering land strijdkrachten	1.135.839	1.135.839	20.523
4	Taakuitvoering lucht strijdkrachten	663.949	663.949	15.286
5	Taakuitvoering marechaussee	317.618	317.618	4.652
6	Investeringen krijgsmacht	1.313.418	1.173.362	205.528
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	862.466	862.466	42.667
8	Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	939.434	939.434	44.319
	Niet-beleidsartikelen	1.757.077	1.757.077	6.951
9	Algemeen	95.502	95.502	
10	Centraal apparaat	1.592.910	1.592.910	6.951
11	Geheime uitgaven	5.264	5.264	
12	Nominaal en onvoorzien	63.401	63.401	

(Bron: Ontwerpbegroting Defensie 2013)

Ad. E. De begroting van de baten-lastendiensten betreft de Defensie Telematica Organisatie (DTO), de Dienst Vastgoed Defensie (DVD) en Paresto (cateringorganisatie). De DVD en Paresto zijn onderdeel van het CDC. DTO maakt deel uit van het Joint IV Commando van de DMO. De baten, lasten, kapitaaluitgaven en kapitaalontvangsten zijn in het onderstaande overzicht opgenomen:

Bedragen x € 1 000

Naam baten-lastendienst	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten
Defensie Telematica Organisatie	311.153	311.153	0
Dienst Vastgoed Defensie	220.255	220.255	0
Paresto	79.042	79.042	0
Totaal	610.450	610.450	0

Naam baten-lastendienst	Totaal kapitaal-uitgaven	Totaal kapitaal-ontvangsten
Defensie Telematica Organisatie	100.000	60.000
Dienst Vastgoed Defensie	53.786	46.625
Paresto	0	0
Totaal	153.786	106.625

(Bron: Ontwerpbegroting Defensie 2013)

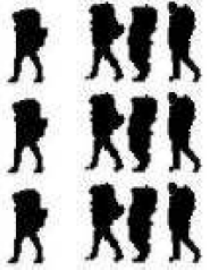
Ad. F. De bijlagen zijn allemaal opgenomen in de begroting (er zijn geen separate internetbijlagen):

- Volumes per rang en schaal defensiebreed;
- Verdiepingshoofdstuk (geeft per begrotingsartikel de mutaties aan tussen de begroting 2012 en de begroting 2013);
- Overzichtsconstructie uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg;
- Overzicht *Cyber* (nieuw opgenomen vanwege de intensivering op dit gebied in 2012);
- Overzicht Subsidies;
- Overzicht Evaluaties;
- De toezichtrelaties en ZBO's / RWT's (Zelfstandige Bestuursorganen / Rechtspersonen met een wettelijke taak);
- De moties en toezeggingen aan het parlement;
- Een lijst met afkortingen.

Bijlage 4: Capaciteiten operationele commando's

Capaciteiten CZSK

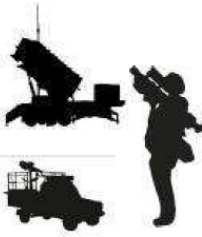
	Maritieme expeditionaire staf	Aantal	Locatie
	<i>Netherlands Maritime Force</i>	1	Den Helder
Grote bovenwaterschepen			
	Luchtverdedigings- en commandofregat	4	Den Helder
	Multipurpose fregat	2	Den Helder
	Ocean Going Patrol Vessels	4	Den Helder
	Landing Platform Dock 1 Hr. Ms. Johan de Witt	1	Den Helder
	Landing Platform Dock 2 Hr. Ms. Rotterdam	1	Den Helder
	Bevoorradingsschip	1	Den Helder
Kleine bovenwatereenheden			
	Mijnenbestrijdingsvaartuigen	6	Den Helder
	Hydrografische opnemingsvaartuigen	2	Den Helder
	Ondersteuningsvaartuig CARIB	1	Curaçao
	Torpedowerkschip	1	Den Helder
	Havenduikvaartuigen	4	Den Helder

	Opleidingsschepen	2	Den Helder
Onderwatereenheden			
	Walrusklasse onderzeeboot	4	Den Helder
Korps Mariniers			
	Mariniersbataljon	2	Doorn
	Amfibisch gevechtsteun Bataljon	1	Doorn en Den Helder
	Amfibisch Logistiek Bataljon	1	Doorn
	Unit Interventie Mariniers	1	Doorn
	Marinierscompagnie Aruba	1	Aruba
Overige eenheden			
	Duik- en Demontegroep	1	Den Helder
	Role 2 medische faciliteit	1	Doorn

Capaciteiten CLAS

	Expeditionair Hoofdkwartier	Opmerking	Locatie
	High Readiness Forces Head Quarters (HRF HQ)	Taak is het aansturen van <i>High Readiness Forces</i> voor Navo- en EU-operaties. Een deel van de gevechtsondersteuning, zoals het CIS-bataljon, wordt door Nederland geleverd.	Münster, (HQ) Eibergen Stroe (CIS-bataljon)
	Special Forces	Opmerking	
	Korps Commando Troepen		Roosendaal
	Gemechaniseerde Brigades	Opmerking	
    	13 Gemechaniseerde Brigade te Oirschot 43 Gemechaniseerde Brigade te Havelte. Brigades bestaan uit de volgende deelenheden: 1x Brigadestaf 1x Stafcompagnie, 2x Pantserinfanteriebataljon, 1x Pantsergeniebataljon, 1x Herstelcompagnie, 1x Verkenningseskadron, 1x Geneeskundige compagnie, 1x NATRES bataljon	Belangrijkste wapensystemen en voertuigen: PzH2000; Infanterie Gevechtsvoertuig CV-90; Fennek wielvoertuig t.b.v. verkenningsstaken; mortieren 81 en 120 mm. Optreden behelst het landoptreden in alle soorten operaties. Kunnen zowel als geheel of met diverse deelenheden optreden. Ook kunnen beide brigadestaven separaat worden ingezet bijvoorbeeld als Task Force-staf.	Oirschot (13 ^e) Havelte (43 ^e)
	Luchtmobiele Brigade	Opmerking	Locatie
   	11 Luchtmobiele Brigade te Schaarsbergen. Brigade bestaat uit de volgende deelenheden: 1x Brigadestaf 1x Stafcompagnie; 3x Infanteriebataljon Luchtmobiel, 1x Geniecompagnie, 1x Herstelcompagnie, 1x Bevoorradingscompagnie; 1x Geneeskundige compagnie 1x NATRES bataljon	Belangrijkste wapensystemen en voertuigen: Luchtmobiel Speciaal Voertuig; Mercedes-Benz wielvoertuig; mortieren 81 mm. Optreden behelst het landoptreden in alle soorten operaties. Voorziet bovendien in <i>Initial Entry Capability</i> vanuit de lucht. Vormt samen met de tactische helikopters de 11 Air Manoeuvre Brigade. Ook deze brigadestaf kan separaat worden ingezet als stafelement.	Schaars-bergen (Staf + eenheden) Assen (1x bataljon + Genees-kundige compagnie)

	Operationeel ondersteuningscommando Land (OOCL)	Opmerking	
	<p>Binnen het OOCL zijn alle gevechtsondersteunende en logistieke eenheden van het CLAS geconcentreerd. Het commando bestaat uit de volgende gevechtsondersteunende eenheden: een Joint ISTAR Commando, een CIS-bataljon, een CIMIC-bataljon en een Geniebataljon. En uit de volgende logistieke eenheden: een Geneeskundig bataljon, 2 Bevoorradings- en Transportbataljons en 3 Herstelcompagnieën (m.i.v. 1-1-'13 opgeheven).</p>	<p>Belangrijkste wapensystemen en voertuigen: Fennek wielvoertuig, Mercedes Benz wielvoertuig; middelgrote en grote wissellaadsystemen (transport) zoals Scania; UAV's (RAVEN); Role 1 en 2 medische faciliteiten incl. 3x MOGOS-configuraties; operationele verbindings- en IV-systemen; bouw- en constructiesystemen; brugleggende systemen.</p> <p>De eenheden van het OOCL zullen in principe worden toegevoegd aan manoeuvre-eenheden vanuit de hiervoor genoemde brigades, maar kunnen eventueel ook zelfstandig optreden of worden toegevoegd aan <i>joint</i> en/of <i>combined</i> verbanden.</p> <p>De staf van het OOCL kan tevens het hoofdkwartier zijn bij inzet voor (re) deployment operaties of taskforce operaties met een focus op Combat Support of Combat Service Support. Daarmee beschikt Nederland over schaarse capaciteit binnen de NAVO om logistieke operaties te kunnen ondersteunen.</p>	<p>Apeldoorn (staf en CIMIC); Garderen Ermelo Stroe, verder ca. 25 kleinere locaties in heel NL</p>
	Opleidings- en Trainingcommando (OTCO)	Opmerking	
	<p>Binnen het OTCO zijn alle algemene en specialistische individuele opleidingen voor de Landmacht (deels voor heel Defensie) geïntegreerd. Het OTCO levert ook de trainingsondersteuning voor alle oefeningen. Het OTCO ontwikkelt doctrines, tactieken en trainingsmethoden voor alle aspecten van het landoptreden en verwerkt ervaringen van operaties in de opleidingen.</p>		<p>Utrecht Amersfoort Weert Vught Oirschot</p>

	Regionaal Militaire Commando's (RMC)	Opmerking	
	Er zijn drie Regionaal Militaire Commando's (RMC'n). Zij werken samen met de civiele instanties en autoriteiten in hun regio. Zij leveren daarbij ondersteuning bij nationale crisissituaties en zij dragen zorg voor bewaking en beveiliging van militaire objecten in Nederland.	De drie RMC'n zijn geïntegreerd in de brigadestaven. De NATRES bataljons zijn inmiddels opgenomen in de slagorde van de brigades.	Den Haag Havelte Vught
	Explosieven Opruimingsdienst Defensie	Opmerking	
	Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) bestaat uit een maritieme en een grondgebonden EOD-compagnie. Uit personeel en materieel kunnen 48 ruimploegen worden samengesteld zowel voor expeditionaire als nationale taken op het gebied van explosieven opruiming.		Soesterberg Den Helder
	Defensie Grondgebonden Luchtverdedigings Commando (DGLC)	Opmerking	
	DGLC is de samenvoeging van grondgebonden luchtverdedigingscapaciteiten van CLSK en CLAS. De eenheid levert luchtverdediging in verschillende hoogtelagen met een mix van systemen. DGLC verzorgt tevens de vaktechnische opleiding van het personeel.	Belangrijkste systemen: Patriot, AMRAAM en Stinger (Stinger op Mercedes terreinwagen en "man pack") en de command & control elementen die de eenheden kunnen aansturen.	De Peel
	Defensiebedrijf Grondgebonden Systemen (DBGS)	Opmerkingen	
	DBGS voert hoger onderhoud (<i>Depot Level Maintenance</i>) uit aan de rups- en wielvoertuigen van de Krijgsmacht. De staf van DBGS voert onderhoudsanalyses uit, doet voorraadanalyses voor reservedelen en verwerft reservedelen bij civiele leveranciers. DBGS begeleidt de invoering van nieuwe systemen, zoals bijvoorbeeld de CV-9035 NLD. Tevens heeft het DBGS een beperkte beproevingscapaciteit.	DBGS is een nieuwe CLAS eenheid, die deels voortkomt uit DMO. De eenheid wordt omgevormd naar MATLOGCO (Materieellogistiek Commando) en voert in die rol, naast de reeds bestaande taken, de ketenregie over alle onderhoud binnen CLAS.	Staf in Utrecht, delen in Amersfoort en Lettele

Capaciteiten CLSK

	Jachtvliegtuigen	Aantal	Opmerking	Locatie
	F- 16	68	Luchtverdediging, grondaanval, luchtverkenning en ondersteuning andere eenheden	Leeuwarden Volkel
Helikopters				
	Chinook Helikopter	17	Middelzwaar/zwaar transport	Gilze-Rijen Fort Hood
	Cougar Helikopter	17	Middelzwaar transport <i>Het aantal Cougar-helikopters wordt geleidelijk aan gereduceerd: tot 1 januari 2014 van 17 naar 8 en vanaf 2018 naar 0</i>	Gilze-Rijen
	Apache helikopters:	29	Gevechtshelikopter	Gilze-Rijen Fort Hood
	NH-90 NFH Helikopters	12+8	12 Maritieme gevechtshelikopter, tevens <i>Search and Rescue</i> en kustwachttaken 8 transportversie zowel voor maritiem- en landoptreden	Den Helder
	AB-412 Helikopter	3	<i>Search and Rescue</i>	Leeuwarden
	Alouette-III helikopter	4	personenvervoer	Gilze-Rijen
Luchttransport				
	C-130	4	Tactisch luchttransport en Medische evacuatie	Eindhoven
	KDC-10	2	Transport en <i>Air to Air refueling</i>	Eindhoven
	DC-10	1	Transport <i>De DC-10 wordt nog twee jaar aangehouden en daarna afgestoten</i>	Eindhoven
	Gulfstream-IV	1	Personen/VIP transport	Eindhoven
	C-17 (pool)	-	Nederland neemt 500 uren per jaar af uit een internationale pool van C-17's	-
	Dornier DO-228	2	Kustwachttaken	Eindhoven
Opleidingsvliegtuigen				
	PC-7 Pilatus	13	Toestel gebruikt voor de initiële opleiding.	Woensdrecht
Groep Geleide Wapens				
	Patriot Fire Platoons	3	Grond-luchtverdediging	Vredepeel
Force Protection				
	Object Grond Verdediging	3	Bewaking en beveiliging	Leeuwarden Volkel
Commandovoering				
	CRC	1	Gevechtsleiding	Nieuw Milligen
	MilATCC	1	Verkeersleiding	Nieuw Milligen
	NDMC	1	Link-16 management	Nieuw Milligen

Capaciteiten Kmar

De taken van de KMar zijn onderverdeeld in zeven taakvelden: (op basis van Jaarplan 2012)	netto-mensuren
A. Beveiliging	826.000
B. Vreemdelingenwetgeving	1.480.000
C. Politietaken Defensie	256.000
D. Politiektak Burgerluchtvaartterreinen	245.000
E. Opsporing	740.000
F. Civiele-, Vredes- en Internationale taken	240.000
G. Assistentie, Samenwerking en Bijstand.	164.000

Voertuigen	Aantallen
YPR-pantserrupsvoertuigen	24
Trekkeroplegcombinaties	15
Mercedes-terreinvoertuig	92*
Patrouilleschepen	3
RHIB-schepen	6
Motoren	166**
Patrouillebussen	120
Patrouille-personenauto's	200
* na invoer nieuwe voertuigen die zijn gepland voor 2014	
** na invoer nieuwe motoren die zijn gepland voor 2013	

Eenheid	inzet VTE'n
VTE'n voor expeditionaire inzet	153
Peloton voor Crowd and Riot Control taken (CRC)	1
VTE'n voor Close Protection Teams t.b.v. Commandant der Strijdkrachten	13
VTE'n voor Close Protection Teams t.b.v. Buitenlandse Zaken	30
Pelotons Mobiele Eenheid (ME)	4
Pelotons Bijstandseenheid (BE)	3
Aanhoudingseenheid (AE)	1

Bijlage 5: Foto's ambtelijke en militaire leiding

Ambtelijke leiding

Wvd. secretaris-generaal

Frits Herman de Groot

Wvd. plv. secretaris-generaal

Marc Gazenbeek

Militaire leiding

Commandant
der Strijdkrachten

*Generaal
Tom Middendorp*

Plaatsvervangend Commandant
der Strijdkrachten

*Luitenant-generaal
Hans Wehren*

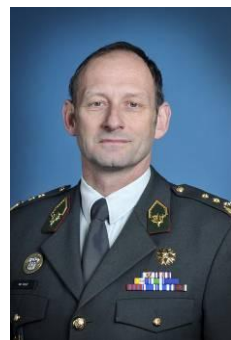
Defensieonderdelen (operationele commandanten, DMO en CDC)

Commandant
Zeestrijdkrachten

*Vice-admiraal
Matthieu Borsboom*

Commandant
Landstrijdkrachten

*Luitenant-generaal
Mart de Kruif*

Commandant
Luchtstrijdkrachten

*Luitenant-generaal
Sander Schnitger*

Commandant Koninklijke
Marechaussee

*Luitenant-generaal
Hans Leijtens*

Directeur DMO

Lex Hendrichs

Commandant CDC

*Vice-admiraal
Erik Kopp*

Directeuren Bestuursstaf

Hoofddirecteur
Beleid

Wim Bargerbos

Hoofddirecteur
Financiën en Control

Hanneke Schuiling

Hoofddirecteur
Bedrijfsvoering

Frances Diepstraten

Hoofddirecteur
Personeel

Lt-gen Willem van de Water

Wvd. Directeur
Juridische Zaken

Hans Boddens Hosang

Directeur
Communicatie

Joop Veen

Defensiestaf

Directeur
Plannen

*Schout-bij-nacht
Rob Bauer*

Directeur Aansturen
Operationele
Gereedstelling

*Generaal-majoor
Bart Hoitink*

Directeur
Operaties

*Generaal-majoor
Leo Beulen*

Souschef Ressort Internationale
Militaire Samenwerking

*Commandeur
Frank Sijtsma*

Overig

Inspecteur-generaal der
Krijgsmacht

*Luitenant-generaal
Lex Oostendorp*

Directeur Militaire
Veiligheidsdienst

*Schout-bij-nacht
Pieter Bindt*

Coördinator reorganisatie
Defensie

*Generaal-majoor
Jan Broeks*

Permanente militaire
vertegenwoordiger

*Luitenant-generaal
Freek Meulman*

Beveiligingsautoriteit

*Kolonel
Lex van Nieuwburg*

Dir Auditdienst Rijk, tevens
wnd. Directeur ADD

*Brigadegeneraal
Gert-Jan Schellekens*

Directeur Militaire
Luchtvaart Autoriteit

*Commodore
Chris Lorraine*